

Tartalom

MÉCSSES A TE IGÉD

OROSZ GÁBOR VIKTOR / Találkozások szemmagasságban 41

TANULMÁNYOK

REUSS ANDRÁS / A Luther-énekek teológiája 42

SZIGETI ZITA / A profán gyermekirodalom
és a hittanoktatás kapcsolata 2. 44

REINHARD HEMPELMANN / Nem e világból valók vagyunk 49

REUSS ANDRÁS / Csepregi András: *Two Ways To Freedom* 55

KITEKINTÉS

GERT RÜPPEL / Evangélizáció, kommunikáció
és ökumenikus tanulási folyamat 56

Felhívás közös tanúságtétele Kelet-Európában 59

MESTERHÁZY ANDREA – MESTERHÁZY BALÁZS
A megtérés dimenziói Indiában 61

FÓRUM

SZEMEREI JÁNOS / Kérdéseim az új liturgiával kapcsolatban 64

HORVÁTH JÓZSEF / Nyílt levél a magyarországi evangélikusokhoz 66

HAFENSCHER KÁROLY (ifj) / Válasz az istentiszteleti
próbaüzettel kapcsolatos levélre 68

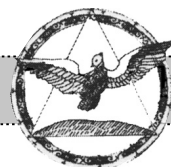
AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

TUBÁN JÓZSEF / Böjt 1. vasárnapja (Invocavit) 73

KISS MIKLÓS / Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere) 76

GABNAI SÁNDOR / Böjt 3. vasárnapja (Oculi) 77

HEGEDŰS ATTILA / Böjt 4. vasárnapja (Laetare) 78

OROSZ GÁBOR VIKTOR

Találkozások szemmagasságban

*Ő, mihelyt találkozott testvérével, Simonnal, ezt mondta neki:
„Megtaláltuk a Messiást” – (ami azt jelenti: Felkent). (Jn 1,41)*

Az igazi élet a többletértékű találkozásból fakad. János evangéliumában András találkozik először Jézussal, és Simonra lelve elsőként testvérének újságolja, hogy *megtaláltuk a Messiást*. Ebben a rövid, de annál jelentékenyebb eseményláncolatban végighúzódik a rátalálás és a megelégedés, még hozzá szemmagasságban.

A szemmagasság persze relatív, mert lehet, hogy ami valakinek olyan magasban van, mint a szeme, az a másiknak a vállánál, esetleg a derekánál helyezkedik el – gondoljunk a gyermekekre, a magasakra és az alacsonyakra. Egy biztos: a szemmagasság kiemelt hely. Ha fontosat akarunk mondani a másiknak, akkor azt a „szemébe mondjuk”. Az áruházakban általában szemmagasságba rakják a legbecsesebb és legdrágább portékákat. Ha ágyban fekvő beteg mellé ülünk, megpróbálunk vele szemmagasságban beszélni. A szemmagasság az emberi kapcsolat természetes szintje, és legalkalmasabb arra, hogy az emberek kapcsolatba kerüljenek egymással. Most maga a találkozás kerül ilyen előkelő helyre, szemmagasságba, a benne lévő többletértékkel együtt.

Mégis hogyan készülünk egy találkozássra? Ha ismeretlen emberrel találkozunk, akkor erre általában jó előre fel szoktunk készülni – legalábbis, ha van elég időnk rá. Információt gyűjtünk, elképzeljük, hogy mit fogunk mondani, kérdezni, felelni. Ám lehet, hogy éppen ez a megtervezettség rontja el a találkozást. A találkozás esetlegességét küszöböljük ki, magunkat úgy választjuk el a másiktól, hogy közben bezárjuk őt annak az ismeretnek a ketrecébe, amit róla szereztünk – az előítéletek fedezékébe menekülünk.

Egy emberi lényvel való találkozás azt jelenti, hogy rejtélyének fogságába kerülünk. Mégpedig úgy, hogy az előttünk levő másiknak a jelenléte választ vár tőlem, amelyet nem lehet pontosan megtervezett taktikai lépésekkel kikerülni. Mert a választ radikálisan tömör kérdésre kell adnunk: halálotat vagy az életemet akarod? Az életben-hagyás gyakorlása a szeretet legmélyebb kifejeződése.

Amikor régi ismerőssel találkozunk, akkor előkerülnek a

közös emlékek. Talán megnyugtatnak a megszokott szavak, helyzetek és gesztusok. Nem kell magunkat különösebben összeszednünk, nem szükséges a fokozottabb felkészülés: legyünk túl rajta!

Milyen jó lenne ilyenkor is várni valami csodát! Nem arra a csodára gondolok, amit általában – enyhén felhúzott jobboldali arcmozdulattal – így fejezünk ki: te semmit sem változtál! Hanem arra a csodára, amelyet az utolsó találkozás óta eltelt idő jelent a mostani alkalom számára. A találkozás életet adhat! Hiszen olyasfajta meglepetéssel is járhat, mint Simon számára a felkiáltás: *Megtaláltuk a Messiást*. Többletértékű találkozás lehet. A többletértékű találkozás olyan, mint amikor a tékozló fiút átöleli atyja és fülébe súgja: szeretlek. A találkozás pedig csak úgy jöhet létre, ha valaki megnyílik a környezete számára: az átölelés a karok széttáráásával kezdődik, a befogadás és a nyitottság jelével. Valljuk meg, ilyen egymásra találásra vágyunk emberekként, olyan találkozásokra, amelyek szemmagasságban történnek és az átölelés gesztusával fejezhetőek ki legegyszerűbben.

Minden emberi találkozás abszolút értelemben találkozás Jézussal, s egyúttal azokkal az emberekkel is, akik nap mint nap mellettünk vannak, azaz szemmagasságban velünk – legtöbbször mégsem számunkra. Simon testvérével találkozik, azzal a hírrel, hogy *megtaláltuk a Messiást!* Egymás Krisztusává válni. A másik számára Krisztussá válni, a másik számára a tékozló fiú apjává lenni olyan feladat, amelyre az a Krisztus és az a mennyei Atya kötelez, aki egyszer csak szembetalálkozott velünk és létezésünk kérdésére az életre engedés válaszát adta. Az Atya nem a parancs értelmében kötelez bennünket erre, hanem azzal a köteléssel, amit a Szentlélek jelenléte ad a szemmagasságban történő találkozások számára.

Többletértékű találkozás szemmagasságban: amikor nem félünk elmondani, hogy megtaláltuk a Messiást; amikor nem félünk a tékozló fiú apjává válni és átölelni; amikor nem félünk a feladattól, hogy a másik ember Krisztusává legyünk. Az igazi élet a többletértékű találkozásból fakad.

REUSS ANDRÁS

A Luther-énekek teológiája*

A nagy reformátor 39 énekéről tudunk,¹ melyek közül 26 – olykor teljes egészében, számos esetben megcsonkítva – megtalálható jelenleg használatos énekeskönyvünkben. Megalapozott azt állítani, hogy ezek nemcsak következetesen tükrözik Luther teológiáját, hanem egyenesen teológiájának tudatos kifejtései. A gyülekezetek számára az énekeket nem pusztán kedvtelésből költötte Luther, hanem ez reformatori tevékenységének tudatos programja volt. Az evangélium üzenetét így akarta beleénekelni az emberek szívébe és fejébe.

Luther énekeit négy csoportba szokták osztani: ünnepekre való énekek, káté énekek, zsoltárok és egyéb. A következőkben mindegyik csoportból néhány éneket kívánok tárgyalni.

Az egyházi év ünnepeire készített énekeinek jellemzője, hogy Isten megváltó tettét mondják el.

Jézus Krisztus, dicsértessé! (Gelobet seist du, Jesu Christ / Ein Lobgesang von der Geburt) kezdetű karácsonyi ének minden versszaka hihetetlenül egyszerűen, szinte gyermekien idézi fel egyrészt Isten cselekvését a bibliai történet vagy az ógyházi krisztológia kifejezéseivel, másrészt mindennek a jelentőségét és ajándékát a földön élő ember számára. A módszert hét versszakon át követi, aminek következtében hét különböző módon énekel Isten tetteről és az embernek juttatott ajándékáról. Luther ezzel bizonyosságát adja, hogy nem lehet az egyikről a másik nélkül beszélni: elképzelhetetlenek a teológiai tételek az emberre való következmények nélkül, és nem lehet az ember örömről sem Isten cselekvése nélkül beszélni.

*A Jöjj, népek Megváltója*² (*Nu komm, der Heiden Heiland*) Luther eredeti énekének nyolc versszakát az énekeskönyv négy versszakos fordítása éppen csak felismerhetően

követi. A hangsúly Luthernál Isten cselekvésén és Krisztus személyén van, a fordítás inkább a várakozás és a karácsony hangulatát kelti.

A *Jézus, Megváltónk sírba szállt*³ (*Christ lag in Todesbanden*) kezdetű olyan húsvéti ének, amely Krisztus feltámadása felől tekint vissza nagypéntekre. Luther énekében a krisztológia görög és latin típusa egymás mellett kap helyet. A görög típusú krisztológia jellemzője, hogy erőteljes kifejezésekkel írja le Isten Fiának a halállal értünk folytatott győzelmes harcát. A latin típusé, hogy helyettes áldozatáról szól, amelyben Krisztus vére, vagyis értünk odaadott élete megment a haláltól, mint egykor Egyiptomban a húsvéti bárány a zsidó népet az öldöklő angyaltól. Nagypénteknek és húsvétnek, kereszthalálnak és feltámadásnak ez az egységes szemlélete Luther teológiájának jellemzője. Az ének (fordításának) 4. és 5. versében ehhez még a szabadításból fakadó és annak megfelelő új életre hívás is hozzátartozik. A 6. versszakban a húsvéti mennyei kenyér képe mellett az ellentéte (a német szövegben), a régi kovászra utalás is erre mutat.⁴ Luther tehát az isteni megváltás eseményét és az ember új életét teljes egységben látja.

A gyülekezeti szolgálat igénye és gyakorlata készítette Luthert, hogy a káté minden hagyományos részéhez éneket költsön. A Kis Káté magyarázataihoz hasonlóan a Tízparancsolatot itt is úgy fejt ki Luther (*Ez a szent tíz parancsolat*,⁵ *Dies sind die heiligen zehn Gebot*), hogy nemcsak azt említi, amit el kell kerülni, hanem azt is, amivel a parancsolatokat be lehet tölteni. A Credo énekben (*Mi valljuk: hiszünk Istenben*,⁶ *Wir glauben all an einen Gott*) nem vállalkozik az Apostoli Hitvallás szövegének három

* Ehangzott az Országos énekkari találkozón 2005. október 25-én.

¹ Martin Luther: *Einführung*. (Kurt Aland), S. 4. Digitale Bibliothek Band 63: Martin Luther, S. 3693 vgl. Luther-W Bd. 6, S. 10 (c) Vandenhoeck und Ruprecht.

² EÉ 154. Az eredeti hét versszakából az ötödik hiányzik. Payr Sándor fordítása.

³ EÉ 131. Az eredeti nyolc versszakos. Eredetileg fordította Gaál Mihály (1911).

⁴ EÉ 215. Az eredeti hét versszakból hiányzik a második. Túrmezei Erzsébet fordítása.

⁵ A magyar fordításból ez hiányzik. „Wir essen und leben wohl / in rechten Osterfladen, / der alte Saurteig nicht soll / sein bei dem Wort der Gnaden. / Christus will die Koste sein / und speisen die Seel allein, / der Glaub will keins andern leben.” Martin Luther: *Geistliche Lieder*. S. 19. Digitale Bibliothek Band 63: Martin Luther, S. 4198. vgl. Luther-W Bd. 6, S. 256. (c) Vandenhoeck und Ruprecht.

⁶ EÉ 433. Vietórisz József fordítása.

⁷ EÉ 247. Túrmezei Erzsébet fordítása.

egyenlő hosszú versszakba gyömöszölésére, de meghaladja a hitvallás szavait, amikor mindhárom versszakban a gazdagon gondviselő és ajándékait bőven osztogató Istenről tesz bizonyosságot. Az Úrtól tanult imádsághoz (*Mi Atyánk, ki vagy mennyekben*,⁸ *Vater unser im Himmelreich*) írt éneke nem az imádság magyarázata, hanem az imádság újraköltése, maga is imádság. A keresztségről is (*Jézusunk a Jordánhoz ment*,⁹ *Christ, unser Herr, zum Jordan kam*) hosszú tanítást ad (eredetileg 7 versszakban), amely a keresztséget nemcsak megtisztulásként, hanem az őember meghalásaként is értelmezi, és egyúttal saját korának a keresztséggel kapcsolatos vitáiban is állást foglal, anélkül azonban, hogy megnevezné a vitafeleket. Az úrvacsorához Luthernek két énekét is megtaláljuk énekeskönyvünkben.¹⁰ Az első, *Krisztus Jézus, mi Megváltónk*¹¹ (*Jesus Christus, unser Heiland, der von uns den Gottes Zorn wandt*), megőrzi a szentség komolyságát azzal, hogy int (éppen ilyen részek hiányoznak a magyar kiadásban): csak az járuljon az úrvacsorához, aki felméri, hogy az Isten a Fiát bűneinkért adta halálra, ez betegeknek való eledel, amelyet az vegyen magához, akinek szüksége van rá, mert az egészségeseknek nincs szükségük orvosra. Minek is halt volna meg Krisztus, ha csak olyasmit adhat, amit az ember másként is meg tud szerezni? A másik úrvacsorai ének, *Áldassék Isten, hála jószágáért*¹² (*Gott sei gelobet und gebenedeiet*), gyönyörű dallamával is Isten üdvözítő tetteit sorolja és minden versszakban ennek jelentőségét az ember számára. Állandóan együtt van tehát a megváltás objektív és szubjektív oldala, míg az utolsó versszak már az új, a Krisztussal való közösségnek megfelelő életre szóló felhívás. Olyan vonás ez, amelyet a mai utódok esetleg idegennek tartanak a reformációtól, mert attól tartanak, hogy a felszólítás az új életre csorbítja az egyedül Krisztusért való megigazulást.

Nem hiányoznak egyes zsoltárok alapján írt énekek sem Luther énekei közül.

A bűnbánati zsoltárok között tartjuk számon a 130. zsoltárt, *Mélységes mélyből kiáltunk*¹³ (*Aus tiefer Not schrei ich zu dir*). Az eredeti zsoltár egyszerű szavakkal, mégis hallatlanul erőteljesen fejezi ki az ember teljes Istenre utaltságát. Ezt a kiszolgáltatottságot csak fokozza az ember bűne, amelynek alapján még meghallgatást sem remélhetne. Istennél azonban bocsánat van. A mélységes mélyben levő zsoltáros ezért az Urat várja, és a zsoltár Isten népét is arra bátorítja, hogy az Úrban bízson, mert ő kegyelmes. Annak alapján, ahogyan Luther a zsoltárokat

teológiailag értékelte, nem csodálkozhatunk, hogy énekének szövege hűségesen letapogatja a zsoltárt. Végig megőrzi az eredetinek azt a tartalmát, hogy a mélyben levő ember kiált ahhoz az Istenhez, akinek a segítségéhez nincsen semmi joga, de aki úgy kegyelmes, hogy erre bizton lehet számítani. Luther maradéktalanul megőrzi a zsoltár imádság jellegét. Megértjük, hogy kedvenc zsoltára volt, mert az evangélium üzenetét látta benne. Az elmondottak ellenére sikerült azonban elkerülnie, hogy a reformáció megigazulás-tanát – annak teológiai fordulataival – erőltesse bele, hiszen explicite semmivel sem utal Krisztusra, a hitnek is csak szinonimáit használja. Megmarad az ószövetségi szókincsnel és gondolatoknál. Amikor azonban az Úr kegyelmét bármily emberi bűnnél többnek tartja, állítása ugyan a zsoltár belső logikájából fakad – hiszen hogyan is szabadíthatna meg az Úr, ha irgalma nem kerekedhet felül az emberi bűnön –, ezt olyan egyértelműséggel ecseteli, amely csak Krisztus ismerete alapján lehetséges.

*Lásd meg a mennyből, Úristen*¹⁴ (*Ach Gott, vom Himmel sieh darein*). Luther átveszi és aktualizálja a 12. zsoltár erőteljes kifejezéseit, akár a kegyesek helyzetére, az emberi kérdésre, a tévtanítások kiirtására, vagy Isten megmentő segítségére és végső győzelmére vonatkoznak. 1955-ös kiadású énekeskönyvünk, amely még valamennyi versszak fordítását közli, Luthertől eltérően nem a tévtanítások, hanem a hamis próféták kiirtásáról szól. Talán ezért csonkították meg az 1982-es kiadásban, a hét versszak közül csak hármat közölve. Luther éneke azzal haladja meg nemcsak az ószövetségi gondolkodást, hanem a vulgáris keresztény várakozást is, hogy a kereszthordozást nem az istentelenektől kapott bajnak, hanem olyan próbának tartja, amelyben Isten ígéjének hatalma és ragyogó fénye bizonyítást nyer.

*Az Erős vár a mi Istenünk*¹⁵ (*Ein feste Burg ist unser Gott*) a lutheri reformáció diadalmas himnusza lett, pedig valójában bizonyosságtétel a hatalmas Isten oltalmazó hűségéről. Luther éneke nemcsak költői képeiben, hanem tartalmában is túlmegy a bibliai szövegen. A 46. zsoltárban olvasható félelmet keltő természeti jelenségek (Zsolt 46,3–4) helyett az ének a gonosz emberfeletti hatalmáról (EÉ 255,1), az Isten városát örvendeztető folyam és Isten jelenléte (Zsolt 46,5–6) helyett a hős vezérről, Jézus Krisztusról (EÉ 255,2) szól. A zsoltár szerint földön rendet teremtő Isten (Zsolt 46,7–11a) helyett az ének arról szól, hogy a gonosznak, aki a világ ura – az 1982-es énekeskönyv első kiadásaiban sajnos nagy betűvel írva –, már nincs ereje, napjai megszámláltattak. A gonosz tulajdonképpen csak a világ fejedelme (*der Fürst dieser Welt*), de nem ura, szemben Krisztussal, aki Isten Fia, az ég és föld Ura (*der Herr Zebaoth*), vagyis az Ószövetség egyik

⁸ EÉ 72. Eredetileg fordította Zábrák Dénes.

⁹ EÉ 295. Az eredeti éneknek 1., 5. és 7. versszaka. Túrmezei Erzsébet fordítása.

¹⁰ A harmadikat, Megváltó drága Jézusom (EÉ 305), egy karácsonyi ének (Mennyből jövök most hozzátok, EÉ 150.) versszakaiból különítették el.

¹¹ EÉ 303. Az eredeti tíz versszakból hat. Túrmezei Erzsébet fordítása.

¹² EÉ 304. Schulek Tibor fordítása.

¹³ EÉ 402. Az eredeti ének valamennyi verse. Eredetileg fordította Payr Sándor.

¹⁴ EÉ 257. Az eredeti hét versszakából három versszak. Eredetileg fordította Vietórisz József.

¹⁵ EÉ 254. Payr Sándor fordítása. EÉ 256. József Attila fordítása.

¹⁶ EÉ 255. Az eredeti valamennyi versszaka. Túrmezei Erzsébet fordítása.

Isten nevével, Seregek Ura. A harc eldőltét mi sem fejezi ki jobban, mint a csodálatos német verssor: „ein Wörtlein kann ihn fällen” (egy szavacska / igécske megdönti), amit a fordítás győzelmesen, mégis gyengébben ad vissza: „Az ige porba dönti.” Luther énekében azonban azáltal is hangsúlyosabb, hogy a harcnak még nincsen vége, és hogy ez a harc nem szavakból áll és nem gyerekjáték, hogy a többeket megbotránkoztató negyedik versszak szerint a földi „Kincset, életet, hitvest, gyermeket” „Leib, Gut, Ehr, Kind und Weib” is elveheti a gonosz. Nem arról van szó, hogy ezt oda kell dobni, hanem hogy a veszteségben Isten kárpótól mindenért. A 46. zsoltáron túlmenően Luther tehát nem Isten zavarmentes gondoskodásával vigasztal, hanem a kereszt felvételének készségére buzdít. Ezért lenne helyesebb nem a reformáció követőinek, a hívő embernek, hanem Isten Fiának, Jézus Krisztusnak végső győzelmét kiolvasni az énekből. Hiszen az ének éppen arra bátorít, hogy abban bízunk küzdelmeinkben, akinek a kezében van az ország és a hatalom.

A különféle tartalmú énekek sorából kettőre figyeljünk.

Az egyik, *Tarts meg, Urunk, szent igédben*¹⁶ (*Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort*) az eredetiben a pápát és a törököt megnevezve szókimondóan utal azokra, akiket az ige ellenségeinek tart. A segítségkérés azonban nem egyszerűen a saját párthívek megoltalmazását, hanem Krisztus uralmának fenntartását, az elnyomott kereszténység

¹⁷ EÉ 318. Eredetileg 9 versszak. Az 1. versszak Zábrák Dénes, a 2–6. versszak Bodrog Miklós fordítása.

védelmét és Isten népének egységét, kitartását kéri. A hangsúly nem a többiek fölött kívánt győzelmen, hanem a megpróbáltatásokban való helytálláson van.

*A Jer, örvendjünk keresztények*¹⁷ (*Nu freut euch, lieben Christen gmein*) kezdetű énekről joggal állítható, hogy benne „a lutheri reformáció négyszeres »solus«-a valóban nagyon tömören, mégis hatásos formában fogalmazódott meg.”¹⁸ Mindezt azonban úgy teszi, hogy nem teológiai tételekkel traktál, hanem Istennek a bűnöshöz hajló szeretetéről énekel, és hangja nem oktató, hanem személyes, hitvalló.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy énekeiben Luther megvalósította azt, ami célkitűzése volt, nevezetesen, hogy a Szentírás szent énekeihez és az ósatyákhoz hasonlóan tegyen, akik „csak Isten irgalmát és nem ember művét” dicsérték.¹⁹

Luther énekei páratlan tisztasággal és erővel kapcsolják össze a bibliai üzenetet, az egyház tanítását, valamint az Isten igéjének személyes és aktuális megszólítását.²⁰ Luther ezzel is Jézus Krisztus tanújának bizonyul, akire még ma is érdemes figyelni.

¹⁸ Hans-Joachim Beeskow: *Luther Márton énekei (teológiai és történelmi megjegyzések)*. Fordította Sztojanovics Andrásné. In: *Lelkipásztor* 1988/8. 426. o.

¹⁹ Beeskow, i. m. 424. o.

²⁰ Brecht, Martin, Luther, Martin: *Zweiter Band: Ordnung und Abgrenzung der Reformation 1521–1532*. Calwer Verlag. Stuttgart, 1986. 135. o. Hivatkozik rá: Beeskow, i. m. 425. o.

SZIGETI ZITA

A profán gyermekirodalom és a hittanoktatás kapcsolata 2.*

A történelmi könyvek

Az életrajzokhoz hasonlóan nemcsak a szórakoztatás, hanem az ismeretterjesztés is a céljuk, méghozzá egy-egy adott történelmi kor pontos bemutatása valós vagy kitalált történet elmondásának keretében. A fő cél annak a tudatnak a kifejlesztése, hogy emberek éltek már előttünk, a múltban, nem pedig a történelmi események időrendbeli elmesélése.

A szereplők általában kitalált személyek, akik nem éltek, de akár élhettek volna is az adott korban. Fontos, hogy a mű valós képet adjon az adott korszakról, még akkor is, ha

* Előzmények: *Lelkipásztor* 2003. 462–466. o.

maga a történet kitalált. A cselekménynek amennyire csak lehet autentikusnak és a korba illőnek kell lennie. Ennek megfelelően a háttérbrázolás pontossága, az adott kor jellemzése nagyon lényeges, de csak olyan mértékig, hogy ne szorítsa háttérbe a könyv cselekményét.

A történelmi könyvek több szempontból is nagy jelentőséggel bírnak általában és a hittantanításban is. Segítenek az olvasónak „élőben” megtapasztalni a múltat, kialakítva ezzel egyfajta elfogadó, elismerő hozzáállást a történelem iránt. Mivel ezek a könyvek is a szereplőkre koncentrálnak, segítséget nyújtanak abban, hogy jobban megértsük az emberiséget, nemcsak a múltban, hanem a jelenben is. Tudatosítják azt, hogy emberek éltek már régebben is, csak kicsit másképp, mint ahogy mi élünk.

Mindezzel beláttatják azt a tényt, hogy a változás természetes dolog és mindig is lesz. Megismertetnek nemzeti vagy keresztény hagyományokkal, amit tovább örökíthetünk ezekkel a történetekkel. Ugyanakkor fejleszthetik a gyerekek időérzékét, és felkelthetik az érdeklődésüket a társadalomtudományok iránt.

A jó történelmi könyveket a következő kritériumok jellemzik: valós cselekményábrázolás, az olvasás olyan élményt nyújt, mintha mi magunk is ott lennénk abban a korban, mintha a szemünk előtt peregnének az események; pontosság és autenticitás minden tekintetben: a szellemiség, az értékek az adott kornak megfelelőek legyenek, a nyelvezet és a stílus tükrözze az adott kor jellemzőit; a háttér, a környezet széleskörűen legyen bemutatva; a könyv alaptémája értékhordozó legyen, amely belátást nyújt múlt és jelen problémáiba és megértésébe. Ezenkívül fontos, hogy ha kifejezetten gyerekeknek szóló történelmi könyvről van szó, akkor a szereplői is gyerekek legyenek, így a gyerekolvasó könnyebben bele tudja élni magát abba a cselekménybe, ami más gyerekekkel történik.

Történelminek nevezhetünk minden olyan könyvet, amelynek realiztikus cseleménye a múltba vezet vissza. Ennek több típusa is lehet. Az egyik ilyen típus, amikor az író kitalált történetet körít valamely múltbeli esemény vagy személy köré. Ilyen például a legendák nagy része. A másik típusba tartozó cselekmények már teljesen a fantázia szülöttei, semmi utalást nem tesznek történelmi eseményekre vagy személyekre. Néhány szerző szabadon kitalál, vagy rekonstruál olyan történeteket, amik a múlt kutatásain, régészeti forrásokon alapulnak. Mások pedig a saját személyes élményeiket írják le, ami gyermekközönségüknek már történelemnek számít. Végül vannak olyan könyvek is, amelyek eredetileg jelenbeli történeteket írtak le, mára viszont már történelmi jelentőséggel bírnak (például *Anna Frank naplója*).

A hittantanításban – amint azt a szó is sugallja – elsősorban az egyháztörténet területén támaszkodhatunk ezekre a történelmi olvasmányokra. Nagyon sok olyan könyv van, mely a korai kereszténységgel foglalkozik (például a *Ben Hur* Lewis Wallace-től, vagy a *Quo vadis?* Sienkiewicz-től), ezek nagyon jól bemutatják Jézus legkorábbi követőinek érzéseit, nehézségeit, szenvedéseit. A magyar nép találkozását a kereszténységgel, magyar szentek legendáit, középkori történeteket például Gárdonyi Géza művei közt is találhatunk (*Isten ruhái*, *A láthatatlan ember*, *Egri csillagok*). De számtalan könyv szól az újkori történelemről is, köztük több a kötelező vagy ajánlott olvasmány is (Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc, Molnár Ferenc, Jókai Mór, hogy csak a legismertebbeket említsem). Érdemes a gyerekeket megkérdezni, hogy irodalomórán mit olvasnak, vagy kérni a magyartanár kollégától egy listát a kötelező és ajánlott könyvekről, biztos tudunk a hitoktatásban is használható könyveket találni. Az inkább lányoknak szóló régi csíkos sorozatban is sok

történelmi témájú, olvasmányos könyvet találhatunk, ezek ma is kedvelt olvasmányai a kamaszlányoknak. Fontos, hogy megismerkedjenek a 20. század történetével is, annak minden szépségével és borzalmával együtt. A két világháború, a holokauszt, a kelet-európai kommunizmus, az amerikai polgárjogi mozgalom mind olyan témák, amelyekről tudni kell és érdemes, és amelyeket számtalan könyvben megtalálunk.

A történelmi ábrázolás mellett e könyvek másik feldolgozási lehetősége az etikai tárgyú órák keretében lehetséges, például nyolcadik osztályban, ahol ezeket az elvont fogalmakat (bűn, halál, szenvedés, lelkiismeret stb.) mindenképpen érdemes valamilyen történettel szemléltetni, vagy az alapján körülírni, beszélgetni. Sok olyan történetet találhatunk ugyanis, melyek valamilyen etikai témát, problémát hordoznak. Emberi kapcsolatok, vagy a kissé nehezen tárgyalható „bűn-büntetés-megbocsátás” és „Hogyan engedheti Isten?” témakörökben jól használhatók a könyvek kiindulópontként, vitaalapként vagy egyszerűen csak azért, hogy testközelbe hozzuk ezeket a problémákat.

A történelmi könyvek tehát fontos részét képezik a hittanoktatás mankóinak, hiszen annyira sokfélék lehetnek, és főleg a legérzékenyebb, 13–14 éves korosztálynál a fontos etikai alapkérdések tárgyalásánál hasznos segítséget nyújthatnak.

A realista könyvek

Talán a gyermekirodalom egyik legszélesebb körét alkotják a realista könyvek, melyek a jelenkori életnek állítanak tükröt. Ahogy az elnevezés is mutatja, olyan könyvek tartoznak ide, amelyek az életet valóságos módon mutatják be, tehát a természet törvényei között maradnak. Témául szinte bármilyen a valós életből vett probléma, történet, esemény szolgálhat.

Több szempontból is értékes segítséget nyújthatnak ezek a könyvek: segítenek a személyiségformálásban, abban, hogy humánus személyiség alakuljon ki, a problémaközpontú könyvek pedig a megoldáshoz, a bajok leküzdéséhez segíthetnek hozzá. Ezenkívül fejlesztik az empátiás készséget a más és a másik ember felé.

Mivel szinte az élet minden területét felölelik témáikban, rendkívül változatos olvasmányélményt nyújtanak és szinte minden témához kapcsolhatók. A leggyakoribb témák a következők: felnőtté válás, függetlenedés és függetlenedni akarás, helyem a családban, családi problémák (haláleset, testvér születése, testvérféltékenység, szülők válása stb.), helyem a társaim közt (baráti társaságban, osztályban), szenvedés (szegénység, betegség), kalandos „túlélés” történetek, állattörténetek, sporttal kapcsolatos történetek, rejtélyes történetek. Az élet változásaival újabb és újabb témák vetődnek fel, amelyek az elmúlt pár évtizedben könyvekben is megjelentek vagy megjelennek. Ilyen újabb témák az örökbefogadás kérdése, az alkoholizmus, a válás,

a házasság előtti szexualitás kérdése, a homoszexualitás, a faji vagy vallási különbségek.

A realista könyvek jól alkalmazhatók az úgynevezett biblioterápiában is, azaz olyan terápiás segédeszközként, ami abban az esetben, ha a gyermek valamilyen problémával küzd, egy adott történet elolvasása, illetve a terapeutával (szülővel, tanárral) való feldolgozása, megbeszélése nyomán a probléma megoldását segíti elő. Természetesen ilyen esetben nem a könyv elolvasása lesz a segítség, hanem a történet (terápiás) megbeszélése, ami után közös megoldást találhatunk egy problémára. Persze nem csak egyedi problémákról lehet itt szó, hiszen mondjuk egy osztályban valakinek a kiközösítése az egész osztályt érinti. Ilyen esetben az egész osztálynak szüksége lehet ilyen „terápiára”, azaz beszélgetésre. Ebben a témában nemrég jelent meg Louis Sachar könyve *Bradley, az osztály réme* címmel, mely nemcsak gyerekeknek, hanem felnőtteknek is ajánlható olvasmány. A betegség és szenvedés témakörbe például kiválóan beillenek a *Joni-könyvek*, melyek egy fejesugrás következtében teljesen lebénult lány életét és kereszténnyé válását mesélik el. A „túlélés-témájú”, kalandos könyvek között említhető a szintén Louis Sachar írta *Stanley, a szerencse fia* című, mely nemcsak a kalandokra helyezi a hangsúlyt, hanem erős képi világgal rendelkező, moralizáló, elgondolkodtató könyv is. Szintén nagyon lebilincselő történet Sharon Creech könyve, az *Arya nélkül soha (Walk two moons)*. Ebben egy kislány indul útnak, hogy megtalálja elveszett édesanyját, de közben meg kell küzdenie nagymamája halálának elfogadásával is. Személyiségének alakulása a szemünk előtt zajlik, miközben bepillantunk abba, mi játszódik le szívében és eszében a problémák alakulása, megoldása közben. A felnőtté válás témájában még egy könyvet szeretnék említeni: Mohás Livia *Kamasznapló* című művét. Ebben a gyermekpszichológusnő minden olyan témát érint, ami a válságokkal teli kamaszkorban mindenkit érdekel, s amelyek elsegítenek az önismerethez.

Itt is fontosak bizonyos kritériumok ahhoz, hogy értékeljük ezeket a könyveket. Nagyon fontos – nemcsak a realista könyveknél –, hogy megfelel-e az adott korosztálynak egy könyv. Azt szokták mondani, hogy annak a korosztálynak való egy könyv, ahány éves az abban főszereplő gyerek. Így jobban azonosulni tud vele az olvasó, a helyébe, a problémájába tudja képzelni magát, s ezáltal vele együtt fejlődik. Nagyon fontos tehát, hogy legyen itt is karakterfejlődés a könyvekben. A szereplők viselkedése pedig valóságos, koruknak megfelelő legyen. A cselekménynek szintén meg kell felelnie a háttérül szolgáló kornak, mindenképpen legyen valóságos tükrök az adott korszaknak (például a nyelvezettel nagyon jól vissza lehet adni nemcsak a korszakot, de a szociális rétegek közti különbséget is).

A hittanoktatásban is felhasználhatjuk ezeket a könyveket, akár a fent említett terápiás céllal, akár csak egy

probléma megvilágítására, felvetésére vagy vitaalapként. Erre leginkább a nyolcadik illetve a tizenkettedik osztály etika-dogmatika témájú tanterve ad lehetőséget.

A hagyományos (folklor) könyvek

Minden nép rendelkezik a maga saját hagyományaival, kultúrájával, amelybe beleszületik az ember. Ennek egy részét képezik azok a történetek, mesék, mondák, mítoszok, amelyek születésünktől fogva ott vannak mellettünk, ezeken növünk föl generációk hosszú során keresztül. Mint egy nagy közös gyökérből, úgy táplálkozunk belőle mindnyájan. Nemcsak az egyes népek eredetmondáira és ősi történeteire lehet itt gondolni, hanem a kereszténység mint ilyen egység közös gyökereire is, a Bibliára és mellette más nem kanonizált könyvekre is (pszeudo-epigráf iratok és apokrifek), a szentek legendáira. Ezek a könyvek, történetek hozzájárulnak ahhoz, hogy elhelyezzük magunkat a világban, mik azok a gyökerek, amikből az én személyiségem is táplálkozik. Ezenkívül megpróbálnak választ adni bizonyos alapkérdésekre (például a világ keletkezésére), történelmi eseményekre, példát mutatnak emberi magatartásunkhoz (például a szentek legendái), és bemutatják a jó és a rossz sztereotípiáit (például a népmesék).

A hagyományos irodalom több műfajra tagolható, a következőkben ezeket mutatom be röviden. Az első és legáltalánosabb, szinte minden nép történetében megtalálható műfaj a *mondák és mítoszok* köre. Ezek általában valamely nép eredetét, a világ keletkezését vagy természeti erők mibenlétét magyarázzák mesés köntösbe bújtatva. Érdekes lehet például a bibliai teremtéstörténetet más népek mítoszával összevetni, milyen hasonlóságokat találhatunk ilyen elemzések során. Vagy más népek az isteneikről (görög, római, indián stb.) hogyan gondolkodtak, egyfajta vallástörténeti kitekintést is bele lehet csempészni a középiskolai hittanoktatásba, biztos akad olyan diák, akit ezek a nem mindennapi történetek megfognak.

A második típusba a *népmesék* tartoznak. Ezeknek inkább óvodás- illetve kisiskoláskorban van nagyobb szerepe. A mesék leginkább fejlesztik a gyermek szókincsét, igazságérzetét és azt a képességét, hogy külön tudja választani a jó oldalt a rossztól. A legtöbb népmese alapvető emberi vágyakat jelöl meg: mindenki a boldogságra törekszik, de ezt nem olyan egyszerű elérni, ravaszság, okosság, jószívűség, segítőkészség mind olyan tulajdonságok, melyek elnyerik jutalmukat. Ezzel szemben az irigység, gonoszság, kapzsiság, gőg mind elnyerik méltó büntetésüket. Nem kis tanító szerep jut tehát ezeknek a meséknek.

A mesék egy válfaja az *állatmese* vagy *fabula* műfaja. Ezekben az állatok emberi viselkedésmintát tükröznek, és beszélnek. Mindig valamilyen tanulságot vonhatunk le a mese végén, tehát erősen tanító jellegűek.

A harmadik típusba az *eposzok* tartoznak, melyek leggyakrabban versben íródtak, s egy-egy nép nagy hősénekei tetteit mondják el fordulatos, cselekményekben gazdag történettel. A főhős általában olyan ember, aki valamilyen isteni tulajdonsággal is rendelkezik.

Erre hasonlít az utolsó típus, a *legendák* köre. Ezek szintén eredetileg valóban létezett személyekről szólnak, akiknek valamilyen csodás tettet örökíti meg a történet. Ide tartoznak a keresztény kultúrkör szentjeinek élete, története is. Ezekből néhányat érdekességképpen beleszöveghetünk a hittanórákba is.

A sci-fi és fantasy könyvek

Ezt a két műfajt – bár mint ahogy nemsokára látni fogjuk, élesen különböznek egymástól – együtt tárgyalom ebben a fejezetben. Mindkettő viszonylag újak számít a magyar könyvpiacra, és olyannyira idegen a magyar gondolkodástól, hogy nem is nagyon szokták magyar névvel illetni. Pedig a tudományos-fantasztikus irodalomnak vannak értékes magyar képviselői is, mégis valahogy az a nézet alakult ki, hogy ez csak amolyan „ponyvairodalom”. Ezzel szemben el kell ismernünk, hogy a jó sci-fi bizony igencsak megmozgatja az ember fantáziáját, azt elemzi, hogy milyen hatással vannak a tudományos eredmények, vívmányok az emberek, a társadalom életére, illetve azt a mindenki felmerülő kérdést boncolgatja, hogy „mi lenne, ha...?” Eszköztárához tartoznak a bolygók közötti utazások, földönkívüliek látogatása, robotok, melyek emberszerűen gondolkodnak és viselkednek stb. A sci-fi általában a valóság törvényszerűségein nyugvó feltételezéseket kínál, egy „kvázi-reális” világot. Eszköztára lehetővé teszi egy-egy olyan probléma felvetését, amellyel még csak néhány bennfentes tudós szembesült. A jó sci-fi tehát ugyanúgy gondolkodásra készítet és felelősségérzetre nevel, mint bármely más irodalom.

Amíg a sci-fi tehát a racionalizmus, a technológia, az ember tudomány általi mindenhatóságával foglalkozik modern világbeli történeteiben, addig vele szemben a fantasy-t a modernség és a technikai civilizáció elutasítása jellemzi, az irracionális, a transzcendens elemek és a misztikum iránti vonzalom. A *Magyar Nagylexikon* szerint a fantasy nem más, mint a mese, a rémtörténet és a sci-fi ötvözet. Ez a meghatározás nem teljesen fedi a valóságot. Láttuk, hogy a sci-fi éppen hogy a tudomány alapjaira épülő továbbgondolkodás/álmódosítás a jövőről. A fantasy-k pedig inkább a múltba mennek vissza, nyelvezetükre is az archaizálás jellemző. Mivel az angolszász irodalomban jelentkezett először, nyelvében inkább a kelta szavak, illetve néhány latin forma fordul elő (nevek, tárgyak, helynevek). Képzeteiben is leginkább a kelta mitológia elemeit használja, óriások, törpék, jó és rossz tündérek, jó és rossz boszorkányok, varázslók irányítják az eseményeket. Talán ezért is éri például a Harry Potter-könyveket a sátánizmus

vádja, mert oly sok, a magyar fülnek érthetetlen mágikus elemet tartalmaznak. Pedig ha jobban megvizsgáljuk, akkor a mesékhez hasonlóan ezekben is egyértelmű a felosztás: van jó és rossz oldal, feketén-fehéren. A gyerekek tulajdonságai is ezt konkretizálják: a kiközösítő, gőgös, nagyképzű Malfoy és a barátságos, okos, jószívű, hősiés Harry és ellentétei egymásnak. Azt ugyan nem vitatom, hogy kissé talán túl sok erőszak szorult a könyvbe, de annál, amit nap mint nap láthatunk az esti híradóban és a filmekben (rajzfilmekben is!), semmivel sem több. Nagyon komoly és köznapi témákat tárgyalnak ezek a könyvek, nem kifejezetten kisgyermekeknek való olvasmány. Szülők elvesztése, barátságok, szerelmek kialakulása, iskolai kudarcok és harcok a „másik bandával” szemben, fondorlatos feladatmegoldások, haláleset témája, és még sorolhatnám, mi minden megtalálható ezekben a könyvekben. Viszont nagyon fontosnak tartom, hogy a gyerekek ne egyedül birkózzanak meg ezzel a nem könnyű olvasmánnyal. Ha van rá lehetőségünk, beszéljük meg az órán, osszák meg egymással a diákok gondolataikat a könyvvel és annak világával kapcsolatosan. Beszéljünk a könyvben felvetődő problémákról, és élesen válasszuk szét a fantáziát és a valóságot. (Bár ezt szerintem az író is megteszi.) Ugyanez érvényes a mostanában szintén nagy népszerűségnek örvendő Tolkien-sorozatra, a *Gyűrűk urára* is, és általában az ilyen művekre.

Kende B. Hanna könyvéből* fény derül Harry Potter sikerének egyik titkára. Vizsgálatatai szerint nemcsak azért népszerű ez a regény, mert mozgalmas, izgalmas, magával ragadó, hanem azért is, mert főszereplőjének élete nagyon is mai és (sajnos) sokak által átélt helyzetet ábrázol: Harry, a vékonydongájú, szemüveges, bántalmazott (mostohaszülei által „rabságban” tartott) kisfiú, aki valamiért mégis különleges, és a varázsvilágban revansot vehet. Minden gyereknek van saját ábrándvilága, amiben minden jól sikerül, neki van igaza, ezekben a könyvekben ez a varázslóvilágnak, a roxfordi iskolának felel meg.

A fantasy könyvek egyébként elég hosszú múltra tekintenek vissza. Ide sorolhatjuk az eredetileg felnőtteknek írt *Robinson Crusoe*-t Daniel Defoe-tól, vagy a *Gulliver utazásait* Jonathan Swifttől. Ezek a maguk idejében mélyértelmű politikai pamflettek voltak, mára inkább a gyerekolvasókat szórakoztatják, elvesztették politikai élüket. Szintén máig népszerű a gyermeki ábrándvilágot bemutató *Alice csodaországban* és az *Oz, a nagy varázsló*.

A fantasy könyvek tehát abban lehetnek nagy segítségünkre, hogy a róluk szóló beszélgetésekben képet kaphatunk a gyerekek ábrándvilágáról, lelkivilágáról, megtudhatjuk, mi az, amire vágyanak, mi az, amitől félnek. Ezek a könyvek pedig segíthetnek nekik az önismeretük fejlődésében.

* A könyvről recenziót közzeltünk: *Lelkipásztor* 2002/4.141–143. o.

A különböző kultúrák megértését szolgáló könyvek (multikulturális irodalom)

A korábbiakban már utaltam arra, hogy a kommunikáció terjedésével az egész világ kitágul, kinyílik az ember számára. Ily módon sokkal több ismerethez juthatunk, s ez nemcsak tudományos ismeretet jelent, hanem a világ más népeinek, a különböző emberek jobb megismerését is kínálja. A vasfüggöny lehullásával pedig határaink is megnyíltak az emberek előtt, elindulhatott a vándorlás országunkon keresztül vagy országunkba is, s az elmúlt tizenegynéhány évben bizony sok külföldi látogathatott el Magyarországra, akik előtte nem járhattak itt. Nemcsak a környező vagy európai országokból, de keletről, Ázsiából is sokan jönnek, akik teljesen más kultúrát képviselnek. A hittanoktatásra is erőteljes hatással lehet ez a kulturális sokszínűség, keveredés, mint ahogy az a nyugat-európai országokban már meg is valósult, ahol ennek következtében csak felekezetek fölötti oktatásról beszélhetünk. Magyarországon még nem ez a helyzet, de mivel ma már a világ minden pontján lévő emberekkel könnyen kapcsolatba kerülhetünk az Interneten keresztül, illetve a valóságban is „szabad az út”, ezért alapvető fontosságúvá lépett elő a más kultúrák ismerete.

Tulajdonképpen tágabb értelemben minden olyan könyv ezt a más kultúrát közvetíti, amely országunkon kívül játszódó történetet mond el, vagy más népbe tartozó emberek a főszereplői. Nem feltétlenül a másik kultúra bemutatása kell hogy a középpontban álljon, hanem a másik kultúrához tartozó ember életének a bemutatása egy történeten keresztül. Nem konkrétan ismeretterjesztő könyvekről van itt tehát szó. A multikulturális könyvek nagyon sokfélék lehetnek: történelmi vagy realista könyvek, tradicionális könyvek, életrajzok, versek mind közvetíthetik egy-egy nép hagyományait, életét.

A multikulturális irodalom egyik célja, hogy megmutassa az emberek közötti hasonlóságot. Hiába a bőrszín közötti eltérés vagy az életmódok közötti különbségek, alapvetően minden ember hasonlít egymásra „emberségében”, érzéseiben, céljaiban, gondolkodásában. Ugyanakkor az effajta könyvek másik célja a saját kultúra tudatosítása a másikkal való összehasonlítás alapján, s ez adalékként szolgál a kamaszkori identitáskereséshez is.

A hitoktatásban elsősorban azok a multikulturális könyvek jönnek szóba, amelyek a zsidóság kultúrájával foglalkoznak, vagy a más világvallásokat felölelő tananyaghoz köthetőek (kínai, indiai, arab stb. világ történetei). Ezenkívül a hetedik osztályos történelmi arcképcsarnok egyes alakjaihoz jól köthetőek például a misszionáriusok életét bemutató történetek, illetve a nyolcadik osztályos etika anyag „Mit jelent embernek lenni?” és „Másokkal élni” fejezetei nyújtanak alkalmat a más kultúrákba való bepillantásra.

Összefoglalás

Írásommal arra szerettem volna rámutatni, milyen alapvető dolog a befelé fordulás, a belső értékek megtalálása, az elcsendesedés, a türelem ebben a rohanó és elanyagiasodó világban. Mindehhez pedig alapvető segítséget nyújtanak a könyvek. Olyan világot tárnak elénk, amely még felfedezésre vár, arra, hogy megossza velünk titkait. Alkalmat teremtenek a csendre, a magunkra és az Istenre figyelésre. Legfőbb értékük pedig az, hogy gondolkodásra serkentenek, reflektálásra mindarra, amit az ókor óta érdemesnek tart az ember arra, hogy írásban a jövőnek hagyományozzon.

Hittanoktatásunk célja sem lehet más, mint a gondolkodó, Istenhez forduló és az ő igazsága szerint élő emberek kinevelése. Ehhez pedig elsőrendű segítséget adnak a különböző fajtájú könyvek. Természetesen mindig figyelembe kell vennünk úgy a gyerekek pszichológiai érettségi szintjét, mint a vallásfejlődési szintjüket is ahhoz, hogy olyan könyveket nyújtsunk számukra, amely éppen megfelel ezeknek. Se túl alacsony szintű ne legyen, mert akkor nem fejleszti őket tovább, se pedig túl magasröptű, mert a következő szintet sem lehet a levegőbe építeni, csak megfelelő alapzatra.

A különböző típusú könyveket pedig bátran használhatjuk, adhatjuk a gyerekek kezébe. Nemcsak az órát tehetjük színesebbé, hitelesebbé, érthetőbbé egy-egy történettel vagy képpel, hanem segíthetünk a gyerekeknek abban is, hogy érdeklődésüket kielégíthessék a tanórán kívül is a tananyagon túlmutató kutatásokkal, illetve mélyebb tudásra sarkalljuk őket, egy-egy életrajzi vagy történelmi regény kézbeadásával, vagy gondolkodásra, erkölcsi reflexióra bátoríthatjuk őket egy mai történetet bemutató könyvvel. Láthatjuk, milyen széles körű alkalmazási módjai lehetnek a szépirodalmi alkotásoknak. Mindeközben ne felejtjük el soha nyomon követni azt, mi mindent tanulnak a gyerekek a többi tanórán, biztos, hogy abból is egy jó adagot hasznosíthatunk a hittanórán is.

Irodalom

- Hittan tantervek a gimnáziumi 5–12. osztályok számára.
Kende B. Hanna: *Harry Potter titka*. A gyermek csodavilága. Osiris. Budapest, 2001
Korherr, Edgar Josef: *A valláspedagógia fejlődéslélektani alapjai*. Jel Kiadó. Budapest, 2000
Manguel, Alberto: *Az olvasás története*. Park Könyvkiadó. Budapest, 2001. (Az eredeti címe: *A History of Reading*. Magyarra fordította: Székely János.)
Resources for Teaching: *Learning About Books and Children*. (Tanítási segédanyag, kiadó és évszám nélkül.)
Rinyu Zsolt: *A tudományos-fantasztikus irodalom helyzete Magyarországon*. In: Könyv és nevelés 2002/4. 76–83. o.
Tamminen, Kalevi, Laulikki Vesa, Markku Pyysiäinen: *Hogyan tanítsunk hittant?* Vallásdidaktika. Teológiai Irodalmi Egyesület. Budapest, 1998
Varju Zsuzsanna: *A fantasy Magyarországon*. In: Könyv és nevelés 1999/1. 23–32. o.

Nem e világból valók vagyunk

*Mennyi szabadságot és világigenlést tűr el a hit?**

Keresztény szabadság és hit egybetartozik. A Jézus Krisztusban hívők azok, akik új életre szabadultak meg. Szabadságukat pedig a szeretet parancsolatának mértéke alatt élik. A világ iránti teljes odaadás és a világ teljes elfelejtése között van a helyük ebben a világban. Életük istentisztelet a világ mindennapjaiban, amely az élet különböző feladataiban és követelményeiben mutatkozik meg. Ugyanígy a világ igenlése és a keresztény hit is egybetartozik.

Az élet hálás elfogadása a Teremtő kezéből, az élet iránti tisztelet és az „igenlés” kultúrájának ápolása mind-mind alapvonása a keresztény teremtéshitnek.

A mottó – nem e világból valók vagyunk – az Újszövetségben a jánosi iratokban szólal meg, és a keresztény élet kritikus távolságát hangsúlyozza a világtól. A társadalmi normák és az úgynevezett dologi kényszerek nem birtokolhatják a végső hatalmat az ember felett.

A világ dolgai csak az evangélium fényében kapják meg helyes mértéküket. Nem e világból valók vagyunk. Ez a mondat a keresztény teremtéstörténettel összhangban értelmezhető. Persze ki-ki a világ iránti pesszimizmussal teheti magáévá, félreértelmezheti, amire számtalan példa van a keresztény hitgyakorlat történetéből és jelenéből. Döntő tehát, hogy miként értelmezzük a mottót.

Modernizáció és a szabadság növekedése

Az emberek az úgynevezett második modern korban a „szabadság gyermekei” megjelölést kapták.¹ A modernizációs folyamatok sokféle lehetőséget teremtenek a választásra. Az egyéni szabadság eddig soha nem sejtett lehetőségei nyílnak meg. Ezek ugyanakkor „kockázatos szabadságot” adnak, amennyiben túlzott követelményeket támasztanak. A társadalmi kényszerek és a nyilvános szabályrendszerek miatt egyáltalán nem így érezhetők.

„A modernitás megsokszorozza a választási lehetőségeket és egyidejűleg csökkenti azt a területet, amelyet sorsként vagy meghatározottságként tapasztalunk meg.”² Ezzel az alapvető folyamattal a monopóliumok föloldódnak, és konkurens helyzetek alakulnak ki. Ami eddig szokásban

volt, azt kötelező lesz megindokolni. A döntő változás a modern ember életében „a magától értetődő dolgok elvesztése”. (Peter L. Berger) Ez életterünk minden részére kiterjed: a bevásárlásra, a tévénézésre, de vonatkozik a tudományos módszerekre és azok eredményeire is, valamint az életstílusra és az értékorientációra. „A modern tudat maga után vonja az elmozdulást a sorstól a választás felé.”³ Így ez nem csak lehetőséget ad a választásra, hanem kényszerít is. Az alany, az én, az egyén kényszerül döntésre. Az egyénnek meg kell tanulnia, hogy képes legyen megszervezni a saját életét és meglátni életének hivatásbeli és etikai irányultságát. Ez a leírás vonatkozik a vallásos irányultságra, a kegyességi stílusokra és a gyülekezethez való tartozás viszonyára. A fiatal felnőttek már nem fogadják el feltétel nélkül például a parókiális gyülekezeti struktúrákat. A pluralizációs és individualizációs folyamatok összefüggésében a tradíció irányította intézmények elveszítik összetartó erejüket.

Vallásos értelmezési mintákat is egyre kevésbé nyernek adott mintákkal, inkább egyéni választással. A vallásos életvezetésnek a döntések szempontjából nyitott része növekszik, míg döntés tárgyát nem képező része csökken. Vallási szempontból ez azt jelenti, hogy különösen a fiataloknál az egyéni vallásosság és az egyház szerinti vallás szétválik, és „csak a szabásminta kisebb-nagyobb része közös”.⁴ Az individualizáció mindenestre összekötetésben marad a társadalmi normákkal, vagyis nem jelenti azt, hogy az egyén egyúttal függetleníti magát a társadalomtól. Az individualizáció nem tetszés szerint történik, hanem csak bizonyos mértékben lehetséges, amely kulturálisan adott. Egyúttal ellentétes mozgások is kialakulnak. A növekvő individualizációs folyamatok paradox hatásokat is kiváltanak.

Minél inkább egyénivé válnak a hitrendszer, annál nagyobb lesz az igény az egyéni hit megerősítésére egy közösség által. Ez egyrészt átlátható közösségekben történik, ahol a keresztény hit és élet közvetítése a való élethez közel és a mindennapokra vonatkoztatva folyik. Ez történik a fundamentalista csoportosulásokban, a befogadó vallási közösségekben, az úgynevezett szektákban is.

A modernizáció és vallási pluralizáció sok szempontból a biztonság oldását jelenti. Az egyénnek a szabadság új lehetőségeit adják, és egyúttal megerősítik az

* Forrás: Reinhard Hempelmann: *Wir sind nicht nur von dieser Welt. Wieviel Freiheit und Weltbejahung verträgt der Glaube?* Materialdienst der EZW 11/2002 323–331. o. A tanulmány alapja a 29. Német Egyházi Napokon, Frankfurtban 2001 júniusában tartott előadás. A szerző a németországi protestáns egyházak világnézeti központjának (Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen, EZW) vezetője.

¹ Vö. Ulrich Beck (szerk.): *Kinder der Freiheit*. Frankfurt am Main, 1988

² Peter L. Berger: *Der Zwang zur Häresie. Religion in der pluralistischen Gesellschaft*. Frankfurt am Main, 1980. 43k o.

³ Uo. 24. o.

⁴ *Gestaltung und Kritik. Zum Verhältnis von Protestantismus und Kultur im neuen Jahrhundert*. Hannover, 1999. 42. o.

iránymutatás szükségét. Erre reagálnak a különböző közösségek. Egyértelműséget teremtenek a többértelműség tengerében, és szilárd álláspontot állítanak szembe a kétség modern kultúrájával. Tiltakoznak az egyházi és a teológiai kompromisszumok és a szekuláris kultúra befogadása ellen.⁵

A vallási identitáskeresés formái

A pluralista társadalmakban a vallásos kereső mozgalmak nem fejezhetők ki egyetlen képlettel. Nem egyféleképpen alakulnak, hanem legalább két ellenkező irányú minta szerint. Az individualizációs folyamatokhoz alkalmazkodva a spirituális önfejlesztés formájában, kevésbé megszervezett és a szinkretista jellegű vallási gyakorlat (1. típus). Másrészt tiltakozás a modern individualizáció ellen, önfeladás és önmagáról való lemondás formájában, többek között elszektásodott extrém vallási csoportokban, amelyek elvárják tagjaiktól a vallási vezető személy iránti radikális odaadást és a normái(k) szerinti magatartást (2. típus). Könnyen figyelmen kívül hagyják, hogy kultúránkat nem csak az individualizációs folyamatok határozzák meg. Egyeseket, főként fiatalokat fáraszt a túlzott individualizmus. Szenvednek a szabadság megnövekedésétől, és arra vágyakoznak, hogy csökkenjen a döntés és felelősség.

A modern társadalmak különböző embereknél különféle igényeket erőltetnek. Egyes új vallási mozgalmak (például a Rajneesh neohinduista mozgalom sokféle továbbfejlesztett módozatában, a humán-potenciál mozgalom, pozitív-gondolkodás csoport) és az ezoterikus „barkácsolt” vallásosság az 1. típusnak felel meg és a szabadság és önrendelkezés vágyának felel meg. Az új vallások (például Egyesítő egyház – Moon-szekta; keresztény speciális közösségek, mint például a Jehova tanúi és az Újapostoli Egyház) valamint a fundamentalista irányzatok a 2. típusnak felelnek meg. Az erős autoritás, a kötelezettségekkel járó közösség és a döntési kényszertől való mentesség iránti vágyakozást elégitik ki.

Az egyik típusra a szabadság, a monizmus, a határok feloldása jellemző, a másik dogmatizáló, törvényeskedő és dualisztikusan elhatároló. Az első típus inkább világigenlő, a második inkább világtagadó beállítottságú. Az egyik határtalan próbálja fejleszteni az emberi szabadságot, a másik pedig tagadja.

Az egyik lemond a tartós kötöttségekről, a másik pedig vallási területen meg nem kérdőjelezhető biztonságot nyújt.⁶ A két típus között többféle átmenet lehetséges.

⁵ Karl-Fritz Daiber: *Religiöse Gruppenbildung als Reaktionsmuster gesellschaftlicher Individualisierungsprozesse*. In: *Religiöse Individualisierung oder Säkularisierung. Biographie und Gruppe als Bezugspunkte moderner Religiosität*. Gütersloh, 1996. 86–102. o. (97. o.)

Az elfogadó/bekebelező vallásosság és az erős autoritás iránti vágy

Nem múlik el „Kirchentag” nélkülük: a traktátus-osztogatók, a pluralista és elvilágiasodott egyház kritikusai. Nagy rendezvényeken mindig felbukkannak. Mások színpadát használják saját céljaikra. Néha nem csak szórólapokat osztogatnak, hanem szendvicsemerként egész testükön nagy plakátokat hordanak, amelyekre tiltakoznak egy cél nélküli egyház állítólagos szerencsétlen tevékenysége ellen: Schaffranek követői, Ivo Sasek követői, a New Tribes közösség, „az Adventista Hitjavak Megtartásának és Támogatásának Missziói Társasága” és az „Univerzális Élet”⁷ új vallási csoport. Senkinek nem érdeke, hogy ezen csoportok nyilvános tiltakozásait betiltsa. Hadd szólaljanak meg. Elvárható persze, hogy készek legyenek mindezt átlátható módon tenni, tehát hogy megmondják, kik is ők valójában. Az is elvárható, hogy saját véleményüket

⁶ Ezzel az ideáltipikus szembeállítással az új vallásos mozgalmak illetve az újfajta vallásosság tipologizálásának kérdését érinti, ugyanakkor nem minősíti egy bizonyos irányban. Vö. Roy Wallis: *The sociology of new religions*. In: *Social Studies Review*. 1985. I/1. 3–7. o. Vö. Továbbá: George D. Chryssides: *Exploring New Religious Movements*. London/New York, 1999. 26kk o.

⁷ Horst Schaffranek 1923-ban született Sziléziában, római katolikus szülők gyermekeként. Szovjet hadifogság, majd kereskedelmi iskola után a Szabad Evangéliumi Gyülekezet Predigerseminar-ját végezte el. 1954-től a hetvenes évek végéig elismert, népszerű igehirdető volt Stuttgartban. Tanítása szerint egy településen csak egy gyülekezet lehet – természetesen az, amelyik őt követi, minden más elvetendő. Közösségük számára engedély nélkül építettek házakat, amelyeket 1995-ben rendőri biztosítással le kellett bontani. A közösség tagjaitól abszolút engedelmességet követel. A „kemény mag” mindössze 100–200 főre tehető, ők azonban rendszeresen zavarják a jelentősebb, nagyszabású egyházi rendezvényeket, különösen is a Kirchentagot. A szervezet mai neve: „Sein wunderbares Leben heute” – Mai csodálatos élete – tudniillik Krisztust a Schaffranek tanítása szerint követők. Azt is állítja, hogy a kereszténység megosztottsága Jézus visszajövetelét akadályozza: „Nem fog jönni. Nem fog egy ilyen rozzant menyasszonyt elvenni.” Ez talán még úgy-ahogy érthető lenne, de az ilyen állítások kizárják a párbeszédet: „Semmi másért nem teremtette Isten az embert, csak azért, hogy olyan legyen mint Isten (...). Te is Isten lehetsz ezen a földön.”

Ivo Sasek 1956-ban született Zürichben. Autószerelőnek tanult, majd egy megtérési élmény után 1979-ben került a szabadegyházi Newlife bibliaiskolába, és rendkívül aktív, népszerű igehirdető lett. 1984-ben nyitotta meg Walzenhausenben az Obadja drogrehabilitációs központot, amely 1993-ban „Életiskola” néven átalakult, ahol 3 hónapos bentlakásos kurzusokat tartanak. Gyülekezetét azóta „Organische Christus-generation”-nak („Szerves Krisztus-Nemzedék”) nevezik. Az Istennek való teljes odaszánást hirdeti, amelyhez saját magát állítja mércéül és példaképül: „Megtanítom, hogyan engedelmeskedj az Úrnak. Te megmondod nekem, mit mondott az Úr. Mivel én ismerem az Urat, meg tudom mondani, hogy etaláltad-e.” A „simul iustus, simul peccator” reformációi tanítása szerinte „csak felmentés a lustáknak”. Alapvető a törvényeskedő szemlélet. Kritikusai Isten akaratával szegülnek szembe. Körülbelül 1500 közelebbi híve lehet.

„Twelve Tribes, New Tribes” (Tizenkét törzs illetve Új törzsek), új messiási mozgalom. Az elődszervezetet Light Brigade (Fény Brigád), amelyből sok más is kinőtt, Elbert Eugene Spriggs alapította, aki a Tennessee állambeli Chattanooga Egyetemen pszichológiát tanult. 1975-ben végleg elszakadt a keresztény egyházaktól. 1999-ben 20 közösségük volt, körülbelül 2000 taggal. Németországban 1994-ben alakult gyülekezetük az alsó-szászországi Pennigbüttelben, majd

tiszteletteljesen állítsák szembe mások véleményével, ami sajnos nem mindig van így. Nyílt párbeszéd és vita csak akkor jöhet létre, ha mindenki elfogadja a játékszabályokat.

Mit is mondanak ezek a csoportok? Természetesen nagyon különböző dolgokat. Hangot adnak például „prófétai jövendöléseiknek”, hogy most van az Isten ítéletének, „népe isteni elbizonytalanodásának” ideje. A világot a gonosz erői által meghatározottnak látják, és erre utalnak a természeti katasztrófák növekvő számával, „a család felbomlásával”, a „szeméremérvet megszüntetésével”, az egyház „démoni megszállottságával”. Véleményük szerint jelenünket egyre inkább antikrisztusok irányítják. Amit mi az ígértetésben inkább elhanyagolunk, ők azt állítják üzenetük középpontjába: a végidőket. Számukra a jelenkori történelem az egyes bibliai prófétai ígék szó szerinti beteljesedése. Azzal az ígérettel lépnek fel, hogy biztos információkkal rendelkeznek a világ pusztulásáról és a végső események lefolyásáról. Nem csak abból indulnak

1995-ben a württembergi Oberbronnenben. Az új messiási közösségek szerint minden egyház elbukott, mert félreértette a Bibliát. Ők viszont egyrészt a régi Izrael, Ábrahám Istenének követői, másrészt „újszövetségi ősegyház”, Yashua, azaz Jézus hívei. Sajátos etimológiájuk szerint: *yah*=vagyok, *shua*=szabadítás, megmentés. Ezenkívül létrejöttükben a hippy-mozgalomnak is szerepe volt: a hagyományos polgári és keresztény értékek elutasítása, továbbá a szeretetvágy. Sem a zsidókhoz, sem a keresztényekhez nem tartoznak. Szerintük a Sátán a maga eszközeként használja a mai keresztényeket. Elutasítják az állami segítyeket, a családi pótlékot, és vagyonszükségben élnek. Erőteljesen kritizálják mind a katolikus, mind a protestáns egyházakat: ezek mind a horogkereszt jegyében elkövetett gonoszságokat készítették elő, különösen is Luther. Gyermeküket nem adják önként iskolába, hanem odahaza akarják tanítani, és így óvni őket. Újság, rádió, tv, internet el van zárva az egyszerű tagok elől.

Missiongesellschaft zur Erhaltung und Förderung Adventistischen Glaubensgutes e. V. (MEFAG) . 1987-ben alakult Berlinben, de ma is csak 30–40 tagja lehet. A felekezettől a szokásosnál is jobban elítéli a római katolikus egyházat, és szerintük Ellen G. White a 2001. szept. 11-i terrortámadást is megjövendölte.

Univerzális Élet: Gabriele Wittek „prófétanő” (született: 1933) alapította Würzburgban. Egyszerű katolikus családból származik, édesapja szabó volt, ő maga irodai alkalmazott. 1970-ben édesanyja meghalt, ez rendkívül megviselte. Spiritiszta körökbe járt, „más világokból” származó hangokat hallott. 1975 óta „Isten szócsövének”, „harsonájának” és „a Názáreti Jézus után Isten legnagyobb eszköznének” tekinti magát. Követőivel 1977-ben megalapította a „Heimholungswerk Christi”-t (Krisztus Hazavezető Szervezete), amelyet 1984 óta Univerzális Életnek (Universelles Leben) neveznek. Jelentős részesedésük van a dél-németországi, biotermékeket előállító gazdaságokban. 2000 óta erőteljesen fellépnek a vadászat betiltásáért. Tanítása alapján már keresztény szektának sem igazán nevezhető, a reinkarnáció miatt: a bajok, betegségek a korábbi életre vezethetők vissza. A rossz elkerülésére szigorúan a „prófétanő” tanítása szerint kell élni. Ezért megvetéssel tekint az államra, a kívülálló társadalmára, a házasság és a család intézményére, annál is inkább, mert a végidő közel van. Világszerte körülbelül 10 ezer követője lehet. Magyarországi központjuk Szolnokon van.

A fentieket részletesebben lásd: www.efg.hohenstaufenstr.de, www.ezw-berlin.de, www.evangelical-times.org, www.michelrieth.de.

Wolfgang Behnk: Die Zwölf Stämme (The Twelve Tribes). Die Jünger Jahschuas des Elbert Eugene Spriggs aka Yonek. EZW MD 3/2000. 76–83. o. Harald Lamprecht: Organische Christusgeneration. Ivo Sasek und seine Bewegung. EZW MD 4/2003. 132–143. o. Andreas Fincke: Der Markt der religiösen (Un-)Möglichkeiten. Exotische Kleingruppen im Umfeld des Ökumenischen Kirchentags. EZW MD 8/2003. 305–310. o.

ki, hogy a jelenlegi helyzetet Istennek a történelemtől való távolságtartása, ezáltal a gonosz kibontakozásának lehetősége jellemzi. Azonosítják és lokalizálják a gonoszt és az antikrisztusit. A felfokozott apokaliptikus tudat a világ és az ember átfogó démonizálásához vezet. Ez radikalizálja modernizmus- és ökumené-ellenességüket. Miközben a teremtett világ egyre kisebb lesz, politika, gazdaság, vallás és egyház az istenellenes hatalomátvitel fényében jelenik meg. Egyrészt világpusztulás, másrészt pedig az igaz hívők kis nyájának megmentése adja azokat a fontos témákat, amelyekre e csoportok kegyessége koncentrálnak. Úgy tűnik, a világ már csak azért létezik, hogy az ördögi erők kitombolhassák magukat. Figyelmen kívül marad az ember istenképességében rejlő feladata, az aktív közreműködés.

Nem e világból valók vagyunk. A mottónak sok variációja létezik. Adventista csoportosulások azt mondják: „El kell fogadnod a háromszoros angyali üzenetet Jel 14-ből és a sabbátot kell megszentelned, különben elvesztél.” Azokat, akik a vasárnapot választották, „szörnyű csapásokkal és ítélettel” fenyegetik. Jehova tanúi pedig ezt mondják: „Csatlakozzál szervezetünkhöz, ha Armageddon pusztító háborúját el akarod kerülni!” Mások azt állítják, hogy meg tudják fejteni a történelem látszólag kiszámíthatatlan és titokzatos menetét, vagy új kinyilatkoztatásokra hivatkoznak. A bekebelező vallásosságnak különböző formái vannak. Nem szükséges, hogy spekulatív végidővárás határozza meg és a világtól való olyasfajta távolságtartás, mely nem hagy teret az isteni megbízásra: a föld megművelésére és megőrzésére.

A bekebelező vallásosság egy másik jelenségét a Keresztények Nemzetközi Egyházának (ICC International Churches of Christ) – akik a Keresztények Bostoni Egyháza néven váltak ismertté – példája alapján mutatjuk be. Ez a Kip McKean (született: 1954.) által alapított új keresztény mozgalom, melynek kezdete a Gainsvilli (Florida) Keresztények Egyházára vezethető vissza. Az ő vezetése alatt nyert a mozgalom a „pásztoroló-metódus” (shepherding) átvételével világos szervezeti felépítést, amelynek lényege, hogy minden keresztény egy „pásztor” tekintélye alatt áll és aktív missziói szolgálatra van kötelezve. Ez az önértelmezés vezetett az önállósodáshoz, ellentétben a tradicionális keresztény gyülekezetekkel. Ugyanakkor az amerikai gyökereken túllépő világmissziós tevékenység és távlatok nyomán számos európai nagyvárosban gyülekezetek alakultak. (Néhány közülük: London, Párizs, Prága, Berlin, München, Düsseldorf, Bécs, Zürich.) Az ICC önértelmezése és hitgyakorlata a tanítványságról szóló felfogásukra koncentrálnak, amely a következő pontokban határozható meg.

– A tanítványi viszonyt nem szabadon választják, hanem a vezetők határozzák meg.

– Kettős kapcsolatokat építenek ki. A férfiak férfiakat, a nők pedig nőket irányítanak. Egy hitben fiatalabbhoz egy hitben tapasztaltabbat rendelnek.

– A kettős kapcsolat általában a napi kapcsolatban és a

nyitottságra való készségben nyilvánul meg. A tanítvány-partnernek a gondolatokat és tetteket teljesen bensőséges módon mondják el. Útmutatást és tanácsokat kapnak, hogyan kerülhető el a bűn és hogyan lehet teljesen odaszánt életet élni.

– A különböző tanítványi kapcsolatok ennek megfelelően egy piramist eredményeznek, amelynek csúcsán a mozgalom vezetője (McKean) és felesége áll.

Az ICC-n belül a tanítványság gyakorlata az a szervező elv, amelyre a lelki tekintély épül. Csak azt keresztelik meg, aki ebben a rendszerben elkötelezi magát a tanítványságra. A Keresztények Nemzetközi Egyháza ekkleziológiai perfekcionizmust képvisel, amely a gyülekezet felépítésében egy bizonyos hierarchiát normává emel, és a keresztény életet engedelmességre kötelező függőségi viszonyok tekinti. Etikájukat a világtól való radikális távolságtartás jellemzi. Agresszív missziói gyakorlatuk mindenekelőtt a diákságot célozza meg. A csoport kegyességi jellege csak a felületes szemlélő számára tűnik konzervatív evangélikalizmusnak. Az exkluzív önértelmezés nem engedi meg ökumenikus kapcsolatok kialakítását más egyházakkal.

A vallásosság bekebelező formáiban messzemenő kontrollt gyakorolnak tagjaik fölött, és nagymértékű függőséget alakítanak ki a csoport és vezetői iránt. Mégis viszonylag magas azok száma, akik elhagyják a szigorúan szervezett új vallási mozgalmakat. Ennek oka többek között abban keresendő, hogy a modern társadalmakban nem feltételezhető folyamatos élet- és hittörténet. A pluralista társadalmakban nem könnyű a radikálisan szembenálló világokat hosszú időn keresztül fenntartani. Jehova tanúinak kommunikációs tevékenysége és közjogi testületként való elismerésre törekvésük megmutatja, milyen nehézségekkel jár, ha a világtól való távolságtartást a növekvő modernitás feltételei között következetesen akarják gyakorolni.

Mégis mi az, amivel a vallásosság bekebelező kifejezési formái lenyűgözik az embert? Miért van az, hogy a vallási közösségek ilyen típusai – ha korlátozottan is – bizonyos visszhangra találnak?

Valószínűleg a következő szempontok lényegesek.

– Az élet egy olyan átlátható közösségben, ahol az egyén számára mindenféle cselekvést előre meghatároznak, könnyebbséget jelent. Egyszerre vezet elitista ön- és igazságértelmezéshez és az elbizonytalanított én átmeneti stabilizálódásához.

– Mindenekelőtt a fiatalok intézményellenes hajlamai és a tradíció jelentőségének csökkenése és megszakadása jó feltételeket teremtenek a „karizmatikus autoritás” (Max Weber) kialakításához.

– Az élet bonyolultsága és „új átláthatatlansága” a pluralista társadalmi rendszerben erősíti a vágyat az egyszerűség és a világosság, a bonyolultság csökkentése iránt. Így lehetőséget ad olyan áramlatoknak és közösségi

szerveződéseknek, amelyek erős tekintélyt, szigorú vezetést és megkérdőjelezhetetlen biztonságot ajánlanak.

A vagabund vallásosság és a teljes szabadság iránti vágy

A vagabund vallásosság a bekebelező vallásosság ellentétéként értelmezhető. A „vagabundok” nem kötelezik el magukat. Távolságot tartanak, és ide-oda kószálnak. Vallásgyakorlatuk válogatós, kevésbé mutatkozik meg szilárd csoportokban, sokkal inkább hálózatként és színtérként szerveződik. Legjellemzőbb ismertetőjelek: többek között a különállás, időbeli korlátozás, nyitott részvételi feltételek, az igazság utáni korlátozott igény, önkéntesség.

Amióta az úgynevezett New Age mozgalom elterjedt, az archaikus és kozmikus vallásosság aktualitást nyert és visszhangra talált. Nem riad vissza a mítosztól és a mágiától, az okkultizmustól és a spiritizmustól sem. Ez az új vallásosság nyitottnak mutatkozik a világnézetek és a legkülönbözőbb vallási gyakorlatok, különösen a keleti spiritualitás tradícióinak átvételére. A New Age mozgalomban a vagabund vallásosság mint a fordulat iránti reménység fejeződik ki. A régi paradigmák helyére, amelyet a karteziánus szubjektum-objektum szétválasztása jellemez és amelyet a természet kizsákmányolásáért felelőssé tesznek, egy új, a teljességre irányuló világkép lép. Erről azt hiszik, hogy a felvilágosodás-kori paradigma alternatíváját nyújtja, és univerzális transzformációval jár, a kozmosz egészére éppúgy, mint az egyén egzisztenciájára.

A mozgalom szellemi atyja, Fritjof Capra a következő mondatokban foglalja össze céljait: „Tézisem a következő: Ahhoz, hogy az emberiség tovább élhessen, paradigmaváltás szükséges, ráadásul ez most történik. (...) A minta vagy a világkép, amit most már elavultnak kell tekinteni, a 17–18. században, a felvilágosodás korában alakult ki. Az akkori változás a középkorból az újkorra ugyanolyan mélyre ható volt, mint a mostani változás.”⁸

A Capra által követelt fordulat vázlatosan a következő változásokról szól.

– A mechanikus, az egyes építőkövekből összerakott világkép helyére teljesen az ökológiai kell lépnie. A mechanikus világuralmat fel kell váltania az ökológiai világgözösségnek.

– A valóságot nem egyes felosztott területeken belül kell megismerni, hanem mint hálózatot, amelyben minden mindennel összefügg.

– A patriarchális értékrend helyére, amely egyoldalúan inkább férfias értékekre – mint a verseny, hatalom, terjeszkedés és kontroll – irányul, inkább egy nőiesnek mondható értékrendszernek kell kialakulnia, amely az

⁸ Fritjof Capra interjúja. Evangelische Kommentare. 9/1977. 519. o.

együttműködést, az erőszakmentességet és a megőrzést hangsúlyozza.

– Az analitikus gondolkodás helyére inkább a szintetikusnak kell lépnie. A racionalitás elsődlegességéről az ember el akar jutni az intuitív hangsúlyosabb figyelembevételéhez.

– Az embernek nem kell többé a természettel és az univerzummal szembenállnia, hanem egy élő, önmagát transzcendáló univerzum részének kell tekintenie önmagát.

– A dogmákra épülő vallásosság helyett, amelyet az egyházon és a hitvallások határoztak meg, egy új spiritualitásnak kell létrejönnie, amely misztikus tapasztalati tudásból és a távol-keleti vallásosságból táplálkozik. E vallásosság egyik központi momentuma az egyéni összetartozás megtapasztalása a kozmikus egészsel. Amennyiben az emberben tudatosul, hogy ő is a kozmikus életáramlatok része, annyiban gyógyulást, teljességet és tudati elmélyülést talál.

A New Age mozgalom virágkora már rég elmúlt. Történetfilozófiai hipotézisei időközben háttérbe szorultak. A sokoldalú spirituális ajánlatok alapvetően ezoterikus jellegű tarka piaca maradt. A spirituális én továbbfejlesztéséhez bele lehet nyúlni „a vallástörténet legkülönbözőbb sarkaiba és végeibe” és „az emberi történelem transzcendencia iránti törekvéseinek teljességébe”.⁹

Az új vallásosság egyik lényeges feltétele az erősödő szekularizációs folyamat. „A társadalmunkban eluralkodó racionalizmus és materializmus, ezzel együtt »az élet minden területének gyarmatosítása« (J. Habermas) miatt egyre több ember vágyik a valóság átlépésére, a transzcendensre.”¹⁰ Ezzel párhuzamosan a modern kommunikációs és utazási lehetőségek megnyitják a kulturális és vallási csere lehetőségét, megerősítik a pluralizációt és a vallási irányultság elkülönülését.

Hans Otto Wölber már 1959-ben „döntés nélküli vallásról” beszél, és tanulmányában leírja, hogy az egyház már nem köti magához a fiatalokat, hogy „a formákban élő vallásosság tabuizálódott”.¹¹ A lemondás a vallásosság konkrét megformálásáról az élet új forgatókönyve javára Wölber szerint azt jelenti, hogy „(...) a vallás anyaga éppúgy adott, mint az életé és a társadalomé. (...) Az átalakulások között az ember ballasztként eldobja magától a felelősség súlyát, és az egyéni lelki kontinuitás terhét, csak az ajtókat hagyja nyitva. Ezt jelenti a döntés nélküli vallás.”¹² Ezzel a mottóval az új vallásosság számtalan megnyilvánulása jellemezhető. Persze a vagabund vallásosságban is létezik

⁹ Hans-Otto Wölber: Kirche und New-Age-Bewegung. In: MD der EZW. 12/1989. 366. o.

¹⁰ Hermann Kochanek: Mystik als Alternative zum Rationalismus und Materialismus unserer Gesellschaft. In: Hermann Kochanek: *Die Botschaft der Mystik in den Religionen der Welt*. München, 1998. 13–21. o. (13. o.)

¹¹ Hans-Otto Wölber: *Religion ohne Entscheidung, Volkskirche als Beispiel der jungen Generation*. Göttingen. 1959. 53. o.

¹² I. m. 55. o.

a megragadás megtapasztalása valamilyen magához kötő vallási erőn keresztül. A vallási tapasztalat esztétikai megközelítése az első lépés lehet a mélyebb vallási odaszánás útján.

A hit szabadsága és világigenlése

A keresztény hitoktatásban, hitvédelemben résztvevők számos olyan emberrel találkozhatnak, akik a vallásos irányzatokat konfliktusokkal telinek, megbetegítőnek és függőséghez vezetőnek élik vagy éltek meg valamikor. A karizmatikus vezető személyiségek, mesterek és guruk iránti érdeklődés a hitben való felnőtté és nagykorúvá válást akadályozhatja. A vallásos közvetlenségre hivatkozás problémás hatalmi és uralkodási törekvésben nyilvánulhat meg, aminek ellenképe a szigorú fegyelem követelése. Valamely csoport fokozott elhivatottsági öntudata elit öntudattá változhat, amely kifelé szigorúan elhatárolódik mindentől, és alapjában véve ellenségekékből él. Az idegen vallási rituálék játékos-esztétikus megközelítése az első lépés lehet egy esetleg nem is akart vallásos bekebelezés felé vezető úton. Az egyházi hitoktató és hitvédelmi munka feladata, hogy a vallás és vallásosság kétértelműségére felhívja a figyelmet. A bibliai hagyomány és az abból táplálkozó istenhit tud a vallás kétértelműségéről, arról, hogy egyaránt képes elnyomni és megszabadítani, elpusztítani és gyógyítani.¹⁵ Ebben az összefüggésben megemlíthető az aranyborjú története, a próféta kultuskritika, a vallási törvények Jézus általi alárendelése azok humánus céljainak és Jézus halálának őskeresztény értelmezése, amely a szakrális kultikus áldozatbemutatás végét jelenti. Az egyházi világszemlélet-alakításnak valláskritikai feladata is van, amely egyformán vonatkozik a keresztény és más vallások, világnézetek kifejezőmódjaira is. Ehhez tartozik az, amit a Biblia „a lelkek megkülönböztetésének” nevez, és ami tartalmában úgy nyilvánul meg, hogy kritikikusan ellentmond a világ radikális tagadásának, az eltúlzott gyógyulási ígéreteknek, az olyan új kinyilatkoztatásoknak, amelyek vak engedelmisséget követelnek, és nem engedik a kritikus vizsgálódást. *Nem e világból valók vagyunk*. Ezt a mottót rosszul értelmezik és használják azok, akik az elhatárolódás által akarják identitásukat meghatározni. Az alternatív életszemléletek olyan mértékben termékenyek és fontosak, amennyire egy nagyobb közösség szolgálatában állnak, és önmagukat nem exkluzívan értelmezik.

Mit szólhatunk a keresztény szabadság- és világszemlélet szemszögéből nézve a bekebelező és vagabund vallásossághoz? Van-e kiút a vallásosság béklyóiból és kényszereiből egy szabad, kapcsolatokkal teli élet felé? Ehhez még néhány útmutatás.

¹⁵ *Gestaltung und Kritik*. Zum Verhältnis von Protestantismus und Kultur im neuen Jahrhundert. Hannover, 1999. 26. o.

– A keresztyén hit azoknak az embereknek, akik a tapasztalatból származó vallásosságba bonyolódnak, nem ígéri az életüket érintő kérdések egyszerű és gyors megoldását. A keresztyén hitnek ellentmondana, ha az embereket a konfliktusokkal teli vallási csoportokból átprogramozó programokkal akarná kiszabadítani. Önként akarva kell megtalálni a kiutat a káros vallásosság béklyóiból egy kapcsolatokkal teli, szabad élet felé. Ez megerősítő út, sok kis lépéssel.

– A vallásosság bekebelező formáival szemben, amennyiben ezek magukat keresztyénekként nevezik, rá kell mutatni a hit szabadságára és az isteni kegyelem kikényszeríthetetlenségére. A keresztyén hit ott él és adódik tovább hitelesen, ahol az emberi személy feltétlen tiszteletét erősíti a maga egyediségében. A vagabund vallásosság ellen pedig az szól, hogy a keresztyén hit a Szentháromság Istenhez köt, és nem lehet egyenlővé tenni a spirituális meggazdagodás kötetlen keresésével. A vagabund vallásosság sokféle megnyilvánulása a vallást az egyes ember eszközévé teszi. De az egyénileg összetákolt vallás nem vallás. Ezzel nem utasítjuk el a személyes vallási utat és az egyéni vallásgyakorlást, és nem is szólunk az ellen, hogy készek és nyitottak legyünk a tanulásra más kultúrák és vallások bölcsességeiből. Mégis a keresztyénység lényegéhez tartozik, hogy az ember egyedül nem tudja megteremteni az élet célját és értelmét. Ha az isteni kegyelem megtapasztalásáról van szó, ő a befogadó.

– Mindkét fajta vallásosság – a vagabund és a bekebelező – kérdést tesz fel gyülekezeti gyakorlatunknak. Ha a bekebelező vallásosságot tekintjük, önkritikusan felmerül a kérdés: Mennyire vesszük komolyan az ember öngazoláskeresését és a közösség iránti vágyakozását a gyülekezet pasztorális alkalmain? A vagabund vallásosság figyelmezteti az egyházakat, hogy mennyire szükséges a saját vallási arculatuk hangsúlyozása. Követeli, hogy a kereső embereket kísérje, hogy komolyan vegye a különböző indítékokat, beszélgetési lehetőségeket és elmélyítse a saját spirituális kompetenciáját.

– A keresztyén hitnek megfelelő szabadság az egyént nem kicsinyíti le és nem teszi függővé, hanem szabaddá egy nyitott, kapcsolatokkal teli életre, mások szolgálatára.

„A keresztyén ember szabad ura mindennek, és nincs alávetve senkinek. A keresztyén ember készséges szolgája mindennek, és alá van vetve mindenkinek.” (Luther Márton)¹⁴ Isten fiai és lányai nem rabszolgák, hanem szabadok. Felelősségteljes döntéseket kell hozniuk, saját ítéletet kell mondaniuk, arra figyelve, hogy mi a jó, mi felel meg Isten akaratának.

– A hit szabadságához tartozik természetesen az ismeret az emberi életnek és a keresztyén hit minden kifejezési formájának esendőségéről, ideiglenességéről és törekénységéről. Az új vallásosság sok formája, akár vagabund akár bekebelező, valótlan üdvözülési ígéretek teszt, és a teodicea-kérdés iránti ijesztő érzéketlenséget árul el. A szenvedések felszínes magyarázatai ellentmondanak a keresztyén hitgyakorlat realizmusának. Az új ég és új föld iránti keresztyén várakozás nem engedi meg a felelőtlenséget a földi életben. Hű marad a földhöz és bátorságot ad, hogy azt tegyük, amit az élet szeretete és a szenvedésben is jelen lévő reménység követel. Az ember alapképességei közé nemcsak a betegségekkel szembeni ellenállóképesség és a gyógyulás tartozik, hanem az a képesség is, hogy kibírja az elkerülhetetlen szenvedéseket vagy pedig azoknak, akiknek ezeket ki kell állniuk, szolidáris segítséget nyújtson a betegség és a szenvedések legyőzéséhez. A vallásos mozgalmak megítélésének fontos kritériuma az a kérdés, hogy hogyan viszonyulnak a korlátokhoz, a betegséghez, a szenvedéshez és a halálhoz.

A keresztyén hit úgy tekinti a világot, mint Isten teremtését. Támogatja az élet igenlésének kultúráját. Aki igent mond önmagára, az a saját identitását elsősorban nem elhatárolódás, hanem kapcsolatok által alakítja, és ebben is látni fogja a keresztyén szabadság megvalósulását az életben.

*Fordította: Lőrincz Csaba
A fordítást lektorálta, a jegyzeteket fordította és írta:
Szentpétery Péter*

¹⁴ Fordította: Pröhle Károly. In: *Luther Márton négy hitvallása. A keresztyén ember szabadságáról.* A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya. Budapest, 1983. 33. o.

Csepregi András: *Two Ways To Freedom*

*Christianity and democracy in the thought of István Bibó and Dietrich Bonhoeffer**

A könyv Csepregi Andrásnak az angliai Durham egyetemén benyújtott és elfogadott doktori értekezése. Magyar címe: *Két út a szabadságra. Kereszténység és demokrácia Bibó István és Dietrich Bonhoeffer gondolkodásában.*

Az első hallásra különös témaválasztást akkor értjük meg, ha meggondoljuk, hogy az eredeti szándék Bonhoefferről írt értekezés volt. Ha egy magyar Angliában akar írni erről a témáról, nem teheti meg, hogy ne dolgozza fel lehetőleg a teljes irodalmat. Háromévtényi ösztöndíj erre kevés. Olyan téma kell, amely nem tíz könyvből ír egy tizenegyediket, vagy százból egy százegyediket, hanem valami sajátosat hoz. Érdekes lehetne tanulmányozni a dél-afrikai Bonhoeffer-kutatást – van ilyen! –, de tőlünk nagyon távol esik. Így jön a képbe az a kérdés, hogy milyen üzenete lehetne Bonhoeffernek a mai magyar társadalom és kereszténység számára. Miért ne lehetne összehasonlítani őt túlélő kortársa, Bibó István szabadságról és demokráciáról vallott felfogását az övével? A kérdésre Csepregi András megadta, és a durhami doktori bizottság elfogadta a választ.

Az értekezés első fejezete a szabadság és a demokrácia fogalmának három (Miroslav Volf, Reinhard Hüter és Isaiah Berlin) és a demokráciának négy (mint hagyomány, mint vízió, mint rendszer, mint folyamat) alapvető koncepcióját és kölcsönös összefüggésüket mutatja be.

A második fejezet Bibó István szabadságról alkotott felfogását vizsgálja. Arra a megállapításra jut, hogy Bibó gondolkodása inkluzív, tehát nem társadalmi csoportokban, hanem az emberben gondolkodik, s ennyiben a globális demokratizálódás fogalmának képviselője. Ugyanakkor optimista is, miközben – a betegség metaforáját is használva – diagnózist, sőt elméleti terápiát is kínál. Benne van ebben kereszténysége is, amikor Krisztus szándékáról beszél.

A következő két fejezet már Bonhoefferrel foglalkozik. A harmadik fejezetben a helyettesítés fogalmát vizsgálja úgy, mint amely Bonhoeffer szabadság-értelmezésének alapja. A negyedikben pedig szabadság-fogalmát és annak társadalmi következményeit tárgyalja.

Csepregi András, akinek munkáját megkönnyítette, hogy Bibó Istvánnak és Dietrich Bonhoeffernek is a legjelentősebb művei angol fordításban olvashatók, nemcsak a szerzőket tárgyalja egyenként, de műveiket is külön-külön vizsgálja, törekedve azok összefüggésének, kérdésselvetésének,

szerzőik biográfiájának, gondolkodásuk esetleges változásainak figyelembe vételére.

A végső következtetéseket az utolsó fejezet tartalmazza. Csepregi András tétele az, hogy Bibó István politikai gondolkodása közelebb áll a modern demokrácia felfogáshoz, mint Dietrich Bonhoefferé, akit meghatároz felső középosztálybeli társadalmi helyzete, elitista gondolkodása, és ezért éppen a politikai felelősség tekintetében az úgynevezett egyszerű, felelősséggel nem bíró emberek mellett kiemelt vagy kiemelkedő felelősökről beszél.

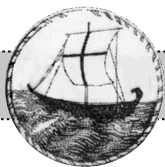
Azoknak a sztereotípiáknak a hátterén, amelyek Bonhoeffert Magyarországon az antifasiszta ellenálló vagy éppen a szocializmus előfutára kategóriájában helyezték el akár azért, mert valaki így állította be őt, akár azért, mert a róla hallottakat abban a kontextusban mi értettük így félre, valamint azon a hátterén, hogy Bonhoeffert a szekularizált világban élő kereszténység éles látású helyzetelemzőjének tartottuk, az értekezés olyan vonásokra hívja fel a figyelmet, amelyekkel eddig legalábbis Magyarországon, úgy gondolom, még alig foglalkoztunk. Az értekezés végső kicsengése ezért meglepő, talán megütközést is keltő, kissé talán deheroizáló, vitára, beszélgetésre készítő.

Csak sajnálni lehet, hogy angol nyelven jelent meg a könyv, mert ez a tény – egyelőre, de remélem, már nem sokáig – sok honfitársunkat kizárja az elemző beszélgetésből. Örülhetünk viszont annak, hogy ma már több Bonhoeffer művet olvashatunk magyar fordításban is, mint amennyit a dolgozat előszava alapján feltételeznénk, noha ez a több még mindig kevés. Remélhetőleg az értekezés is ösztönzőleg hat, hogy sokan érdeklődjenek Bonhoeffer művei és teológiája iránt.

Végül: az értekezés Bonhoeffer családi hátterét azzal jellemzi – és ezzel egyet kell érteni –, hogy ott, mint általában a német közfelfogásban, a szabadság és az engedelmesség fogalma fedték egymást. Ebben etikailag felelőtlennek, lázadónak, önkényesnek tartották, ha valaki úgy él szabadságával, hogy nem tiszteli vagy megsérti a fennálló rendet. (243. o.) Izzgat a kérdés: ha ez így van, akkor honnan vette Bonhoeffer a szabadságot, hogy a családi hagyomány által előírt engedelmesség helyett az engedetlenség útját válassza, még azon az áron is, hogy a nagypolgári család sarjából felforgató, lázadó, a rendszer és a nép ellensége, halálra ítélt, sőt, akasztott ember váljék?

Azt gondolom, a magyar demokráciának és az evangélikus egyháznak is szüksége van olyan emberekre, akik megfontoltan, jó ügyért készek az árral szemben úszni.

*Elhangzott a tudomány napján, az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, 2003. november 5-én.

GERT RÜPPEL

Evangelizáció, kommunikáció és ökumenikus tanulási folyamat*

Az ökumenikus tanulási folyamat – vagy ökumenikus kommunikáció – célja nem más, mint az, hogy az evangéliumot egyre relevánsabb módon terjesszük különböző felekezeti, kulturális és társadalmi háttérrel rendelkező emberek között. Egy képpel illusztráljuk, hogy e célkitűzést milyen helyzetben, milyen folyamatok útján és milyen eszközök segítségével valósíthatjuk meg, hogy könnyebben fogalmat alkothassunk róla.

Minden ember, akit megszólítunk, egyfajta „kettős világban” él. Ebben a világban a vallási tradíciók hatalmas sokfélesége van jelen, melyeket nem csupán a helyi környezet határoz meg, amelyben élünk, hanem világméretű vonatkozásokat is mutatnak. Ugyanez érvényes a szociális-gazdasági és szociálpolitikai szempontokra is, melyek az életünket helyi szinten befolyásolják. Tehát azt mondhatjuk, hogy helyi (lokális) környezetünk, de facto, egy világméretű (globális) sokféleség kifejeződése egy adott helyen.

Elterjedt a mondás, hogy világunk „globális faluvá” vált. Ez nagyrészt a modern technológiára vezethető vissza, amely mindenekelőtt a korszerű távközlési formákban fejlődik ki. És bár elvileg mindenkinek egyenlő joga van a fejlődés ezen eredményeihez, szeretnénk utalni egy Tongán elvégzett esettanulmányra. Mint tudjuk, a déli félteke legtöbb országa elégtelen technológiai fejlettségi szintje miatt nincs abban a helyzetben, hogy a korszerű távközlés előnyeit kihasználja. A Tongai Királyságban tapasztaltak, melyekről egy a miniszterelnökkel készült beszélgetésből értesülhettünk, igen jól rávilágítanak erre. A műholdas kommunikációra vonatkozó nemzetközi egyezmények szerint Tonga nagy kiterjedése miatt viszonylag nagy részarányt kapott meg a Földünk körül keringő műhold-rendszer használatából. Ez azt a benyomást kelti, mintha minden ország a felségterületének nagysága arányában, igazságos mértékben rendelkezne ezzel a kommunikációs rendszerrel. Tonga azonban nem rendelkezik elég fejlett

technológiával ahhoz, hogy a rendelkezésére álló lehetőségeket teljesen kiaknázza. Mivel tehát egymást követő három év során az ország nem vette igénybe a számára kiosztott műholdas berendezéseket, a részesedését a Genfben székelő Nemzetközi Távközlési Szövetség (ITU) újra felosztotta. Tonga elveszítette műholdas hozzáférési részesedésének egyharmadát Oroszország javára. Ez a történet aztán így folytatódik, és ha egyszer eljön a nap, amikor Tonga rendelkezni fog a szükséges technológiával, magas díjakat kell majd fizetnie azért, hogy visszakapja azt a részt, amely egykor az övé volt.

Azért ismertettük ezt a történetet, hogy bemutassunk egy példát azokra a világméretű kényszerekre, melyek az életet helyi szinten befolyásolják. Ez érvényes az evangelizáció és a kommunikáció területére is. Az amerikai evangélikusoknak annak eredményeként, hogy hatalmas kommunikációs átviteli kapacitással rendelkeznek, melyet az Amerikai Egyesült Államok a világűrben birtokol, minden eszköz a birtokában van, hogy sajátos evangélium-értelmezésükkel a helyi kontextusba benyomulhassanak. Ez ahhoz vezethet, hogy mindaz, amit mi kulturálisan érzékeny evangélikusoknak nevezünk, adott esetben automatikusan ki lesz kapcsolva, mivel az örömhír befogadónak érték- és normarendszerét nem veszik feltétlenül figyelembe.

Ezzel kapcsolatban hozzá kell tennünk, hogy saját látásmódunkat (az értékeket és normákat) egyebek mellett éppen a modern kommunikációs technológia szembesíti a legkomolyabb kihívásokkal, és azzal, hogy sürgősen foglalkoznunk kell másfajta értékrendekkel, illetve, hogy nyitottaknak kell lennünk azok felé. Itt egy identitáskrizissal találjuk szembe magunkat: úgy kell elfogadnunk egy új életstílust, hogy közben ne adjuk fel alapvető értékeinket. Ez azt jelenti, hogy újból meg kell vizsgálnunk, hogy hagyományos értékeink, normáink és viselkedési szokásaink közül mi a jó és mi a „haszontalan” dolog, és ami jó, azt meg kell tartanunk.

Az evangélium hirdetőiként és kommunikátorokként feladatunk, hogy segítséget nyújtsunk ebben az átmenetben, és itt van szükség az ökumenikus tanításra.

* Az Egyházak Világtanácsa és az Európai Egyházak Konferenciája találkozót rendezett 2003 októberében Varsóban *A misszió iskolája: az evangélium hirdetése Kelet-Európában* témában. A két magyar résztvevő fordításában közöljük a konferencia egy előadását a szerző engedélyével, valamint a konferencia nyilatkozatát.

Fáradásunk során, hogy az evangélium felszabadító üzenetét megértessük a helyi környezetünkben, bizonyos dolgokat emlékezetünkbe kell idéznünk, melyek valójában nagyon jól ismertek. Három olyan alapvető faktor van, mely meghatározza az életünket: *a félelem, az ellenállás a változással szemben, és az alkalmatlanság az „idők jeleinek” a felismerésére.* (Mt 16,2–4) A mi megközelítésünk tehát aktivizáló és emancipáló kell, hogy legyen: hasonlatosan Krisztushoz, aki a kora társadalmának áldozatait cselekvőképessé tette. Ő nem helyes dolgokra tanította őket, hanem abban segített, hogy Istentől kapott belső erejüket felfedezzék.

Pedagógiai szempontból ez az inkarnáció legfontosabb oka, mivel csakis a konkrét kontextusban, csak a helyi közegben mehet végbe ez a fajta aktivizálás, az idők jeleinek az elemzése, ez az önvizsgálat. Csak helyi szinten valósulhat meg a felszabadított („evangélizált”) jövőbe vezető, saját felelősségvállalással kialakított átmenet folyamata és a közösség megerősítése, a közösségépítés, mely szemben áll társadalmaink individualizálódásával. Itt nincs semmiféle globalitás, csakis a különböző lokális kontextusok összekapcsolódása a helyi közösségek katolicitásának valóságává. Ezért kell munkánk során munkamódszereinkkel és elveinkkel az emberek életének konkrét környezetében „testté lennünk”. Ebben az értelemben az ökumenikus tanulási folyamatban nincsen „univerzális” megközelítés. Minden, ami ökumenikus, a konkrét kontextusban történik. Ha azonban jelen vagyunk saját helyi közösségünkben, fontos, hogy feltegyünk bizonyos kérdéseket.

– Milyen helyi értékeket és normákat fenyegetnek globális kényszerek?

– Milyen globális kényszerek fenyegetik a helyi közösséget?

– Azonosíthatók-e azok az erők, melyek a globális kényszerhatásokat létrehozzák?

– Mi maradt a helyi közösségből?

– Hogyan olvassák az emberek az „idők jeleit” a helyi közegben?

– Mely pontokon félnek az emberek a változástól?

– Mi a kiváltó oka ezeknek a félelmeknek?

– Nemzedéki problémáról van-e szó? Más szóval: a változáson a nyugati életstílus átvételét értik-e?

– Hiányzik-e az „idők jelei” olvasásának a képessége?

Ahogy megpróbálunk választ keresni ezekre a kérdésekre, alkalmasint azt vesszük észre, hogy szimbólumok vesznek körül minket, és hogy folyamatosan új szimbólumok jönnek létre. „A Coca-Cola az élet.” És lehet, hogy a helyi szinten olyan adottságokat, az identitásnak olyan jellegzetességeit fedezzük fel, melyek a helyi keresztény közösség megerősítéséhez sok segítséget jelenthetnek, és amelyekre építhetünk, amikor a világméretű ökumenikus családhoz való odatartozás érzését keressük – mely hitünk katolicitásának a kifejeződése.

Felül kell vizsgálni bibliaolvasásunkat ahhoz,

hogy megéljük hitünket és megfelelően hirdessük az evangéliumot a változások korában. Az Ázsiai Keresztény Konferencia Missziói és Evangélizációs Szekciója beindított egy nagyon sikeres műhelymodellt, amely a „Bibliaolvasás új szemmel” címet viseli. Pontosán ez az, amire szükségünk van a változásokkal kapcsolatban. Felül kell vizsgálni ezeket az új realitásokat és meg kell figyelni a kihívásokat, amelyeket az evangélium teremt. Ehhez el kell hagynunk „atyát és anyát” (mely jelentheti azt, hogy a Bibliát mindig régi fordításban olvasták), és megfelelő távolságból kell szemlélni, hogy felfedezzük, a régi vallás jelentése megváltozott, többé már nem függést, inkább barátságot, tanácsadást, segítséget, hihetetlen bölcsesség forrását jelenti. Az „atya és anya” az élet értelmével kapcsolatos bibliai tudásunkra utal, ahogyan felfedezzük a belső és külső (felekezeti) kapcsolatot azok között, akiket foglalkoztat Isten minden teremtményre vonatkozó akarata.

Ezután következhetnek a nehézségek, ugyanis nem tudunk jó hírről beszélni anélkül, hogy ne ítélnénk el a rossz hírt, amely tönkreteszi az emberek életét és azt a képességüket, hogy fenntartható közösségként éljenek. Mint egyházak gyakran túlságosan szorosan kapcsolódunk a jelenlegi állapothoz, ahonnan kényelmet és előnyt remélünk. Készek vagyunk-e „magunk alatt vágni” a fát, és törekszünk-e arra, hogy kövessük Krisztus alapvető parancsait, amivel ő kiküldte tanítványait? *Gyógyítsatok meg betegeket, támasszatok fel halottakat, tisztítsatok meg leprásokat, űzzetek ki ördögöket. Ingyen kaptátok, ingyen adjátok. Ne szerezzetek se aranyat, se ezüstöt, se rézpénzt az övetekbe, se tarisznyát az útra, se két felsőruhát, se sarut, se botot: mert méltó a munkás a kenyérére.* (Mt 10,8–10)

Az együttélés (görögül symbiosis) olyan kifejezés, amely azt a keresztény létet jelenti, amely együtt él azokkal, akikre Isten országa üzenete vonatkozik. Mint az evangélium hirdetői és így tanítók is, el kell fogadnunk, hogy életvezetésünk a leghatékonyabb eszköz, amivel rendelkezünk. Ez igaz az egyházra is, mint egészre. Nagyon gyakran válhatunk elrettentő példává, ha nem osztjuk meg azt, amink van. Ilyen értelemben az alábbi mondatok, amelyek az ökumenikus tanulási folyamat alapjai, egyben az egyház alapjai is, amely hirdetni kívánja az evangéliumot minden embernek.

Néhány gyakorlati észrevétel

Amikor úgy gondolod, hogy megértetted, csak gondolod, hogy megértetted.

Az a leggyakoribb tapasztalat, ha emberek kommunikálnak, hogy nem értik meg egymást. Természetesen ismerjük korlátainkat. Gyakran nem beszéljük egymás nyelvét, és megpróbáljuk elkerülni a problémát azzal, hogy angolul beszélünk. De valójában ez a megoldás? Tényleg képesek

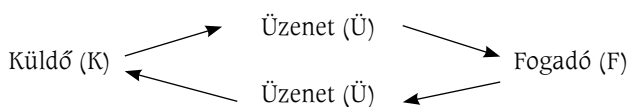
vagyunk arra, hogy azt mondjuk, amit szeretnénk, ha nem az anya/apanyelvünkön beszélünk?

Természetesen ez nem olyan nagy baj, hiszen a kommunikációs gát abból adódik, hogy különböző nyelveket beszélünk. Sokkal hamarabb megtapasztalhatjuk azonban, hogy az interkulturális kommunikáció nehéz dolog. Képzeld el, hogy Indiában vagy, és bemész egy boltba, hogy képeslapot vegyél. Megkérdezed az eladótól, hogy kapható-e nála képeslap, ő mosolyogva rád néz, és élénken megrázza a fejét. Kiábrándult vagy, mert ez már a harmadik bolt, ahol negatív tapasztalatra tettél szert, és kijössz a boltból. Te szomorú vagy, az eladó pedig azon gondolkodik, vajon mi rosszat tett, hogy nem vettél képeslapot, hiszen ő nyilvánvalóan a tudomásodra hozta, hogy ott kapható képeslap. Az történt, hogy nem értetted meg az üzenetét.

Más hasonló szituáció történhet veled például Afrikában, ahol bemutatnak a közösség egy elismert idős tagjának. Egyenesen odamész, előrenyújtod a kezedet, hogy kezét foghassatok. Az idős ember hátrahúzódik, mert amit ő kulturálisan elvárt volna, az az, hogy földre borulsz, vagy legalább illedelmesen meghajolsz és/vagy áldás jeleként a kezét a homlokodhoz viszed.

Mindezek a történetek nyilvánvalóvá teszik, hogy a kommunikáció, amiről napjainkban olyan sokat beszélünk az összes modern kellékével együtt, nagyon komplex vállalkozás. Kulturális kódokkal és gyakorlatokkal ugyanúgy foglalkozik, mint örökölt és saját tapasztalataink részévé vált szokásokkal és magatartásokkal.

Mégis ez az igen komplex dolog felbontható néhány egyszerű lépésre, amelyeket végig kell gondolnunk.

Az ökumenikus vita nagy része a hermeneutikai kérdésre koncentrál. Ennek különböző módjai vannak: megpróbálhatjuk megtanulni egymás kódját, majd belekezdhetünk egy őszinte tanulási folyamatba, vagy kritikátlanul elfogadhatjuk az egzotikust (érthetlent), mert az új és „társadalmilag hátrányos helyzetből jön”. Ez az álláspont nagy adag rasszizmust és arroganciát tartalmaz, egyáltalán nincs összhangban az ökumené szellemével.

Ennek ellenére számunkra érdekes dolog az, hogy a kommunikációs folyamat felfedi funkcióink és „az evangélium kommunikátorai” szerepünk teológiai értelmezését. Nézzük meg ezt a következő módon.

Isten az üzenet kezdeményezője, ő a küldő, és ő az, aki mindannyiunkat az evangélium hirdetőivé tesz. Felelőségünk nem valami jóváhagyásban, sokkal inkább annak a megerősítésében van, amit mint az ige közvetítői, az evangélium hirdetői és a feltámadás szemtanúi kapunk, hogy a válaszok a Lélektől vagy a Lélekkel való közösségből

adódjanak. Másodsorban: az evangéliumot vagy üzenetet a hallgató kontextusában kell hirdetni.

A küldő (Isten) nemcsak újra meg újra prófétákon és szövetségeken keresztül küldte az üzenetet, hanem a kommunikáció végső aktusában (megbékélés) elküldte Krisztust erre a világra (fogadó). Az evangéliumokból, cselekedeteiből és az általa elmondott történetekből látjuk, hogy valóságosan bekapcsolódott abba a tevékenységbe, amit az emberek közötti dekódolásnak nevezünk, figyelmeztette őket arra, hogy Isten családjába tartoznak és emlékeztette őket Isten törvényének és ígéreteinek életképessé tevő hatalmára.¹ Hogyan is történik ez az interakció?

Mivel Isten (küldő) arra törekszik, hogy megértse a „fogadók” kommunikációját, a „fogadó” is azon van, hogy Isten akarata szerint éljen (Krisztus-arc, legyen meg a te akaratom). Azt is mondhatjuk, hogy a hívő válaszaiban bekapcsolódik Isten akaratának lelki és cselekvő keretébe.

Ám ez a reflektálás csak egy része a feladatnak, hogy bekapcsolódjunk a kommunikáció megfelelő formájába, hogy az evangéliumot hirdessük. Igaz, hogy életünk és tetteink a bizonyágtétel legjobb formái. De mit tehetünk, ha nem tudunk kommunikálni, ha az eszközök, amelyeket elsajátítottunk, már nem érthetőek azon emberek számára, akik körülöttünk élnek?

A testté létel azt jelenti, hogy mélyen meggyökerezünk a kontextusban. Ennek kell megtörténnie evangélium-hirdetésünkkel minden kontextusban.

Hadd zárjam soraimat Gordon Gaius gondolataival a *Keresztény kommunikáció ereje és alapelvei* című könyvéből. Ő arra figyelmeztet minket, hogy Krisztus kommunikációja önfeladás volt. Megüresítette magát, szolgáló formát vett fel. (Fil 2,7) Mindenkinek szolgált, és képviselte a szegények, a betegek, a kitiszítottak, a gyengék és az elnyomottak ügyét. Ugyanígy a mi keresztény kommunikációnknak is szeretet-megnyilvánulásnak kell lennie, amely felszabadít és felhatalmaz mindenkit, aki részt vesz benne. Az egyház mint a hívők gyülekezete Isten választott eszköze az ő országának építésében. Az egyház feladata, hogy megtestesítse és igazolja Isten országa központi értékeit, amelyek között olyanok szerepelnek, mint egység, megbékélés, egyenlőség, igazság, szabadság, harmónia, béke és szeretet (salom). Kihívás a keresztény kommunikáció számára, hogy bizonyágot tegyen Isten átalakító erejéről az emberi élet minden területén. Nagyon sokan félnek napjainkban a közösség vagy a közösségi szellem eltűnésétől. A tömegtájékoztató helyett, hogy összehozná, izolálja és megosztja az embereket. Ennek ellenére a kommunikáció, beleértve az alternatív média használatát, újra életre keltheti a közösségeket, és felébresztheti a közösségi szellemet, mert a modell az

¹ Az angol szöveg itt a *re-membering* és a *re-minding* kifejezéseket tartalmazza, amely szójátékot nem lehet magyarul visszaadni, s amely nemcsak az emlékezést és figyelmeztetést, hanem az újra taggá lételet az újra ráhangolódást is jelenti. (a ford.)

eredeti kommunikáció, amely ugyanaz minden közösség számára, nyitott és magába foglaló, nem pedig egyirányú és kizáró”.

Így eljutottunk oda, hogy kibontakoztassuk képességeinket. Legyünk kreatívak, kezdeményezők, és merjük tenni a szokatlant, de soha ne veszítsük szem elől az embereket és a szükségét, hogy felszabadító üzenetté tehessük az evangéliumot.

Igen, igaz az evangélizációra is, amit újra és újra elmondunk az ökumenikus tanulási folyamatról.

Csak azt tudjuk, amit teszünk.

Csak azzal rendelkezünk, amit másokkal megosztunk.

Csak azt tanuljuk meg, amit megszenvedünk.

Meg vagyok győződve afelől, hogy az egyház, amely szeretetben él Isten minden emberével, és nem pusztán a saját jólétére koncentrál, evangélizációs feladata az, hogy híddá váljon,

amelyen emberek járhatnak találkozhatnak és osztozhatnak.

Meg kell teremtenünk a lehetőséget, hogy az emberek biztonságban tanulhassanak és az eszközöket, amelyek segítségével szembenézhetnek a nem várttal a jövőben.

Némelyek ezt „Isten országában való életnek”, mások Isten visszajövetelének reménységében való életnek nevezik, hogy minden újjá legyen. (Jn 21,5) Bárhogyan nevezzük, az a hivatásunk, hogy erősítsük a közösségeket, hogy képesek legyenek megélni azt, amit az evangélium felszabadító üzenete tartalmaz, és igaz, békés és ökológiailag fenntartható valóságai legyenek a világnak, ahol a legtöbb ember nem tudja, honnan várjon segítséget.

Fordította:

Sándor Éva és Gonda László

Felhívás közös tanúságtételre Kelet-Európában

„A mi Urunk Jézus Krisztus nevére kérlek titeket testvéreim, hogy mindnyájan egyféléképpen szóljatok, és ne legyenek közöttetek szakadások, hanem ugyanazzal az érzéssel és ugyanazzal a meggyőződéssel igazodjatok egymáshoz.” (1Kor 1,10)

Nyílt levél Kelet-Európa keresztényeinek és egyházainak

Mi, a Keleti Apostoli, Anglikán, Baptista, Evangélikál, Evangélikus, Ortodox, Református és Római Katolikus egyházak huszonöt küldötte, egy nyolc napos konferencián vettünk részt *A misszió iskolája: Az evangélium hirdetése Kelet-Európában* címmel, melyet az Egyházak Világtanácsa és az Európai Egyházak Konferenciája szervezett. Megerősítő élmény volt számunkra a keresztény közösség és az egymástól tanulás tapasztalata, s az, hogy megpróbáltuk jobban megérteni, hogyan lehet kifejezni az egyház missziói természetét, közös tanúságtételre hívva fel az egyházakat országainkban.

Azáltal, hogy megosztottuk egymással tapasztalatainkat és egymásra figyeltünk, jobban megértettük egymást és azt a környezetet, amelyben misszióinkat gyakoroljuk. Ahogy megvizsgáltuk Európa társadalmi, politikai és gazdasági helyzetét, újból meggyőződünk arról, hogy országaink az

átmenet különböző fázisában vannak, s ez új szolgálati lehetőségeket kínál az egyházaknak. Az újonnan elnyert szabadság, amelyet az egyházak a kommunista korszak vége óta megtapasztaltak, meggyengítette az egységet, amelyet tapasztaltunk az ateista ideológia elnyomásával való szembesülésünk idején. Felhívjuk egyházainkat, hogy támogassák Kelet-Európa nemzeteit a megbékélésért és a demokráciáért folytatott küzdelmükben.

A csoport fontosnak tartja, hogy kerüljük a versengést, és hogy módot találjunk az egyházak közötti szorosabb együttműködésre, főleg a misszió és a közös tanúságtétel terén. Tehát törekednünk kell arra, hogy megértsük egymást, még akkor is, ha különböző tradícióink feszültség forrásai lehetnek, valamint arra, hogy jó szándékkal együtt dolgozzunk, ahol csak lehetséges. Ezt gyakorolhatjuk egyrészt a felebarátaink felé irányuló szolgálatban – hiszen ugyanazt a Krisztust szeretjük –, másrészt a Krisztus-követés közös útján járva, ahol lankadatlanul keressük az igazságot, vagy egyszerűen példát mutatunk külön-külön is a szent életre ebben a világban. A találkozóknak voltak feszült pillanatai, amikor azt tapasztaltuk, hogy különböző hagyományainknak nehéz és egyedi szituációkkal kell szembesülniük országainkban. Azt is megértettük ugyanakkor, hogy a posztkommunista országokban sok nehézség és lehetőség nagyon hasonló.

Mint egyházunk tagjai, szeretnénk emlékeztetni arra,

hogy be kell töltenünk Urunk, Jézus Krisztus missziói parancsát: *Menjete el tehát, tegyete tanítvánnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében.* (Mt 28,19) Ez a felszólítás minden keresztényre és egyházra vonatkozik. Hisszük, ez a hívás belevon minket Isten missziójába, hogy hirdessük és bizonyoságtételünkkel is felmutassuk az üdvösség örömhírét, melyet Jézus Krisztus az egyház által mindenkinek felajánl, beleértve a hitetleneket és a névleges keresztényeket is. Ennek a misszióknak az a célja, hogy belülről átformálja és újjá tegye az embert (metanoia). Ám ezt a holisztikus missziót, mely magába foglalja az evangélium hirdetését (kerygma), a jó hír továbbadását istentisztelet keretében (leiturgia), hitünk megvallását (martyria) és a szolgálatot (diakonia), mindig a szentség bizonyoságtételével kell betöltenünk. Ebben az összefüggésben fontosnak tartjuk hangsúlyozni a másik ember vallási szabadságának elismerését. Isten az ő egyházában és az egyházon keresztül munkálkodik, hogy meggyógyítsa és megbékéltesse a világot a Szentlélek által. A szenvedő közösségeknek gyógyulásra és megbékélésre van szükségük, hogy Isten országának jeleivé lehessenek.

Vége a kommunista rendszer ateizmusának, de a neoliberais és szekularizált világ agnoszticizmusa kevés időt hagyott az egyházaknak, hogy erőt gyűjtsenek, ezért össze kell fognunk. Ez nem könnyű, főleg, ha végiggondoljuk az ekkleziológiai különbségeket egyházaink önértelmezésében. De már megtapasztaltuk a közös tanúságtétel örömeit. Úgy kell reagálnunk erre a helyzetre, hogy Isten szeretetének örömhírét a helyzetnek megfelelő módon és komolyan ajánljuk fel minden embernek. Problémát jelent ugyanakkor, hogy a megosztott bizonyoságtétel meggyengíti az egyházak hitelességét, megzavarja az embereket, és éppen annak az ellenkezőjéről tesz bizonyoságot, mint amit szeretnénk.

Hangsúlyozva a vallásszabadság mint emberi jog elismerésének fontosságát, megállapítottuk, hogy az egyik nagy kihívás a közös tanúságtétel terén a prozelitizmus veszélye, amely a bizonyoságtétel ellentéte, hiszen nem tiszteli a másikat, hanem feszültséget és megosztottságot eredményez. Úgy gondoljuk, hogy meg kell találnunk az egyensúlyt a *missziói parancs* (Mt 28,18–20) és az

arany szabály között (Mt 7,12). Sürgető készíttést érzünk arra, hogy hirdessük az evangéliumot, ám ezt szeretettel és alázattal tesszük, tisztelettel és megértéssel minden ember és egyház iránt. Soha ne ösztönözzük tehát azokat a keresztényeket, akik már tartoznak egy egyház közösségéhez, felekezeti hovatartozásuk megváltoztatására olyan eszközökkel, melyek nincsenek összhangban a keresztény szeretettel, sértik az ember személyes szabadságát és meggyengítik az egyház bizonyoságtételének hitelességét. Sőt, ha a megosztottság fájdalmas valóságával találkozunk, párbeszédre kell törekednünk, hogy az együttműködés útját keresztény szeretetben keressük meg.

Nem könnyű együtt dolgozni különböző hitvallású keresztényeknek. De még rosszabb, ha nem dolgozunk együtt. Alázattal, türelemmel, jóakarattal igyekszünk, hogy meghallgassuk és megértsük, szeressük és elfogadjuk egymást, és hogy így ajánljuk fel közös tanúságtételünket Istennek: az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek dicsőségére, akinek nevében közösen osztjuk meg veletek imádságunkat.

*Mennyei Atyánk,
Látható és láthatatlan világ teremtője,
Áldunk téged és hálát adunk neked,
Hogy soha véget nem érő szeretetteddel
Elküldted Fiadat,
És hogy őbenne megbékéltetted magaddal minket,
Általa mindenkit elhívtál,
A kik részesültek a keresztségben és követnek téged,
Hogy hirdessük a gyógyulás és megbékélés örömhírét
Minden népnek és nemzetnek ezen a világon.
Az ő szent nevében kérünk,
Erősíts meg minket a te Szentleked ajándékával,
Hogy betöltsük parancsolataidat
Együtt szolgálva mint igaz küldötteid,
Hogy a világ higgyen benned,
És dicsérje a te szent nevedet,
Atya, Fiú és Szentlélek Isten. Ámen.*

A misszió iskolája: Az evangélium hirdetése Kelet-Európában című konferencia résztvevői. Varsó, Lengyelország, 2003. október 9–16.

A megtérés dimenziói Indiában

Kodaikanalban – a nemzetközi iskolában, ahol másfél éve tanítunk – nap mint nap igyekszünk jelentést adni annak a két szónak, amelyet iskolánk magáénak vall: keresztény és multikulturális. Közösségünkben néhányan problémának tartják, hogy Diwalit (hindu fények ünnepe – ahol a jó győz a gonosz felett) ünneplünk, illetve hogy például az egyik tanulmányi kirándulás egy hindu meditációs központban töltött néhány napot. Egyesek szerint mi ezeket keresztény iskolaként nem „reklámozhatjuk”. Mások szerint multikulturális iskolaként meg kell mutatnunk diákjainknak India gazdag kultúráját, ahol kétségtelen, a vallás a kultúrával együtt fejlődött évezredekken keresztül.

Beszámolóinkban, „morzsáinkban” gyakran utaltunk arra, hogy a „toleráns Dél-Indiában” nem igazán tapasztaltunk keresztényellenes megmozdulásokat, atrocitásokat. Ennek ellenére tavaly októberben életbe lépett Tamil Naduban (az állam, ahol élünk) az erőszakos térítést tiltó rendelet. Maga a rendelet nem új India történelmében, mégis nagy vitát váltott ki.

Ilyen feszültségek között élünk, és konfliktusokat csak úgy tudunk megoldani, ha megpróbáljuk megérteni a problémák hátterét. Talán az első lépést már sikerült megtennünk...

Az említett rendelet kimondja, hogy „az erőszakosan, elcsalogatóan vagy fondorlatos módon” való megtérés résztvevői büntetendők. A büntetés akár három évig terjedő szabadságvesztéssel és 50 ezer Rs (körülbelül 250 ezer Ft, melynek értéke Indiában ennek többszöröse) pénzbírsággal járhat. Ha a megtért személy nő, valamilyen törzshöz tartozik vagy dalit,¹ a büntetés foka ennél erősebb.

Az állam azzal magyarázta a rendelet bevezetésének szükségességét, hogy néhány vallásos fundamentalista és felforgató erő a vallásos megtérés leplével békétlenséget teremt.² (A casus belli az volt, hogy 250 dalit nyilvánosan egyszerre vette fel a keresztény hitet Maduraiban.) Szerintük a rendelet nem korlátozza a vallásszabadságot. Ugyanakkor keresztény és muzulmán szervezetek kifejezték aggodalmukat a vallásgyakorlat korlátozása miatt. „Amikor az éhezőnek enni adunk, akkor is a vallásunkat propagáljuk? Bármilyen, amit keresztények tesznek: iskolában tanítanak, kórházakban vagy nyomornegyedekben dolgoznak; mindez csalogatásnak (és ezért büntetendőnek) számít majd?” – tették fel a kérdést a különféle vallási vezetők. (A hindu fundamentalisták szerint pontosan ezek a szolgáltatások „erőszakosak”.)

A rendelet azt is előírja, hogy minden „önkéntes,

¹ Kaszton kívüliek (párják); a legalacsonyabb gazdasági és szociális státusszal rendelkező emberek csoportja.

² Ankara, A.: Christians say Tamil Nadu ordinance threatens relief work. In: *Christianity Today* 2002/11.

³ Kundukulam, V.: Conversion and Evangelization. In: *Indian Theological Studies*. June 2001. 201–246. o.

erőszakmentes” megtérést jelenteni kell a helyi hatóságoknál. Ez azért fontos, mivel Dél-Indiában él az indiai keresztények ¾-e, nagy többségük alsóbb kasztokból származik vagy kaszton kívüli. Ők valóban sokszor azért veszik fel a kereszténységet, hogy kikerüljenek a kaszt-rendszerből és a hátrányos megkülönböztetésből, amit ez a rendszer okoz. Gandhi „rizs-keresztényeknek”³ hívta azokat, akik éhség és járvány idején tértek át. Ma a misszionáriusok sokszor panaszkodnak, hogy csak az élelem, ruha, orvosi ellátás miatt van rájuk szükség, és nem értik, hogy gyülekezeti tagjaik miért nem járnak templomba. Ha pedig megkérdezik híveiket, gyakran az a válasz: „Régebben ételt adtatok, most nem adtok. De ma adnak a hinduk. Úgyhogy most oda járunk.”⁴

Ez nem azt jelenti, hogy csak gazdasági, politikai és szociális okok miatt térnek meg emberek. De a spirituális szabadságot nem lehet elválasztani a kulturális, politikai és gazdasági szabadságtól, különösen igaz ez Indiában, ahol a vallás egyúttal társadalmi berendezkedés is.

Személyes hit és/vagy intézmény

A probléma abból adódik, hogy a keresztények és hinduk mást-mást értenek megtérés alatt.⁵

Az erőszakos megtérítés kifejezés utal a „térítő” kívülről jövő cselekedetére; míg a lelkiismeret szabadsága és a vallásszabadság azokra utal, akik maguk választják vagy utasítják el a megtérést. A szó görög (metanoia) és latin (conversio) eredete a szív megtérésére, az egyén Istenhez való fordulására utal. A megtérés szó másik jelentése azonban a valláshoz való tartozás megváltoztatását is jelenti, melynek – jó vagy rossz – következményei vannak.

A hindu kultúra megengedi, hogy a hívő bármilyen istent imádjon, és a hinduizmuson belül vagy kívül bármilyen csoportosuláshoz tartozzon. Több indiai mondás, illetve a Rig Véda is megfogalmazza, hogy „minden vallás más úton, de ugyanahhoz az istenhez vezet”. A hinduk szerint – ellentétben a bibliai tanítással – az igazság többarcú, és egy filozófia vagy vallás sem állíthatja monopóliumát az igazság felett. Maga Gandhi is – aki nagyon sokat munkálkodott a vallási tolerancián – ellene volt a megtérésnek, annak, hogy vallás és vallás között minőségi különbséget tegyünk.

Azonban minden vallásos közösségnek megvannak a maga törvényei. A hinduk számára a vallás inkább

⁴ Kundukulam, i. m.

⁵ Kundukulam, i. m.

⁶ A hinduk egyik szent könyvében, Manu Törvényein alapuló samaj dharmában ez: a szociális viselkedés szabálygyűjteménye.

a közösség által elfogadott életmód, mintsem egy adott isten imádása. A személyes hit gyakorlásában végtelen szabadságot adnak, vallják, hogy a megváltás többféleképpen érhető el, azonban a közösségi életet szigorú és áthághatatlan szabályok korlátozzák.⁶

A kereszténység felvételével sajátos szociális helyzetbe kerülhet az egyén: családtól és társadalomtól idegenedhet el. Bár a kereszténység a hangsúlyt sokkal inkább a megváltásra teszi, mintsem a szabályokra, mégis Krisztus megváltóként való elfogadása azt jelenti, hogy értékrendszert, dogmát, szokásokat és rítust is el kell fogadni. Ezek pedig gyakran ellentétben állnak a hindu szokásokkal, társadalommal, például a kasztrendszerrel.

Másrészt, mivel a hinduk individuálisak vallásukban, ezért az egyházzal, mint Krisztus látható közösségével nem is nagyon tudnak mit kezdeni. Szerintük egy magasabb spirituális élethez nem kell kézzel fogható intézmény. Nagy esemény számukra, ha puja⁷ mutathatnak be egy fontos templomban; de az otthon, naponként elvégzett áldozat, ima ugyanolyan értékű.

Amikor az egyházzal beszélünk, akkor a legtöbb embernek a templom jut az eszébe, ahova a keresztények összejárnak. Keresztény értelmezésben az egyház inkább közösséget és Krisztus testét jelenti.

Megdöböntő látni a hinduból kereszténnyé lett – vagy már keresztény családba született – szülők, diákjaink egy részét, hogy mennyire nem is akarnak tudni a hinduizmusról vagy más, Indiában jelenlévő vallásról, és mindenfajta ismeretátadást elutasítanak a hitoktatás keretén belül is, ami nem a kereszténységgel kapcsolatos. Ez egyrészt érthető, hiszen az új ember él, és az ő ember meghalt; másrészt viszont ez családon, közösségen, iskolánkon belüli kommunikációt is akadályozhat, ellenségeskedést szülhet. Egy indiai teológus így ír: „A keresztény mozgalmaknak nagyobb lehetőségeik lennének, ha nem vágnák el hindu gyökereiket. (...) Nagyobb lehetőség van az evangélium terjesztésére, ha életvitelként, világszemléletként és belső változásként terjesztik azt, mint a hinduizmuson kívüli szociális vagy spirituális csoportként.”⁸ A keresztények sokkal hitelesebbek, ha a hindukkal továbbra is egy közösségben élnek, és nem próbálják magukat mesterségesen elidegeníteni tőlük.

⁷ Puja: hindu istentisztelet. Járnak ugyan hindu templomba – ahol a brahmin végzi el a puja – de erre nincsen kijelölt napjuk, mint például a keresztény vasárnap. Kiemelt jelentősége annak van, amikor egyes életszakaszokban illetve ünnepek alkalmával mennek vagy zárándokolnak el egy-egy szentnek tartott templomhoz.

⁸ Athyal, L.: Church – An Obstacle to God's Mission? In: *Mission Today. Challenges and Concerns*. Gurukul Lutheran Theological College & Research Institute. Chennai, 1998. 49. o.

⁹ Természetesen a rendeletnek vannak politikai okai is, a cikk tartalma miatt azonban erre nem térünk ki.

¹⁰ 1862–1902. Patrióta, a Ramakrishna Misszió alapítója, és a nyugati hindu misszionáriusa. Fontos szerepet játszott a Vallások Parlamentjében a Hit Világkongresszusán 1893-ban Chicagóban.

¹¹ Singarayan, S.: Mission of the Renewed Church in India in the Third Millennium. In: *Indian Theological Studies*. June 2001. 192–200. o.

Kultúra és/vagy vallás

Mi magunk is csak a törvény elfogadásakor döböntünk rá, hogy a hinduk mennyire ellene vannak a megtérésnek. Sokan azt gondolják, hogy ez csak a hindu gondolkodásmód elferdítése.⁹

A hinduizmus reneszánszát éli Swami Vivekananda¹⁰ óta. Követői azon igyekeznek, hogy a hindu és indiai kultúrát azonosítsák. Singarayan szerint¹¹ az indiai kulturális érzékenység ma nagyobb, mint valaha.

A hinduk azzal vádolják a keresztényeket (talán nem joggal), hogy mint „külföldi vallás” más kultúrát hoznak be, ami eltér a hindu Indiától. A keresztény nevelés/oktatás és más szolgáltatások a kulturális elidegenítés centrumai – vallják.

Mégis érdekes tény az, hogy a keresztények – ellentétben a muzulmán nőkkel – maguk is viselik a szárit, mint hindu társaik. A katolikusok körében még az is gyakori, hogy a homlokukon viselnek egy pontot (úgynevezett bindi), ez teszi őket „indiaivá”. Ennek egyébként hindu eredete van, hiszen áldozás után színes port kennek a homlokukra.

Iskolánkban állandó vita, biztassuk-e keresztény diákjainkat, hogy bekapcsolódjanak az indiai táncokba vagy a hindu ünnepek szervezésébe. Vallás és kultúra évezredek óta egymásba fonódva fejlődött, és most mintha megpróbálnák mesterségesen szétválasztani ezeket. (Elég arra gondolni, hogy a magyar néptáncnak is vannak ősi, pogány elemei, bár kétségtelen, hogy a pogány vallás gyakorlata mára már inkább feledésbe merült, a hinduizmus azonban nagyon is élő vallás!)

Az indiaiak – és nem a gyarmatosítók – által alapított gyülekezetek körében sokkal inkább gyakori, hogy bizonyos indiai – vagy hindu? – szokásokat is megőriznek, például hordanak a lábukon láncot és gyűrűt, orrbavalót viselnek. Sok indiai keresztény azért nem hordja ezeket, hogy elhatárolja magát a hinduizmustól, mint vallástól. Ugyanakkor, ha mindezt nyugati – keresztény – nőknél látják, mégis úgy gondolják, hogy részükről ez az indiai kultúra – és nem a vallás – elfogadását jelenti.

Sokan azonban nemcsak azért állnak szemben a kereszténységgel, mert az evangélizátorok tönkreteszik India kultúráját, hanem mert szerintük ezzel hatást gyakorolnak a nemzeti integrációra. Fundamentalisták egyenesen úgy fogalmazzák, hogy a megtérés nemzetellenes tett, mivel az ország egységét és szuverenitását fenyegeti.¹²

¹² Sebastian, J. J.: A Fresh Look at the Issues of Conversion and Baptism in Relation to Mission. In: *New Horizons in Christian Mission*. In: Premasagar, P. V. (szerk.): *A Theological Exploration*. 1999.

¹³ Vempeny, Ishanand: *Conversion in India Today*. In: *Journal of Dharma*. Jan-March 2003. 77–78. o.

Utat kereső egyház(ak)

A megtérés a misszió egyik kulcsfogalma, és erre a hinduk úgy tekintenek, mint egy kárt okozó, erőszakos jelenségre.

Kétségtelen, hogy a keresztény csoportosulások között is vannak nagyon zártak, exkluzivisták és fundamentalisták. A templomok többségébe ma már elsősorban keresztény családban született emberek járnak; egyre kevesebb „újabb” térítési mozgalomról hallunk. S ez utóbbiban is elsősorban a különféle karizmatikus (például pünkösdistá) egyházak játszanak nagy szerepet.

A másik végleten néhány liberális gondolkodó áll, akik a demokratikus értékekre és a szekularizációra hivatkozva minden vallás tiszteletét és értékelését szeretnék megvalósítani gandhiánus értelemben.¹⁵

Több egyházon belül a kasztrendszer „tovább folytatódik”, a magasabb és alacsonyabb kasztból származó vagy éppen dalit megtértek közötti megkülönböztetés még ma is él (nem házasodnak egymás között, nem hívják vendégszolgálatra őket stb.). Pulloppillil¹⁴ szerint az evangélikációs cselekedetünk nem korlátozódik csupán az egyénre. Az egyház missziójának végső célja a társadalom és a kultúra megváltoztatása, jobbítása, evangélikálása kell, hogy legyen. Munkálkodni kell azon, hogy mindenféle diszkrimináció megszűnjön. A „rizs-kereszténység” veszélye továbbra is fennáll, de ez nem akadályozhatja meg az egyházat a különféle szeretetszolgálatok végzésében.

¹⁴ Pulloppillil, T: The Mission of the Church and Theologising in India. In: Fernandez and Varicasseril (szerk.): *Mission: A Service of Love*. 69.

Sokan vallják Jakabbal, hogy a hit cselekedetek nélkül halott (Jak 2,17).

Új utakat keresnek a keresztények, hogyan lehetne az „indiai kereszténységet” megteremteni: elfogadni Krisztust, és közben az indiai szokásokat, kulturális hátteret megtartani. Az inkulturáció reflektál erre a problémára, és képviselői próbálják felülvizsgálni a keresztény hitvallást. „Az evangélikálásnak tágabb értelme van, mint a megtérésnek. Eszköznek kell lennie, amely valósággá fordítja le azt, amit Jézus gondolt Isten országáról” – mondja egy katolikus lelkész.¹⁵ Majd egy másik így folytatja: „A kereszténység idegen maradt 2000 év óta. De a spiritualitás soha nem lehet idegen. Mivel a vallást a külföldi kultúrával azonosították, a spiritualitását is elutasították. (...) Van, aki a kereszténységet és a hinduizmust egymást kiegészítő vallásnak látja. A nyugati kereszténység elragadtatás (ecstasy) után vágyakozik. Mi, itt Indiában az elmélyülést (instasy) hangsúlyozzuk, annak igényét, hogy mélyre merüljünk. Krisztus zsidó volt a maga korában, és nekünk indiaiaknak kell lennünk a mi időnkben.”¹⁶

A katolikus egyház Isten királyságának személyes megtapasztalását tűzte ki a misszió új perspektívájául. Az alacsonyabb rétegekből illetve szoros hindu háttérrel rendelkező megtérteket előbb igyekeznek egyesíteni az evangéliumi értékek gyakorlásával. Azt szeretnék elérni, hogy a királyság megtapasztalása váltsa ki bennük azt az igényt, hogy az egyház részei legyenek.

¹⁵ Varughese, S.: *The Christ Within in Life Positive*. December, 1999. 45–52. o.

¹⁶ Varghuese, i. m.

2003 ádvent 1. vasárnapjával egyházunk több gyülekezetében elkezdődött az új istentiszteleti liturgia tervezetének kipróbálása. A *Fraternet* nevű evangélikus elektronikus levelezőlistán éles vita robbant ki az elmúlt hetekben az új liturgia tervezetről. Fórum rovatunkban megjelentetünk két markáns véleményt, valamint a Liturgiai Bizottság vezetőjének választát. Szeretnénk ezzel lehetőséget teremteni egy szakmai vitára, hiszen egy lehetséges új istentiszteleti rend minden evangélikus gyülekezeti tagot közelről érint, nagy szükség van ezért minél szélesebb párbeszédre. Olvasóink jól tudják, hogy a Lelkipásztor nem fóruma személyeskedő vagy egyházpolitikai jellegű vitáknak, készségesen nyújt viszont lehetőséget teológiai eszmecserére, hogy ezt a fontos kérdést minél szélesebb körben megvitassuk. Szeretettel és nyomatékosan kérek föl mindenkit, akinek a témáról közérdekű mondanivalója van – különösen a liturgiát kipróbáló gyülekezetek képviselőit –, írását juttassa el szerkesztőségünkbe, ezzel segítsen olyan megfontolt döntést hozni az istentiszteleti renddel kapcsolatban, hogy az egész egyházunk javát szolgálja. (a szerk.)

SZEMEREI JÁNOS

Kérdéseim az új liturgiával kapcsolatban

Mi indokolja a változást?

Nem vagyok a változtatások ellensége. Tudom, hogy vannak olyan helyzetek, amikor a változásoknak helye van, sőt égetően szükségesek. Annak idején nagyon örültem a kottás új énekeskönyvnek, néhány éve annak, hogy a Miatyánk és egyetemes hitvallásaink szövegének ökumenikus fordítását bevezettük. Ugyanígy örömmel üdvözöltem a közelmúltban az ökumenikus esketési rend megjelenését. Ezeket helyes és indokolt lépésnek tartottam.

A mostani változtatások helyességéről viszont sajnos nem vagyok meggyőződve. Reménykedve várom azokat az érveket, amelyek választ adnak a kétségeimre.

Engem az érdekel – és talán más lelkészeket és gyülekezeteink tagjait is –, hogy a jelenleg használt liturgiánk, amelyet évtizedekig használtunk és megszerettünk, mitől lett annyira rossz, hogy 2005 ádventjén le kell cserélni. Melyek azok a pontok, amelyek nem állnak meg a lutheri teológia mérlegén?

Ez a kérdés még kíváncsibbá tett az *Evangélikus Élet* 2004. január 4-i számában az új liturgiát beharangozó cikk után. A Liturgiai Bizottság elnöke, ifj. Hafenschner Károly által írt: *Uram, újítsd meg egyházadat* című cikk végén a következőt olvashattuk: „Csak a Szentírás mércéjén megálló istentisztelet lehet az egyház sajátjává. De ami annak megfelel, nem lehet tetszés, vagy nem tetszés kérdése.” Ha ez az állítás igaz, akkor igaznak kell lennie a ma használt liturgiára is. Vagyis amennyiben a jelenlegi liturgia a Szentírás mércéjén megáll, úgy nem lehet tetszés és nem tetszés dolga, tehát nem lehet egy kézlegyintéssel félredobni. Amennyiben a Liturgiai Bizottság le szeretné cserélni a ma használt liturgiát, akkor világos teológiai érveléssel igazolnia kell, hogy a jelenlegi nem áll meg a Szentírás mércéjén, ezért kell új, helyesebb liturgia.

Mit jelent liturgiai szempontból a reformáció „nép nyelvén” elve?

A reformáció egyik fontos szempontja volt, hogy az evangélium a nép nyelvén szólaljon meg. Ez a Szentírásban gyökerező elv meghatározó Pál apostolnál, jellemzi Jézus emberekhez fordulását, de nyomai fellelhetők az Ószövetségben is. Jézus úgy mutatja be az Atyát, mint akinek fontos, hogy az emberek megértsék az ő embert mentő szeretetét. Jézus azért jött el emberi testben és élte bele az embervilág koordinátái közé a láthatatlan Isten valóságát, hogy aki látja őt, lássa az Atyát.

A reformátorokat ez a vezérlő elv indította a bibliafordításra, az anyanyelvű istentiszteletek meghonosítására. Eleink ezért ridegebbé váltak újra és újra a Biblia szövegét az aktuális beszélt nyelvre. Bevontak az istentiszteleti életbe modern eszközöket, modern világi dallamokat, „hogy ne a Sátán dicséretére szóljanak, hanem az Úr szolgálatában álljanak...”

A tanúk mindenkori kötelességének tekintem én is a „görögnek göröggé, zsidónak zsidóvá” elvet. Ez a szemlélet nyomós indoka lehet egy liturgiai reformnak. A kérdés csak az, hogy az új liturgia a mai ember felé, vagy a letűnt múlt felé fordul-e.

Nekem az új liturgia nem tűnik egyszerűbbnek, nem érzem mainak a nyelvezetét, nem találom benne a mai fiatalok számára is énekelhető dallamokat, csak a középkoriakat stb. Olyan ez, mintha Luther a latin Bibliát nem a beszélt német nyelvre fordította volna, hanem a még kevésbé érthető hébert vette volna elő és adta volna az emberek kezébe, mondván hogy az eredetibb, hitelesebb és szentebb.

Evangelikus lelkész papi szerepben?

Luther elég egyértelműen fogalmaz, amikor a középkori szerzetesi és papi hivatással kapcsolatos felfogásról ír. Isten szolgálata nem emel a hívek fölé! Az ordináció sem. Luthernél például a szerzetesi élet nem magasabb rendű hivatás, mint az édesanyai vagy az utcaprői. Ma a mi egyházunkban az evangelikus lelkészről így gondolkodunk-e lelkészként, így gondolkodnak-e rólunk a gyülekezeti tagjaink, ezen az alapon áll-e liturgiánk? Az én szomorú észrevételem, hogy a „klerikus kísértés” sok pontján rendszeresen elbukunk. Már teológusként nem érttem, hogy egyes helyeken a teológushallgató miért nem léphet az oltártérbe, mondjuk felolvasni a liturgia kötött szövegét, míg ugyanabban a gyülekezetben a szószékről szabadon prédikálhat... A tisztázatlan elvek megjelennek a Luther-kabát használatával kapcsolatos félreértésekben és zavarokban. Erre itt most nem térek ki.

Témánk szempontjából sokkal érdekesebb a lelkész istentiszteleti szerepe.

A Bibliában az Isten szolgálatában álló papi és prófétai tevékenység jelen van, de szerepük teljesen más jellegű. Irányadó végiggondolni, hogy Jézus a tanítványait melyik szolgálati irányba indítja. Jézus maga mit tesz, hogyan tanít? Liturgikus mozdulatokra, rituális szövegek recitálására tanít? Egyáltalán mi a véleménye a papokról?

Az apostoli eredetűre oly büszke katolikus egyház az apostoli küldetést az idők során apró lépésekben áldozó papi szolgálattá alakította. A papoknak, de különösen a főpapoknak ószövetségi mintára megideologizált előjogai lettek. Szépen kialakult a laikusok fölött álló klerikusok kasztja. A középkori egyház a misében a Luther által is joggal kárhoztatott torzult teológiára épült torzult istentiszteleti rendjét élte, és sok vonásában máig őrzi.

Kétségtelen, hogy az egyház megújulását kívánó Luther nem dobott ki mindent, mint a kor radikálisai, de a legbántóbb vadhajtásokat igyekezett levágni. A német mise is így született. Nem etalon liturgiát adott kézbe egyszer s mindenkorra. Nem úgy beszélt, mint Jézus, amikor a Miatyánkra tanított, hogy ti pedig így imádkozzatok. Luther nem írt olyan bevezetőt, hogy „ti pedig ilyen istentiszteletet tartsatok...” Ha Luther a középkorban mondott, vagy írt volna valami kötelező liturgiai útmutatót, ma akkor is az volna a kötelességünk, hogy mindent alaposan gondoljunk újra végig és csak ami jó, ami a mai embert építi, azt szabad felhasználni!

A katolikus liturgiában sok szép elem van, de az egész a katolikus felfogásban gyökerezik. Ott logikus és indokolt az a párbeszéd forma, ahol a klerikus így szól a laikusokhoz: „Az Úr legyen veletek”, a laikusok válasza értelemeszerűen: „És a te lelkeddel”, ugyanis a pap nem tartozik a laikusok gyülekezetébe. Szükséges-e egy ilyen liturgikus válasz egy olyan egyházban, ahol a lelkész nem klerikus, hanem a gyülekezet egyenrangú és egyenértékű tagja?

A jelenleg használt liturgiában is van néhány problémás

elem, amit „klerikus csökevény”-nek nevezek, mint például a lelkész forgolódása, ami a papi közvetítő szolgálat maradványa. Az új liturgia erre nem tér ki, amiből arra gondolok, hogy ez maradna a régiben.

Egyedül üdvözítő forma a lelkész és a gyülekezet közötti liturgikus párbeszéd?

Az istentisztelet lényege a kapcsolatteremtés. Az istentiszteleten többféle kapcsolatot is megélünk. Kapcsolatba kerülünk a hívő testvérekkel, kapcsolatba kerül a lelkész a gyülekezeti tagokkal, de a legfontosabb kapcsolat az ember és Isten közötti titokzatos találkozás a hirdetés és a látható ígén keresztül. Ha fontossági sorrendbe kell állítani az említett találkozásokat, a legfontosabbnak az Istennel, másodikként a hitben testvérekkel való találkozást sorolnám. Felfogásom szerint a harmadik csak formális lehetőség. Amikor a gyülekezeti tag a lelkéssel találkozik, az tartalmilag azonos azzal, amikor két közösségi tag találkozik, még ha a lelkész speciális szolgálatot tölt is be a közösségben.

Szép formának, szép liturgikus lehetőségnek tartom azt, amikor az istentisztelet különböző résztvevői egymást kiegészítve, esetleg felváltva, párbeszéd formában mondanak el valamit. Kifejezetten helytelennek tartom azonban azt, ha egyedüli kizárólagos formává válik az új liturgiában.

Az új tervezett rend ebből a szempontból csalódást okozott! A párbeszéd formát nem egy alkalmazható lehetőségként kínálja fel, hanem egyedül helyes megoldásként kezeli. A lelkész és a gyülekezet közötti „liturgikus beszélgetést” valamennyi rend (rövid, énekverses és a kétféle liturgikus rend) kötelező elemként végigteríti. A lényegi probléma nem az, ami a felszínen látszik, hogy a jelenlegi liturgiánkhoz képest a gazdagító szándék a fordítottjára változik és egy beszűkítéssel, szegényítéssel találkozunk.

Az 1983-ban kiadott énekeskönyvünkben minden evangelikus találkozhatott azokkal az alternatív liturgiákkal, amelyek a 14–17. számú rendekben szerepelnek. Sok helyütt ez kipróbálásra került, és nem fogadták örömmel.

Amíg ma a gyülekezeti istentiszteleten attól függően, hogy melyik liturgiai rendet követjük, választhatunk olyan rendet, amelyikben dominánsan jelen van ez a párbeszéd forma, és olyat is, amelyikben csak nyomaiban. Az elszegényedésnél sokkal nagyobb probléma az, hogy ez a liturgikus megoldás a reformáció előtti időből és teológiából szűrődött át. Mint ilyen nem a reformatori tanításból fakad, és nem a reformációból örökölt szemléletünket erősíti! A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a gyülekezeti tagokban és a lelkészekben is könnyen felébredő kísértésnek ad táptalajt, miszerint a lelkész mégiscsak más, több mint a „laikusok tábora” – ami pontosan a fordítottja annak, amit Luthertől tanultunk.

Miért fogadják az emberek olyan nehezen a liturgiaváltozást?

A liturgia változtatása azért kényes kérdés, mert istentiszteleteinknek a liturgia adja a stabil részét. Ha ez a stabil rész megbillen vagy megváltozik, akkor az otthonosság érzetét veszíti el benne az ember.

Elmének az élményeket összetett formában rögzíti. Emlékeinket együtt tárolja olyan látszólag nem fontos elemekkel, mint a fényviszonyok, illatok, hőmérséklet, hangok, páratartalom stb. Ezért éljük át sokszor, hogy egy-egy emléket egy illat, néhány hang, akár hangszín, vagy ismert szövegrész hív elő.

Ha a megszokott rendet nem találja, akkor idegenül érzi magát a saját templomában is. Mintha átrendezték volna az otthonát. Ha a változás nyomán olyan szövegek, mozdulatok jelennek meg egyházunk istentiszteletén, amit máshonnan – mondjuk a katolikus testvéregyház liturgiájából ismertünk eddig –, akkor senki nem gondol arra, hogy itt egy közös kincs, nem az jut eszébe, hogy íme egy ősi, evangélikusnak is mondható hagyomány, hanem hogy ez katolikus. Azt érzi, hogy az evangélikus egyház már nem evangélikus!

Persze tanítani lehet és kell is. De mindenekelőtt érdemes tanulni a Reformátortól.

Luther nem véletlenül nem változtatta meg a misét. Csak ahol égetően fontos volt változtatni.

A Kiskáté bevezetőjében (bár nem a liturgiáról van szó, hanem a tanításról, de megszívlelendő) ekképpen ír. *A fiatalságot és az egyszerű népet ugyanis egyetlen rögzített szöveg és forma szerint kell tanítani, mert könnyen megzavarodik, ha ma így, egy év múlva meg amúgy tanítjuk, mintha valamit helyre akarnánk igazítani, és ezzel kárba vész minden munkánk és fáradozásunk. Tudták ezt az atyák is, akik egyféléképpen használták a Miatyánkot, a Hiszekegyet, a Tízparancsolatot. Ezért mi is úgy tanítsuk ezekre a fiatalságot és az egyszerű népet, hogy egyetlen szótágon se változtassunk, és ne tanítsunk és emléktessünk egyik évben így, másokban amúgy. Válassz hát magadnak olyan formát, amelyet akarsz, de amellet maradj meg mindvégig.*

Luther itt is megmutatózó szemlélete magyarázza meg, hogy miért nem járt körbe a véres karddal, és nem csapott le mindenre, amire a radikálisabb reformátorok lecsaptak.

Tudta, hogyan érez és gondolkodik az ember.

Ő nem az embereket akarta megváltoztatni, hanem a jóhírt akarta velük megosztani. Az újulást a meghallott, megértett és a Szentlélek által élővé vált ige hozta és hozhatja el.

Tanuljunk tőle!

HORVÁTH JÓZSEF

Nyílt levél a magyarországi evangélikusokhoz

(Bővített változat)

Kedves Testvérek!

Mint a Kaposvári Evangélikus Gyülekezet felügyelője lelkészünktől megkapom az egyházban kiadott anyagokat. Így jutott el hozzám az új liturgikus tervezet úgynevezett próbafüzete, ami legnagyobb megdöbbenésemre már olyan szinten terjesztett, hogy egyes gyülekezeteket kipróbálására kértek fel. Elolvasása után az utólag ráragasztott Lutherórsát megpróbáltam leválasztani, mert kíváncsi voltam, milyen egyház kiadványát „címkézték át”.

Megdöbbenítő, elkésérítő „élményben” volt részem a füzet olvasásakor, mely nyugodt, kiegyensúlyozott, konfrontációtól irtózó életemet oly mértékben felforgatta, hogy kötelezőnek érzem reagálni rá a nyilvánosság előtt is.

Az hiszem, az a magyarországi evangélikus, aki ismeri

történelmünket, tiszteli hagyományainkat, becsüli és ápolja elődeink – sokszor vérrel írt – életének emlékét, ezt a liturgiát általános, kötelező használatra nem fogadhatja el. Számomra, mint magyarországi evangélikus számára ez a liturgia egy idegen gondolkodásmód, egy idegen kegyesség rám (ránk) kényszerítését jelentené, amit képtelen lennék valaha is elfogadni, és bevezetése esetén csak azt tudnám érezni, hogy kirekesztettek egyházamból.

Kérem, segítsenek, hogy ne rekesszenek ki abból az egyházból, amibe beleszülettem, aminek fennmaradásáért mindent megtennék, és ezt a próbafüzetet haladéktalanul vonják ki a forgalomból, és azonnal felejtjük is el! Ez szükséges is lenne, mert már azt is szégyennek tartom, hogy egyáltalán felmerült egy ilyen tervezet általános

bevezetésének még a gondolata is! (Őseink forognak sírjukban.) Ilyen típusú liturgiát a magyarországi evangélikusság sohasem használt, és tiltakozom az ellen is, hogy liturgiánk „kiüresedett” volna. Legfeljebb mi üresedtünk ki, de ezen a keresztség bevezetése még nem fog segíteni! Ugyanakkor sérti identitástudatunkat egy másik egyház elfogadott jelképének használata. Szeretném ezért, ha azok maradhatnánk, akik voltunk. (Csak a lényegre koncentrálna – az Igét, az ígihirdetést központba állítva –, protestáns módon tarthatnánk istentiszteletünket.)

Sok külföldi evangélikus istentiszteleten jártam már, és soha nem zavart a katolikushoz sokban hasonlító liturgia. Az szívvel és lélekkel az övék, és tisztelem őket ezért (tisztelem ugyanezért a katolikus testvéreket is), de ez a liturgia *nem a miénk!* (Más történelem, más hagyományok, más mentalitású emberek.) Bármennyire is hivatkoznak a középkori gyökerekre az új liturgia készítői és követői, ez a liturgia 2004-ben (és 2005-ben is) a katolikus liturgia adaptálását jelenti, nem is burkolt formában, hanem nyíltan, sok helyen teljesen azonos szóhasználattal. (Írhattam volna azt is, hogy mi adaptálódunk, hiszen mi vagyunk kevesebben.) A tervezett liturgia ráadásul olyan szavakat adna a számba, melyet még belső szobámban sem mondanék, mert számomra teátrális, színpadias. A mi kapcsolatunk Istennel ennél sokkal emberibb. Ezért is idegen kegyesség és elfogadhatatlan a tervezett liturgia.

A Liturgiai Bizottság „munkáját” átgondolatlanak, egyházrombolónak tartom, mert megoszt, és mert ki akarja zárni a Magyarországi Evangélikus Egyházból azokat, akik hasonlóan gondolkodnak, mint én. Egyházromboló, mert meggyőződésem, hogy a mi gyülekezetünkben is biztosan kárba veszne egy évtized eredményes gyülekezetépítő munkája. Én úgy látom, az új liturgia bevezetésével az evangélikus egyház jelentősen megfogyatkozik. Többségében olyanokkal, akik szívügyüknek tekintik egyházunk ügyét, akik elvi alapon ellenzik az idegen kegyesség átvételét, de azokkal is, akik a templomban, az istentiszteletben állandóságot, stabilitást, kapaszkodót keresnek. Mert akik a liturgiaváltoztatás miatt elvesztik az istentiszteletben az „állandóságot”, és elmaradnak, azok elvesztik az Isten Igéjében levő kapaszkodót, életük stabilitását. És ezzel együtt védtelenné válnak a világ nehézségeivel szemben, és üdvösségüket is elveszíthetik!

Kérem, ne minket „cseréljenek le”, hanem inkább e lélekromboló elgondolás szerzőit!

Lélekromboló, mert az enyémet és presbitériumunk lelkét már rombolta, és azt hiszem, mi sem vagyunk mások, mint a többi gyülekezet vezetői. Nem maguk a szavak a lélekrombolók, hanem a változtatás iránya, idegensége az.

Számomra az sem világos, bemutatják-e a megbízónak a tervezetet, a megbízó a demokrácia szabályai szerint gyülekezeti vitára bocsátotta-e, vagy csak egy szűk, belső csoport szüleménye volt jelenlegi, csodálatosan szép liturgiánk ily módon való gyökeres átalakítása. A jelenleg

használt liturgiánk számomra az otthon melegét árasztja, melynél felemelőbb és szebb liturgia kialakításához ezek szerint a jelenlegi Liturgiai Bizottság nem megfelelő. Önmagában a változtatás sem tetszik, azt viszont végképp nem értem, miért akarják teljesen „eltörölni” a régit.

Én csak „érzem” az idegenséget, a „nem evangélikust” az új liturgiában, és reménykedem, hogy mások be is fogják bizonyítani, hogy nem az, tartalmilag sem. *De amennyiben tartalmilag tisztán megfelelne is evangélikusságunknak, az új liturgia tervezet megjelenítési formája akkor sem elfogadható számomra, az akkor is idegen, nemcsak érzelmi, hanem elvi alapon is. (Tévedés az, hogy ez kizárólag „szakmai” kérdés!)*

Ez eset kapcsán a demokráciáról alkotott jelenlegi egyházi elképzeléseket is bírálom. Ez nem jelenti azt, hogy bárki „kitalál” valamit, azt terjesztheti. A demokrácia alapja csak a gyülekezet lehet, mely életben tartja egyházát. Életébe való gyökeres beavatkozás, a megkérdésünk (és egyetértésünk) nélkül nem lehetséges. Választott vezetőink bizalmat kaptak tőlünk, de felettünk álló (és ellenünk felhasználható) hatalmat nem!

Úgy érzem, nem én rombolom egyházunk egységét, hanem azok, akik azt hiszik, evangélikusságunkból kiveszett az azonosság-tudat.

Én reménykedem abban, hogy azok a gyülekezetek, akik kipróbálásra kapták ezt a liturgiát (úgy tálalva, mint mindenki által támogatott, így is, úgy is bevezetésre kerülőt), nagyon gyorsan vissza fogják azt adni, mint számukra elfogadhatatlant.

Kemény dolgokat írtam le, de ebben az esetben „cinkos, aki néma”!

Kemény vízváltató, elvi és történelmi kérdés ez. Azt hiszem, okom van vádolni azokat, akik történelmi hagyományunkat, evangélikusságunk lelki kötődését a jelenlegi liturgiához egy kézlegyintéssel elintézik (vagy úgy, hogy majd „rávezetjük” őket, hogy felismerjék annak rejtett szépségeit), de az ítélet dolga nem az enyém. A jövő fog ítélkezni felettük. És ha egy évtized múlva evangélikusságunk tényleg nagymértékben csökken, ki lesz a felelősség? A mi gyülekezetünk életéért én felelős vagyok, de akik az új liturgiát tűzön-vízen át be akarják vezetni, milyen felelősséget vállalnak? Ha tegyük fel, csak pár száz evangélikus fordít háttal az egyháznak egy ilyen döntés miatt, az nem számít? Az csak óhatatlan veszteség, egy „magasabb rendű” cél érdekében? (Krisztus egy elveszett bárányt sem enged el.)

A dolgok jelenleg nem úgy állnak, hogy ezen elképzelés mellett egy elnéző mosollyal el lehetne menni, mert komoly veszélyt látok benne még arra vonatkozóan is, hogy egy következő „próbaüzetben” nemcsak keresztség kellene vetnünk és előimádkozói szolgálatot kellene bevezetnünk, hanem a laikusok már a szentek életéből olvasnak majd fel, ami után a gyülekezet Mária-énekeket énekel... (Nem biztos, hogy ez túlzás, hiszen a papi felsőbbrendűség tőlünk idegen elképzelése már ebből a liturgiából is „áthallik”...)

Válasz az istentiszteleti próbafüzettel kapcsolatos levélre

Bevezető információk

Egy fraternetes vitában személyes válaszként íródott levél szerkesztett formáját kérte tőlem a *Lelkipásztor* szerkesztője. Aki az alábbi sorokat olvassa, kérem, viselje el, hogy a teológiai, gyakorlati érvelés – bár igyekszik objektív maradni – mégis egy levél szubjektív vonásait is hordozza. Remélem, ez nem annyira zavart, mint inkább élet-közelséget jelent majd. Ahhoz, hogy tudjuk, miről is van szó, érdemes a vita tárgyát megismerni. Enélkül levegőben lóg minden kritika, felszínes minden véleményformálás. Néhány fontos információt és néhány összefoglaló ténytet engedjen meg a Kedves Olvasó arról a tervezetről, amely lényegében évek óta közismert, elérhető, s ami most kipróbálási fázisba került, hogy azután a tapasztalatokat kiértékelve formálódjon tovább.

– A próbafüzetben található istentisztelet alapelemei döntő módon ugyanazok, mint az eddigi istentiszteleti rendünkben. Előkészítés – bevezetés – igei rész – úrvacsorai rész – áldó-útrabocsátó befejezés. Ami eltér, az nem kevesebb, hanem több (ezáltal gazdagabb), mint az eddigi. (Kettő helyett három bibliai olvasmány, anamnézis imádság, igei párbeszéd stb.)

– A döntő változás a sorrendben és a hangsúlyokban van. Ősi szokás szerint előre került az általános bűnbánati és feloldozási rész, amely egyaránt előkészíti az igazhallgatást és a szentséggel való élést. Az igehirdetés utánra kerül a hitvallás, amely így az olvasott és hirdetett Igére való válasz.

– Az egységes gerincre számtalan variáció építhető fel: négy alaptípus és annak jó néhány variánsa.

– Fontos alap gondolat a gyülekezet aktivizálása bibliai mondatokat megszólaltató párbeszéddel.

– Ajánlott a kétfókuszú istentiszteleti forma (ige és úrvacsora), hogy minden alkalommal lehetőség nyíljon úrvacsoravételre.

A tervezett istentiszteleti menetrend.

Előkészítés: Bevonulás, köszöntés, Isten nevének segítségül hívása, bűnbánatra felkészítés, bűnbánat (gyónás), feloldozás, kegyelemhirdetés.

Bevezetés: Zsoltár, Krisztus imádása (Uram, irgalmazz), dicsőítés (Dicsőség a magasságban Istennek), a nap imádsága.

Igei rész: Két, de lehetőség szerint három olvasmány a Szentírásból (a harmadik az igehirdetés alapigéje, előtte

ének), prédikáció, hitvallás, (hirdetés), általános könyörgő imádság.

Szentségi rész: Nagy hálaadó imádság, Szent-szent-szent az Isten, könyörgés a Szentlélekért, szereztetési igék, Miatyánk, imádság (Emlékezzél meg Urunk), békesség-hirdetés (esetleg továbbadás), Isten Báránya, úrvacsoraoasztás.

Befejezés: Imádság, elbocsátás, áldás, kivonulás.

Az egyes részek közt énekek a megfelelő helyen.

A kialakult vitához

Nagyon örültem azoknak a hozzászólásoknak, leveleknek, ahol végre teológiai kérdések kerültek elő. Azt hiszem, ez az egyetlen megközelítés a helyes (itt most teológia alatt nem magas tudományos vitára gondolok – arra is szükség lenne –, hanem biblikus megközelítésre).

Úgy látom azonban, hogy kissé elszabadultak az indulatok. Azt gondolom, jó lenne a Fraterneten is, más fórumokon is a szakszerűségnél és a konstruktív gondolatoknál maradni. A kiküldött liturgia szövege első körben valóban csupán az úgynevezett próbagyülekezetekhez jutott el. Ahol LMK-n téma volt az új liturgia, ott már (a megjelenése után) szétesztottuk. Reménységünk szerint minden lelkészertekezleten sorra kerül a téma. Azt sem szabad azonban felednünk, hogy a most megjelent próbafüzet három és fél éve már egy korábbi verzióban közkézen forgott, a *Lelkipásztor* mellékleteként megjelenve minden lelkészi és esperesi hivatalba eljutott. Tehát nem most kezdünk ezekről a dolgokról beszélgetni, ahogy nem most kezdtük az *Evangélikus Életben*, a Liturgikus Sarokban sem a felkészítést és felkészülést. Ebben az esztendőben sor kerül olyan gyülekezeti vezérfonalak elkészítésére és terjesztésére, amelyeknek alapján az őszi munkaév kezdéstől fogva bibliaórán, konfirmációi oktatáson, hitoktatásban, szeretetvendégségeken tanulni-tanítani lehet. No, nem a rendet (esetleg azt is), hanem elsősorban a tartalmat. Természetes az is, hogy a kántorképzőben, egyházzenei tanszakon téma a liturgikus megújulás, de kántoraink számára is tervezünk továbbképző találkozókat. (Néhány egyházmegyében, ahol erre igényt tartottak, rendeztünk már ilyen.)

Horváth József felügyelő úrnak személyesen is írok, nem hiszem, hogy építő lenne nyílt levélben szakmai kérdésekről érzelmi vitát folytatni. Nem vagyok híve a nyílt

leveleknek. Ez a műfaj nem mindig épít. Pláne ha valakit, valakiket egyházrombolónak nevezünk nyílt levélben. De híve vagyok minden beszélgetésnek, szakmai és emberi (testvéri) vitának.

Az *Evangelikus Élet* január 4-i számában a 3. oldalon olvasható egy részletesebb cikk, ahol megpróbáltam a legfontosabbakat összefoglalni, s a cikk után – külön sorokban – néhány fontos információt írni.

Kérések és állítások

– Szeretettel kérem, hogy a Liturgiai Bizottságban ne lásson senki ellenséget. Egyházunk demokratikusan választott, régóta működő bizottsága. Sok bizottságunk van (talán túl sok is), ez kezdettől fogva sokat dolgozva vette komolyan megbízatását. Tagjai: három püspökünk: Szebik Imre, Ittész János, Gáncs Péter (korábban Harmati Béla), Fehér Károly ny. lelkész, Bence Gábor karnagy, tanár, a Kántorképző Intézet igazgatója, Trajtlér Gábor orgonaművész-lelkész, Finta Gergely orgonaművész-teológus, a Hittudományi Egyetem Egyházzenei Tanszékének vezetője, Szabó Lajos rektor és Szabóné Mátrai Marianna, a Gyakorlati Intézet vezetője (felváltva), Johann Gyula EHE egyetemi lelkész, Gregersen-Labossa György szombathelyi lelkész, Ördög Endre esperes, bakonyszentlászlói lelkész, Hafenschér Károly irodaigazgató, liturgika tanár. Állandó behívottak: Gálos Miklós nyelvész, egyházzeneész-kántor, Véghelyi Antal lelkész, Rozs-Nagy Szilvia egyetemi lelkész.

– Kérem, hogy ezek alapján ne beszéljünk gunyorosan a „lélekromboló elgondolás” szerzőiről, mert ez a bizottság az egyházunk által (Országos közgyűlés) megbízott (annak évenként jelentést adó), régóta ebben a formában is munkálkodó, munkájukban „nem csak a szakmával” foglalkozó, hanem egyházért felelős, azért együtt imádkozó, sokat tépelődő közösség. Nem illetheti vád őket azügyben, hogy nem ismerik történelmünket, nem tisztelik az egyház hagyományát, ne becsülnék és ápolnák elődeik sok vérrel írt életének emlékét. Éppen ellenkezőleg.

– A liturgia – bár széles demokratikus előkészítéssel folyik (mint ezt a levelező lista és a széles körű előkészítés, tanulmányi munka, lelkészértekezleti megbeszélések, sajtóanyag stb. is mutatja, akkor is, ha erről nem mindenki szerzett eddig tudomást) – nem demokrácia kérdése, ahogy a tanítóhivatal sem az, hiszen mi lenne az egyházzal, ha a közvélemény (adott esetben az egyházi közvélemény) hangulatára, igényeire alapulna. Luther nem kérdezte meg a wittenbergieket, hogy milyen liturgiát szeretnének, bevezette, használta a Deutsche Messé-t és a Formula Missae-t. (Luther nem volt túl lutheránus, hogy misének merte nevezni...) Huszár Gál, Bornemisza Péter, Beythe István (16. sz.) nem tettek fel körkérdést, mielőtt az istentiszteleti rendjüket közzétették. Krmann, Czékus, Raffay, Káldy vagy Nagy Gyula püspökök sem kérdezték meg, hogy így akarják-e a testvérek. Komoly teológiai

munkával, tanácsadók közösségére hagyatkozva vagy magukban elindultak egy úton. Mindegyik idején volt felháborodás és ellenkezés, de mindegyikből áldás fakadt.

– A jelenlegi próbafüzet – tényleges tanulmányozás nyomán ez kiderül – nem tartalmaz döntően új elemeket a jelenlegi liturgiánkhoz képest. Végképp igaz ez, ha a jelenlegi Agendánk teljes egészét tekintjük. A most használatos énekverses rend is tartalmazza a próbafüzet anyagának alapvető liturgiai egységeit. Talán egy kicsit más sorrendben, talán más hangsúllyal.

– *A liturgia = koncentrált íge.* Ha végignézzük, hogy az imádságok, bejelentések, felhívások, válaszok milyen szövegeket hordoznak, mind-mind visszavezethető szentírási mondatra, gondolatra. Mindaz, ami katolikusnak, idegen kegyességnek tűnik, *szintén bibliai mondat.* A legtöbbit „lekatolikusozott” mondat: „Az Úr legyen veletek” (és a hozzá tartozó válasz) szintén bibliai mondat. Gondolom, az Ige egyházában az igei mondatok (még akkor is, ha más felekezet is használja őket) nem föltétlenül elítélendőek vagy kidobandók.

– A próbafüzetben érezhető egyik alapgondolat az, hogy „mindent, amit lehet, együtt”. Az istentisztelet történelmi nyomorúságban vált a lelkész egyszemélyes programjává, s a fogyasztói társadalom sajátja, hogy egyházi programokat is fogyasztunk, ahelyett, hogy aktív résztvevői lennénk. Az ígéhirdetés valóban a lelkész feladata. Az úrvacsorai szolgálat is. De imádkozni is csak a lelkész tud? Nem lehet, hogy a közös imádságnak nemcsak szabad (bibliaórák, imakörök), hanem kötött formája is van? Az istentiszteleten az egész egyház imádságába kapcsolódunk bele, és nem csak a lelkéssel *imádkoztatunk.* Éppen ez a közösségi forma felel meg a reformáció elveinek. Éppen, hogy az eddigi egyszemélyes műsor hordozhatta az elpaposodás (klerikalizálódás) veszélyét.

– Örök (a kereszténység kezdete óta hangzó) kérdés az, hogy a liturgia (liturgia alatt mindig az egész istentisztelet értem harangszótól a záró orgonaszóig) missziói karakterű-e vagy belső kör találkozása. A korai kereszténység ezt úgy oldotta meg, hogy az istentisztelet első felében jelen lehettek a még meg nem kereszteltek. Utána kiküldték őket, és az úrvacsora misztériumára csak a hívők maradhettek ott. Tudatosan emlétek én is misztériumot (kérem, ne zavarja ez a szó a testvéreket), hiszen az úrvacsora szentségét nem lehet racionálisan megmagyarázni. Luther sem ment bele sem a katolikus, sem a református jellegű magyarázat-próbálgatásokba. A hit titkáról van szó (íme, hitünk szent titka...).

Megítélésem szerint az istentisztelet nem első renden a misszió alkalma. Természetesen hordozhat (s hordoznia is kell) missziói karaktert, de a misszióra más formák adóttak. Az istentisztelet az egyház belső élete, erőforrása. És mégis – láss csodát – az is megtörténhet, hogy a világ zajából becsöppent „külsős” nem az ígéhirdetés szavaiból, hanem a liturgia igei üzenetéből hallja meg a hívó szót. De egy évtizedek óta a templomban ülő gyülekezeti taggal is megtörténhet ez a csoda...

– Itt elérkeztünk a lényeghez. Az istentiszteleten nem mi, emberek (lelkészek, kántorok és gyülekezeti tagok) vagyunk a főszereplők. Isten az aktív, a cselekvő, aki hív, megszólít, formál. Mi csak válaszolunk arra, amit velünk tesz. A liturgia kialakult formája kétezer év (ha az ószövetségi előzményeket is hozzávesszük, akkor legalább háromezer év) egyházának műve. Nem a miénk. De ha kialakult és valóban drágakővé csiszolódt, miért dobnánk el és hagynánk úgy, ahogy a világiasság (a felvilágosodás idején és azóta is) és a politikai üldözések (kezdve az ellenreformációtól a 20. századi eseményekig) lecsupaszították, kilúgozták és deformálták.

– Az új liturgia ügyével kapcsolatban azt hiszem, az a kulcskérdés, hogy tudunk-e, akarunk-e tanítványok lenni abban az értelemben is, hogy együtt próbáljuk (és akarjuk) tanulni, érteni, befogadni hitünk kinyilatkoztatott igazságait és csodálatos titkait.

A „személyesen” túlmutató válasz Szemerei János írására

Soraikat örömmel vettem akkor is, ha nem mindig könnyű olvasni, hogy minden rossz, amit csináltunk. Amikor válaszolok, csupán arra kérlek, hogy fogadd olyan nyitottan, amilyen nyitottan én írom. Természetes, szeretnék – szakmai, lelkipásztori, egyházkormányzási érvekkel – meggyőzni. De én is meggyőzhető vagyok ilyen érvekkel.

Mi indokolja a változtatást?

A változtatást a következő tényezők indokolják.

a) Minden kor felülvizsgálta a saját szempontjaiból, hogy szükséges-e valamin korrigálni az addig használt rendekben.

b) A liturgiai reform a 30-as években kezdődött el, amikor a „semmi” helyett bevezették az énekverses rend korai változatát azzal a céllal, hogy ezt *átmenetileg* alkalmazva „vissza lehet érni a kályhához”, a lutheri-lutheránus istentisztelethez. Újabb lépés volt a most használt „Próhle Agenda”, amely bizonyos okokból (például ÁEH tiltások) szintén nem tudott eleget lépni, s bár az 1986-os korrekcióban újabb lehetőségek érvényesültek, még mindig hiányzott egy lépés ahhoz, hogy a lutheri istentisztelet-modellt kialakítsuk. Tehát „nem lett annyira rossz”, de lehetne még jobb, hogy a te fogalmazásodat idézzem.

c) Természetes az is, hogy jelenlegi Agendánk sok területen kiegészítésre szorul, bizonyos szövegek pedig gazdagításra, korrekcióra érettek.

d) Az ökumenikus helyzet is gyökeresen más, mint a harmincas években, vagy éppen a hatvanas évek fordulóján. Ezt is érdemes figyelembe venni.

e) Nem áll meg a lutheri teológia mérlegén a jelenlegi megbillent gyónás-úrvacsora arány.

f) Nem áll meg a lutheri teológia mérlegén az

„egyszemélyes show-műsor”-elv, de erre a 3. pontnál még visszatérek.

g) Nem áll meg a lutheri teológia mérlegén az úrvacsorának az a háttérbe szorítása, amely egyfókuszúvá teszi az egyébként kétfókuszú istentiszteletünket – erős református hatásra, indirekt módon az emlékvacsora felé tendálva (ha nincs szükségünk rendszeres úrvacsoravételi lehetőségre, akkor az nem is olyan fontos). A „verbum et sacramentum” egységet állítaná helyre az ajánlott teljes rend.

h) Megáll, de nem ideális a hitvallás helye – hiszen ha az válaszol az igére, akkor az igehirdetés miért nem ige, amire válaszolni kell? A hitvallás jobb, teológiaiilag megalapozhatóbb helye az igehirdetés után van.

i) Ezek után még valami, ami döntő: hogy testvéreink kilépjenek az istentisztelet megszokottságából, és figyeljenek arra, ami zajlik. Meg vagyok győződve, hogy még a mostani istentiszteleti rendünk (liturgiánk) egy-egy részét sem ismeri a gyülekezet, sőt megkockáztatom: a lelkési kar egy része sem (gondolok itt például a kollektá, a prefáció vagy az epiklézis nagy titkaira). Ha semmi más előnye nem lenne a liturgikus mozgalomnak, csupán annyi, hogy az istentisztelet ma is ugyanúgy meglevő alapelemeit mélyebben megismertük és megértettük, már nem volt hiábavaló. Reménységem szerint azonban még ennél is többről van szó.

Mit jelent liturgiai szempontból a reformáció „nép nyelvén” elve?

Hallatlanul izgalmas kérdés. Köszönöm, hogy újra előhoztad, baráti körben, szakmai berkekben nagyon sokat beszélgettünk, beszélgetünk róla. Talán egyszer hozzájutok, és egy tanulmányban bőségesebben körüljárom a témát.

A nép nyelvén elv elsősorban az igeolvasásra és az igehirdetésre vonatkozik. Átvitt értelemben – hiszen a liturgia koncentrált Ige – a liturgia egészére. Ez azonban nem formai kérdés.

Saját nyelvről van szó. Amikor ma sokan modernkedő liturgiával próbálkoznak (többnyire felhívítják az alapvető liturgikus szövegeket, haverkodóan pongyolásítják vagy nagyon maiaskodnak), a világ nyelvéhez próbálnak igazodni és valamiféle külső mértéket vesznek alapul. Természetes, hogy minden (!) közösség előbb-utóbb kialakítja a maga saját csoport-nyelvét. Ez megtörtént a kereszténység nagy családjával (a bibliai iratok erősen befolyásolták a közös nyelv kialakulását, az egyháztörténelem pedig éretté csiszolta azt), de ugyanez megtörtént az evangélikusok családjával is.

Ha jól értem, nem egyszerűen a szófordulatokról, kifejezésekről, nyelvi formákról írsz, hanem a liturgia egészének néphez közeli voltáról. Közel van az, amit megszelídítettünk (lásd Kis Herceg és hasonló), amit meg akarunk ismerni és a szó szoros értelmében el akarunk sajátítani. Nem a múltba révedni szeretnénk, hanem az igényeshez visszatérni és azt a használatban és az igehirdetésben maivá tenni. Nem az a mai, amit

leegyszerűsítenek. Nem az a közeli, ami primitív. Az Isten gazdagságát szegényesen ünnepelni nem biztos, hogy megfelelő megoldás. Pláne ha jól ismerjük ennek az elszegényedésnek a 300 éves történetét.

Az egyszerűség az új rend végső változatában is megvalósítható lesz. (Ha pedig a próbafüzet első oldalán található „gerincet” nézed, akkor az semmivel sem bonyolultabb annál, mint amit mutatna egy hasonló összefoglalás a jelenlegi énekeskönyv istentiszteletnél.)

A dallamokkal pedig érdemes vigyázni. A korálok, a gregorián is évszázadok, évezredek szűrőjén mentek át. Mindig nagyobb volt a használt énekkincs, mint a valódi értéket hordozó. Ezért minden században jöttek újabbak, és hullottak ki bőven új, de nem időt álló dallamok. Ezt éljük meg az ifjúsági énekekkel is. (Ezért volt problematikus, hogy minden szakmai ellenérv ellenére betettek az énekeskönyv függelékébe olyan énekeket is, amelyek 20 év alatt bőven elavultak, pedig az akkori anyag erősen válogatott krémje voltak.) Az Új ének füzetekből biztos lesz egy-kettő, ami megmarad és belekerül a következő énekeskönyvbe. De lesz egy zsákra való, amit el fognak felejteni. Mondjuk meg őszintén: az énekeskönyv liturgikus anyagában (14–15–16) készült két „modernebb” anyag is (a liturgikus szövegek Csorba- és Szokolay-dallamokkal), de ez a tapasztalat szerint nem volt versenyképes a régivel. A szövegek és dallamok frissessége ugyanis nem a korukban van, hanem a belső töltésükben, időtállóságukban. Mint ahogy egy keleti keresztény számára is lehet az 1600 éves Aranyszájú Szent János-liturgia friss, ha a Lélek frissességével élük meg, és lehet egy néhány éves áhítat-forma is elavult, ha hiányzik a belső tűz.

Az, hogy ez az egész ügy olyan, mintha Luther héber Bibliát adott volna az emberek kezébe, kicsit (nagyon) sántít. Gondold végig...

Evangélikus lelkész papi szerepben?

Ilyenről a próbafüzet alapján nincs szó. Éppen hogy az elpaposodott, a „pap mindenhez ért”, mindent csinál mentalitás ellen küzdve nagyon is közösségi jellegű az anyag. Ha teológiailag végignézed, nincs különleges, őt mások fölé emelő szerepe. De ordinált szerepben van. Azaz, speciális szolgálatra rendelt. Ez pedig az ige és a szentségek szolgálata. Papi szerepben való tetszelgés akkor lenne, ha ez a szolgálat kiemelné a nép közül, például az átváltoztatásnál. Márpedig nagyon sokat dolgoztunk az úrvacsorai liturgia szövegein, hogy azok egyértelműen lutheri szellemben, a Confessio Augustana értelmében, evangélikus úrvacsora-tanításunkat tükrözzék. Tehát szó sincs ilyen szerepről (sem szándékban, sem pedig megfogalmazásban – ne is akarjuk úgy érteni). Az, hogy ki hova léphet (vagy nem léphet) a templomban, elsősorban gyakorlati kérdés. Ha a lelkészt arra a bizonyos szentség- és igeszolgálatra rendelték, akkor azokat a részeket ne végezze más. De az összes többenél szolgálhat más is. Sőt,

megítélésem szerint az a jó, ha az úrvacsora-osztásban is segít egy arra előkészített testvér. Ez sok helyen így is működik. (Ha már teológus korod emlékeit emlegeted, hadd írjam én is, egyetértve mindazzal, amit mondtál: nem tudtam felfogni, hogy az oltár elé nem engedtek, csak Luther-kabátost, a szószékre azonban egyházunkban [az Ige egyházában] bárkit felengedtek. Ez jobban kimerítette a papi elkülönülés kategóriáját, mint a mostani készülők liturgia.) Ha például a hitvallás primer módon gyülekezeti szerep, akkor miért ne kezdje azt egy gyülekezeti tag.

A „Jézus mire tanít” gondolatsorodhoz most csak ennyit engedj meg: Jézus valóban nem adott liturgikus útmutatásokat. Nem beszélt a liturgikus cselekedetek, netán mozdulatok ellen, a hamis tartalom ellen azonban annál inkább. Ő maga is gyakorolta népe istentiszteleti szokásait. És nem a zoltározókat, áldozatot bemutató papokat, éneklő kántorokat és híveket űzte ki a templomból, hanem a kufárokat. A lelkész és a gyülekezet párbeszéde – a te értelmezésseddel ellentétben – éppen a lelkész gyülekezethez tartozását jelzi. Azt ti., hogy a gyülekezet többször is jelzi, a lelkész sem magában áll ott elől, hanem szolgálatában legyen vele (is) az Úr. A lelkész pedig érezze, hogy nem egy elkülönített „díszpinty”, aki a színpadon állva végzi a produkciót, hanem ugyanaz (az Úr legyen vele is) vonatkozik rá, mint a gyülekezet minden tagjára. (Ne feledjük, ez a sokak által kiutált mondat is bibliai – apostoli köszöntésekből való!) Az oltár előtt való forgás egy olyan szimbólum, amit lehet elfogadni és lehet elutasítani. Nem a lényeghez tartozik. Mégis a lényegét segítheti. Mély jelentése van. Van, akinek sokat mond, van, aki nyugodt szívvel elhagyja (A barthiánus Groó professzor úr szerint forgolódunk, mint a tojós-galamb, van, akinek meg az Isten elé állás felelősségét és a funkciók egyértelmű jelzését fejezi ez ki – mozdulatokkal). Ha emlékszel a Liturgikus Bizottság korábbi anyagaira, akkor tudhatod, hogy az az oltárasztalt preferálja, ami mögül lehet végezni a szolgálatot. Ahol azonban nincs ilyen (remélem egyre több helyen készül el), ott a forgás beszédes jel lehet, sőt sok praktikus indoka is van (lásd úrvacsorai edények használatánál). A menza – ezt el szoktuk felejteni – nem csak a „szembemiséző oltár”-nak felel meg, hanem az Úrasztalának – tehát református testvéreink felé lehet gesztus. (Mókás persze az, amikor az oltár mögött álló kollegáktól halljuk, hogy hallgassa meg a gyülekezet Isten igéjét, amit egyházunk oltár előtti felolvasásul rendelt...)

Egyedül üdvözít forma-e a lelkész

és a gyülekezet közötti liturgikus párbeszéd?

Nem, de ez is egy eszköz arra, hogy az általad lényegnek tartott kapcsolatteremtést segítsük. S ha kétezer év kereszténységében ez működő forma volt, miért ne éljünk vele? Ha végigtanulmányozod a próbafüzetet, akkor látod annak variációs lehetőségeit. (Arról most nem írnék, hogy a próbafüzet még nem a teljes kínálatot hozza, tehát végső, summás ítéletet mondani vagy gyülekezetet hangolni

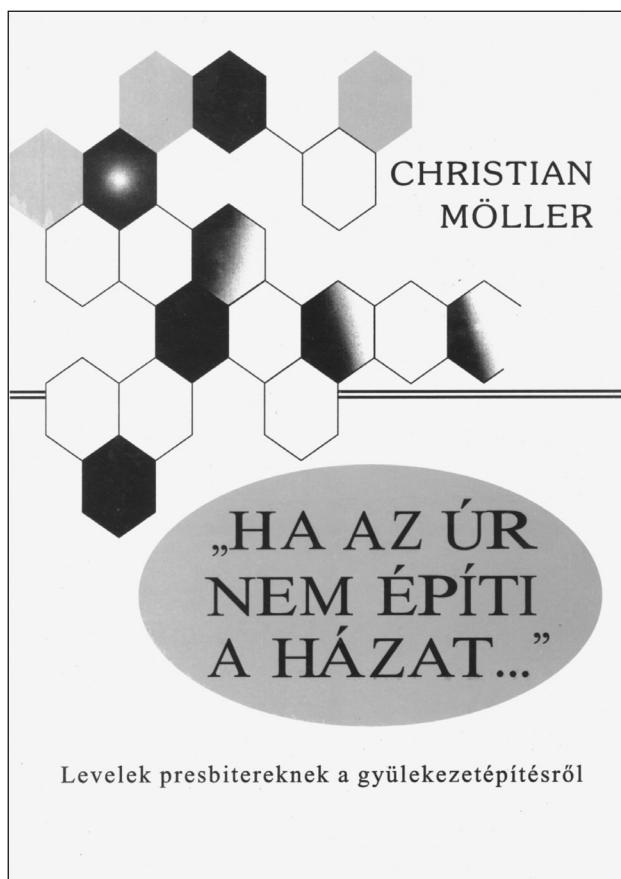
ennek alapján nem túl szerencsés, de emiatt csalódnai sem érdemes.) Bibliaóráink pedig nem biztos, hogy felháborodással fogadják azt, amit szeretettel, nyitottan, segítően tálalunk. Ilyen értelemben emberileg a lelkészek, tanítókon, kántorokon múlik a liturgikus megújulás. Ha hajlandók felvállalni a multiplikátor szerepet, akkor sok minden fog menni, ha nem, akkor...

„Ki és mikor fogja elmagyarázni nekik (gyülekezeti tagoknak)” a változások okát? – kérdezted. Lesz-e lehetőség arra, hogy elmondjuk nekik...? – Ez az ügy lelkipásztori felelőssége. Ha nem kígyót-békát kiabálva, egyházrombolással vádolva, hanem az alapos tájékozódást megtéve tudnánk és akarnánk formálni a gyülekezetet, akkor más lenne az eredmény. A gyülekezettel lehet tanulni, ha a tanítók tanítva tanulnak.

Végezetül: többször is átolvastam leveleidet. Még most

sem igazán tudom, hogy mi az alapvető baj, mi az a gyökeres eltérés az eddigitől, ami ilyen indulatokat váltott ki benned. Szeretném érteni. Kérlek, segíts benne. Sajnálom, ha úgy érzed, gonosz emberek csupa rosszat akarnak, törvénytelenül, rossz úton járva, teológiai tévedéseket halmozva. Hidd el, nem ez a szándék. Kérlek, próbálj szeretettel és a bizalomból adódó nyitottsággal hozzáállni. Ne gyűlöld ennyire ezt a füzetet, talán még jó is lehet benne. Ha gondolod, szívesen utazom Kaposvárra, hogy élő szóban is beszéljünk az ügyről. Áldott új esztendő! Szeretettel testvéred és barátod: Hafó

Köszönöm, a kedves Olvasónak, hogy eljutott e hosszúra nyúlt íromány végére. Nehéz műfaj egy olyan teológiai és gyakorlati vita, ahol egy levélre adott személyes válasz formájában kell reagálni. Remélem azonban, megérezték belőle az ügy iránti szeretetet, de a nyitott dialógus-készséget is.

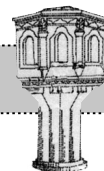
Újra kapható Christian Möller: *„Ha az Úr nem építi a házat...”* Levelek presbitereknek a gyülekezetépítésről című könyve a Huszár Gál könyvesboltban (1054 Budapest, Deák tér 4.) 650 Ft-os áron.

MEGJELENT!

Embertárs. Ökumenikus lelkigondozói és mentálhigiénés folyóirat. Kiadja a Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány.

Az immár harmadik számmal jelentkező folyóirat célja egy olyan szakmai műhely megteremtése, mely felekezeti és szakmai határokon átvélve próbál meg a lelkigondozás, pasztoráció, mentálhigiéné témakörében eligazodást, tájékozódást, megszólalási lehetőséget nyújtani a szakembereknek, érdeklődőknek.

EMBERTÁRS	
ÖKUMENIKUS LELEKIGONDOZÓI ÉS MENTÁLHIGIÉNÉS FOLYÓIRAT	
1. FÜZET 3. SZÁM 2008. NOVEMBER	
<i>A köztünk élő jövő</i>	
SZENTMÁRTONI MIHÁLY SJ A fiatalok mint „embertársak”	6
CSÁKY-PALLAVICINI ZSÓFIA Máshogy látják a fiatalok? Egy vallási közösségben működő értékőrzési vizsgálata	10
OLIVER O'DONOVAN A tisztaság	22
ROBERT SPAEMANN Ki a művelt ember?	28
ZÁSZKALICZKY PÉTER Gyógypedagógiai alapmodellek A fogyatékoság értelmezési lehetőségei	40
KÁLY-KULLAI KÁROLY A drog ellen – a gyermekekért Egy különleges program az egészség megőrzéséért	60
Egymásra utalva – az ember boldogulásáért... Beszélgetés Bugán Antal pszichológussal és Hézsér Gábor pasztorálpszichológussal	63
VARGA PÉTER PIUS Kivezetett a szabadba, szabadulást hozott, mert szeretett... Gondolatok a bibliodrámról	79

BÖJT 1. VASÁRNAPJA (INVOCAVIT)

• *1Jn 3,5–8*

A hamvazószerdával kezdődő böjti időszakban Agendánk szerint az anyaszentegyház arra a Krisztusra figyel, aki meghalt a bűneinkért. Az első böjti vasárnap a sátán legyőzőjeként állítja őt elénk. A vasárnap ószövetségi lekiója *Zak 3,1–7*, amelyben Jósua főpap elnyeri Isten irgalmát, amely által az ördög megszégyenül; az evangélium pedig *Mt 4,1–11*, amely Krisztusnak a sátán felett aratott hármass győzelmét mutatja be. Ezekhez képest talán annyi többletet adhat az ige hirdetési alapige (*1Jn 3,5–8*), hogy itt nemcsak Krisztus jelenik meg úgy, mint az ördög legyőzője, hanem ott van a hozzá tartozó ember is, aki részesül ebben a győzelemben, mert igazságot nyer.

A szöveg fordítása

5. És tudjátok¹, hogy ő megjelentetett², hogy a bűnököt³ elvegye, és benne nincsenek meg a bűnök. 6. Egyetlen őbenne maradó sem vétkezik⁴; egyetlen vétkező sem szemlélte meg őt, sem nem ismerte meg őt. 7. Kisgyermek, senki se vigyen tévelygésbe titeket; az igazságot cselekvők igazak, ahogyan ő igaz; 8. a bűnököt

¹ *Tudjátok*: az οἶδατε perfectum alak mélyebb ismeretre vonatkozik. Voltaképpen arról van szó, hogy a gyülekezet tagjai tisztában vannak azzal, hogy miért jött el Isten Fia a világba.

² *Megjelentetett*: az ἐφανερώθη aoristos igealak nem Krisztus végső megjelenésére, hanem a történelemben való belépésére utal.

³ *A bűnököt*: a szöveg több jelentős kéziratban kibővül a ἡμῶν névmással. Egy 14. századi másolat pedig a világ bűneiről beszél (ἀμαρτίας τοῦ κόσμου).

⁴ *Egyetlen őbenne maradó sem vétkezik*: az apostol nem tagadja azt, hogy a már megtértek ismét bűnbe eshetnek. A folyamatos jelen igealak azt jelenti, hogy aki Krisztusban van, az nem követ el állandóan bűnököt, mintegy törekszik arra, hogy jót cselekedjen. Ez persze nem zárja ki azt, hogy az eredendő bűn következtében a megtértek újra és újra bűnököt kövessenek el.

cselekvők az ördögtől vannak, mert kezdettől fogva az ördög vétkezik.⁵ Ezért jelentetett meg az Isten Fia, hogy megsemmisítse az ördög munkáit.

Exegézis

Az ige kontextusa azt a tényt rögzíti, hogy Isten szeretettel fordult az emberekhez olyan módon, hogy elküldi Fiát, és akik hisznek őbenne, azok az ő gyermekei. Isten gyermekei abban különböznek a többiektől, hogy ők tiszták, nem követnek el bűnököt, hanem az igazságot cselekszik. Ennek megfelelően ők maguk is igazak. Az ige komoly kísértést rejt magában az ige hirdető számára, hogy egyszerűen a bűn és a megtérés témáját vigye magával a szószékre. Böjt, bűnbánati időszak lévén, ez a kísértés még nagyobb. Helyesebb és a lutheri álláspontnak jobban megfelel azonban az az irány, hogy Krisztust mint a sátán legyőzőjét mutassuk be, azt, aki *bennünk győzi le az ördögöt, és így szül új életre*.

5. vers. Az Isten fiai és a világ fiai között alapvető a különbség: „tudjátok, hogy ő megjelentetett”. Nem pusztán hitvallás vagy dogmatikai tétel, hanem az ember tudatát meghatározó tényező az, hogy Isten Fia megjelent a világban. Vagyis a kereszténység nem azzal kezdődik, hogy valaki szemmel láthatóan a jót cselekszi és tiszta életet él – bár természetesen ez is lényeges, mint ahogyan a folytatásból kiderül –, hanem azzal, hogy a tudatát, értékrendjét meghatározza az Isten Fiának a világba való eljövetele, kereszthalála, feltámadása, ígéretei az örök életről és üdvösségről.

Mivel Krisztus „megjelentetett”, tudhatjuk, hogy őbenne és általa Isten cselekedett, és nem Jézus „magánakciójáról”

⁵ *Kezdetől fogva az ördög vétkezik*: fontosnak tartom ezt a szórendet Jn 8,44b hasonló értelmű megállapításával szemben, hiszen így az is kiolvasható a mondatból, hogy az ördög bűnei előbb megvoltak, mint a bűnös emberek cselekedetei. Ez nem veszi le a felelősséget a bűnösök válláról, hanem éppen arra utal, hogy mennyire ki vannak szolgáltatva ők az ördögnek, hiszen cselekedeteik mögött egy sokkal régebb óta bűnös hatalom áll.

van szó. Ez összecseng a jánosi kör egyéb helyeken is hangsúlyos tanításával, tudniillik hogy Jézust az Atya küldte el a világba, és ittléte nem más, mint az Atya parancsolatának teljesítése (vö. Jn 5,37kk; 8,23kk). Ezzel még nyilvánvalóbbá válik, hogy aki Jézusban (ἐν Χριστῷ) van, az egyben az Atyában is van (vö. Jn 10,30). Másrészt fenyegetést is rejt magában, hiszen aki nem Krisztusban van, az kívül kerül az Atya irgalmának körén, és amint a 8. versben kiderül, ezzel nyomban az ördögé lesz. Azzal is erősödik a fenyegetésre való utalás, hogy az aoristos igealak (ἐφανερώθη) Jézus első megjelenését juttathatja a levél olvasóinak eszébe. Ők azonban nyilván tudtak arról is – ami a szinoptikus, illetve páli hagyományban markánsabban kidomborodik –, hogy lesz egy másik, dicsőséges megjelenése is Krisztusnak: ez pedig csak az Isten fiai, a világosság fiai, az ἐν Χριστῷ élő keresztények számára lesz örvendetes és boldog találkozás. Akik az ördögéi, azok rettegve és félelemmel kell hogy várják azt a napot.

Van persze reménység mindenki számára, hiszen Krisztust azért „jelenítette meg” Isten ebben a világban, „hogy a bűnöket elvegye”. Nem tagadhatjuk egyrészt, hogy léteznek bűnök, amelyek akkor és azóta is nyilvánvalóak, egyházon kívül és belül. Az ἀπαί ige jelentése rendkívül gazdag. Krisztus elveszi a bűnöket: vagyis nyilvánvaló, hogy a bűn a sajátunk, nem valami álca, nem ruha, amelyből tetszés szerint kibújhatunk, hanem teljesen beépült az életünkbe. Az a döbbenetes, hogy Krisztusnak el kell azt vennie, mivel mi magunktól erőteljesen ragaszkodunk hozzá. A szót a görög nyelv hétköznapi értelemben arra is használja, hogy valaki elvesz valamit, és arrébb teszi. Talán a szószéken is lehetne arról beszélni, hogy Jézus *eltávolította tőlünk* a bűnöket. Vagyis éppen abban áll személyének és szolgálatának a lényege, hogy *valami olyat tett az emberrel, amire mi éppen a bűnnel való fertőzöttségünk miatt nem vagyunk képesek*. Erre pedig csakis azért volt képes, mert ő Isten Fia, „és benne nincsenek meg a bűnök”.

Jézus bűntelensége a krisztológia alapját képezte az ősegyházban is. Isten Fia nemcsak hogy megjelent a világban, de valóságos emberré is lett. Mindenben hasonló lett hozzánk, leszámítva a bűnöket. Mária, József, a napkeleti bölcsek, Simeon és Anna, a templombéli próféták, mind az eredendő bűnnel megfertőzött emberek voltak – Jézus Krisztus valóságos emberként is mentes volt az eredendő rontástól, a bűnös kívánságtól és a bűnös cselekedettől egyaránt. Éppen ezért tudott győzelmesen szembeszállni a bűnnel: felemelni, levenni azt rólunk, és eltávolítani tőlünk.

6. vers. A levél szerzőjének gondolatmenete Krisztusról azonnal az emberre, a gyülekezetre irányul. Krisztus megjelent, hogy elvegye a bűnöket, és ennek a megjelenésnek komoly következményei vannak a gyülekezetre nézve, hiszen „egyetlen őbenne maradó sem vétkezik”. A mai, nem mindig lutheránus irányultságú teológián nevelkedett

evangélikusok meglepetten kaphatják fel a fejüket erre a kijelentésre. A mi megfogalmazásunkban ennek a mondatnak legfeljebb így szabadna hangoznia: egyetlen Krisztusban maradó sem vétkezhet... Az ige mégis határozott kijelentést használ a feltételes mód helyett, amelynek értelme az, hogy a Krisztusban élő ember élete nem szándékosan elkövetett bűnök sorozatából áll. A szószéken komoly gondot jelenthet, hogy ez az ige látszólag azt a perfekcionizmust hirdeti, amelyről az Ágostai Hitvallás XII. cikke elítélően szól, illetve hogy azt a hamis tanítást hirdeti, amit például Pelagius, hogy az ember akarata nem feltétlenül bűnös. A ma és az elmúlt másfélszáz évben egyházunkban is divatos teológiák könnyedén átvihetnek bennünket a kálvini tanítás téves talajára, amikor szüntelenül csak arról beszélünk, hogy a keresztény ember *láthatóan* más, tökéletesebb, újjászületettebb a többiekénél.

A jánosi kör teológiája a világosság és a sötétség fiairól beszél. Az utóbbiak gondolkodásmódjára az jellemző, hogy a sötétségben élnek, kedvtelve vonzódnak a bűnhöz és cselekszik azt. A világosság fiai gyűlölik a bűnt és a sötétséget. A keresztény élet nem tökéletesebb a világ fiainak életénél. Az eredendő bűn ugyanúgy megrontja, mint amazokét. A keresztség szükséges ugyan az üdvösséghez, mégsem jelent egyet azzal. A ἀμαρτάνει igealak voltaképpen azt jelenti, hogy a Krisztusban maradók nem úgy állnak hozzá az élethez, mint a hitetlenek: a bűnös hajlam munkálkodik bennünk, nincsen szabad akaratum a jó cselekvésére, de *tudjuk* (vö. 5. vers), hogy Isten Fia eljött a világba, és hogy ő a mi bűneinket is elveszi.

Az ősi egyház a bűnnel szemben tiszteletreméltóan szigorú és kérlelhetetlen volt, de a perfekcionizmust elutasította. Amit az ige állít, hogy a Krisztusban maradók nem vétkeznek, az igaz. Hiszen aki közülünk, megkeresztelt emberek közül bűnt követ el, az kiesik a Krisztusból, és oda újra vissza kell jutnia Isten irgalma révén. Éppen ez jelenti a perfekcionizmustól való tartózkodást: a hívő ember élete sem lesz szentebb egy bizonyos megtérésnek nevezett alkalom után, neki is folyamatosan vissza kell térnie a Krisztushoz. Mert aki vétkezik, az már valóban nincs ἐν Χριστῷ: annak, mindannyiunknak, mindenkor megtérésre van szükségünk. Hiszen „egyetlen vétkező sem szemlélte meg őt, sem nem ismerte meg őt”. A bűnt elkövető ember Krisztus-ismerete nem elegendő. Lehet, hogy sokat tud róla, akár akadémikus szinten is, de nem ismerte meg őt olyan értelemben, hogy nem vált az élete részévé – ahogyan viszont a bűn a fogantatás pillanatától fogva annak tekintendő.

7a vers. Felettből ingoványos talajon jár, aki a bűn kérdésében el akar igazodni. Éppen ezért, „kisgyermek, senki se vigyen tévelygésbe titeket!” Így figyelmezteti az apostol a gyülekezetet. Hiszen a tévelygésre mindannyian hajlamosak vagyunk, éppen ezért ki vagyunk szolgáltatva a tévtanítóknak: ezt gyakran olvashatjuk az Újszövetség leveleiben. Itt viszont azzal a felszólítással találkozunk, hogy

senki ne vigyen tévelygésbe bennünket. A bűnös cselekedetet más viszi véghez – mégis *nekünk kell vigyáznunk arra, hogy ez ne történjen meg velünk*. Akinek az életébe beépült a Krisztus világba jöttének tudata, az kénytelen vigyázni magára, és megszőrni a világ felől rázúduló sokféle hatást, hogy nincs-e közöttük tévelygésre vivő.

Az is világos, hogy mit ért az apostol tévelygés alatt: azt, hogy valaki könnyedén veszi a bűnt; azt hiszi, hogy az ő élete legfeljebb annyira romlott meg, hogy szabad akaratából választani tud jó és rossz között – ahogyan például a mai teológiai divat mindig döntésről beszél Krisztus mellett vagy ellene –; azt hiszi, hogy a bűnért csak az ördög fog felelni a végső napon; azt hiszi, hogy Krisztus nem képes az ő közreműködése (vallásossága) nélkül elvenni a bűneit. Ezekről kell óvakodnia a mai kereszténységnek is.

7b–8a. versek. A tévelygéstől való tartózkodás módja csakis Krisztusban található meg, ugyanis „az igazságot cselekvők igazak, ahogyan ő igaz”. Nem mi vagyunk az igazak, és főleg nem a cselekedeteinkért, a vallásos magatartásunkért, egyházi hagyományaink megtartásáért. Krisztus az igaz, és mert mi őbenne vagyunk, hát az ő igazsága átszáll miránk is. A jánosi kör semmiben nem mond mást, mint Pál megigazulás-tana. Krisztus igazsága adja a mi cselekedeteinkhez is az erőt, az ő igazságáért vagyunk igazak, mint ahogyan „a bűnöket cselekvők” bűnösök, mert ők „az ördögtől vannak”. A bűnös emberen hatalom uralkodik, de nem Krisztus, hanem az ördög, aki megelőz bennünket a bűnben. Ádám és Éva bűnbeesése előtt bűnös volt már, „mert kezdettől fogva az ördög vétkezik”. Minden bűn tőle származik. Aki ma őt követi, az őbenne van, és ebből a csapdából csak Krisztus menthet meg. A saját akaratunk elégtelen ehhez, bármennyi is száll ránk Krisztus igazságából.

8b vers. Az apostol azt akarja elérni ezzel a rövid eszme-futtatással, hogy a gyülekezet tagjai gondolják át az életüket, és ne essenek a különféle tévtanítók áldozatául. Mert nekik, a világosság fiainak meg kell menekülniük. „Ezért jelentetett meg az Isten Fia, hogy megsemmisítse az ördög munkáit.” A bűn tehát nem ördögi kör többé, hiszen van belőle szabadulás. Ahogyan az ember bűne nyilvánvaló, úgy nyilvánvaló az is, hogy Isten Fia megjelent a világban, és ő győzedelmeskedik minden bűn, a mi bűneink, az ördög egész munkája felett.

Vázlatok

1. A bűn oka: az ördög jelenléte és munkálkodása.
2. A szabadulás módja: Krisztus megjelenése a világban.
3. Az ördögön aratott győzelem következménye: a világosság fiainak új, szent élete.

1. Aminek az ördög örvendezhet: mindenkit meg tudott rontani.

2. Aminek a bajba jutott ember örvendezhet: Krisztus elvette a bűneinket.
3. Amivel az ördög még ma is fenyeget: visszaeshetünk a bűnbe.
4. Ami ma is a reménységünk: aki Krisztusban marad, arra átszáll az ő igazsága.

1. Az ördög kezdettől fogva bűnt cselekszik.
2. Krisztus minden bűntől mentes.
3. Az ember gyenge és bűnös, de Krisztusban erőssé lesz.

Tallózás

Lelkipásztor 1954. 87–88. o., Muntag Andor. Megdöbbenőnek tartja, hogy János mennyire radikális a bűnnel szemben. Ezt a radikális hangot nekünk is meg kell szólaltatnunk, már csak azért is, mert Krisztus és az ördög harcát nem páholyból nézzük, hanem az rajtunk és bennünk megy végbe. Vázlat: Ki a győztes hadvezér? 1. Az egyik hadvezér az ördög, aki kezdettől bűnt cselekszik, és azon fáradozik, hogy minket is bűnné tegyen. 2. A másik hadvezér Krisztus, akiben nincsen bűn, és azért jött, hogy az ördögöt legyőzze. 3. A sereg mi vagyunk: senki sem vonhatja ki magát a harcból. Krisztusé a győzelem. Ő értünk győzte le az ördögöt!

Lelkipásztor 1962. 52–54. o., Benczúr László. Érdekes, hogy a 6. verset karakteresen ekleziológiai szempontból értelmezi: aki Krisztusban marad, vagyis ott tartózkodik, ahol Jézus szeretete sugárzik felénk, azaz a gyülekezetben, aki hallgatja és megtartja az ő beszédeit, az nem vétkezik. Az előkészítő másik fontos vonása az, hogy az ördög-problémát önmagában nem tartja érdekesnek. Krisztus az egyedüli és igaz téma! A kísértés oka a tájékozatlanságunk, illetve hogy Krisztus büntelenségére reménytelen pesszimizmussal tekintünk, holott ő az egyetlen büntelen ember. Bár van egy ilyen című fejezete, világosan tagolt vázlatot nem ad.

Lelkipásztor 1978. 57–59. o., Nagy István. Vázlat: A Győztes Krisztus oldalán: 1. A bűn rontását szünteti meg a Sátán felett győztes Krisztus. 2. A győztes Jézus istengyermekeket formál belőlünk. 3. Aki a Sátán munkájának gátat vetett és majd végérvényesen megszünteti, a vele való munkálkodásra hív el. 4. Jézusnak van hatalma arra, hogy a sátáni megkötöttségéből felszabadítson. Sajnálatos, hogy az egész előkészítőn átsüt a diakóniai teológia szellemisége...

Lelkipásztor 1993. 37–38. o., Koskai Erzsébet. Megállapítja, hogy a bűntől való tisztaság Krisztus munkája bennünk. Ezzel együtt azonban beszél arról, hogy a büntelen Jézus „most választás elé állít bennünket” és arról, hogy „mindenkinek meg kell keresni a lehetőséget, hogy megtalálja őt”, és aztán „benne maradjon”. Jól látja, hogy Krisztus tisztasága mellett meg kell látnunk a magunk gyarlóságát, de nem érzem lutherinek a folytatást, amely

szerint „hagyni, engedni kell, hogy győzedelmeskedjen bennünk a vágy: szeretnék én is Jézus követője lenni (maradni)”. Az eredendő bűnről szóló bibliai tanítás véleményem szerint éppen ennek a váagnak a létezését zárja ki. Az előkészítő vázlatot nem ismertem.

Tubán József

BÖJT 2. VASÁRNAPJA (REMINISCERE)

• ApCsel 3,22–26

„Prófétát támasztok nekik atyjukfiai közül, olyant, mint te. Az én ígéimet adom a szájába, ő pedig elmond nekik mindent, amit én parancsolok. És ha valaki nem hallgat ígéimre, amelyeket az én nevemben mond, azt én felelősségre vonom.” (5Móz 18,18–19) Az agg Mózes pusztai vándorlásának végéhez érve úgy érzi, hogy elérkezett a perc, amikor a pusztai vándorlás alatt született új nemzedéknek – akik a törvény első kihirdetését személyesen nem hallották –, meg kell ismételni a törvényt. Hiszen Kánaán előtt áll a nép, és az új hazában majd alkalmazniuk kell az előírásokat. Revideálva a törvényrendszert, kiegészítve a rendelkezéseket ismétli meg Mózes a nép előtt a törvényeket. Ám az agg törvényhozó nem csak hátrafelé pillant, mint általában az idősek, hanem tekintete boldogan pihen meg azon a prófétán, akit Isten Izraelből támaszt, aki olyan lesz, mint ő. Fennhangon hirdeti tehát: őt kell hallgatni. Mózes nem gondol egy pillanatig sem arra, hogy – miután Istentől kapott feladatát elvégezte és elvezette a választott népet az ígért földjének kapujáig – önmagát ünnepeltesse és learassa a siker babérjait. Önmagáról elfordítva a figyelmet, inkább előremutat, és az igazi prófétáról szól: őt kell hallgatni. Mózes azonban még egy igen fontos dolgot hozzátesz ehhez a figyelmeztetéshez. Nem kizárólag azt vonja felelősségre az Isten, aki nem hallgat igéjére, hanem: *„Ha pedig egy próféta elbizakodottan olyan ígét mond az én nevemben, amelyet nem parancsoltam neki, (...) az a próféta haljon meg!”* (5Móz 18,20)

Péter apostol egy csodálatos gyógyítás után mondja igehirdetési alapigénk szavait. Az apostol a jeruzsálemi templom Ékes-kapujánál egy születése óta sánta férfit gyógyít meg. *„Ezüstöm és aranyom nincsen, de amim van, azt adom neked: a názáreti Jézus Krisztus nevében, kelj fel, és járj!”* (ApCsel 3,6) A nép rögtön köréjük sereglik, és Péter fürödhetne a népszerűségben. Sokat profitálhatna ebből a csodálatos gyógyításból. Besöpörhetné az elismeréseket, de nem önmagát kezdi dicsőíteni, nem önmagáról mond dicshimnuszokat, hanem felidézve Mózes szavait, Jézus Krisztusra irányítja a figyelmet. A prófétára, akiről Mózes is beszélt. Péter most is, a gyógyításon keresztül is a feltámadott Krisztusról tesz bizonyosságot. Jézus a megígért próféta, akinek a szavára hallgatni kell, és akiről neki, a nagy próféták utódának, Péternek is felelősséggel, komolyan és megalapozottan kell bizonyosságot tennie.

Hallgassatok az Úr szavára

Ha valaki, akkor éppen Mózes volt tisztában azzal, hogy Isten szavának való engedelmesség élet-halál kérdése. A 40 éves pusztai vándorlás idején saját népének sorsán keresztül látta ennek a megállapításnak az érvényességét. Isten az ő választott népével szövetséget kötött. E szövetségnek az alapja a tízparancsolat. A szövetség emberi oldalról való megtartását abban látták, hogy Istent teljes szívből szeretik, egyedül őt imádják és rendelkezéseitől nem térnek el. Ha erre képtelennek bizonyulnak, a szövetség érvényét veszíti. Ezt érezhette meg a vándorló nép minden egyes alkalommal, amikor elhagyták Istent, más isteneket imádtak, nem engedelmeskedtek Isten akaratának. A zsidók Egyiptomból elindult első nemzedéke nem láthatta meg az ígért földjét, elpusztult útközben.

Péter apostol pedig már nem csak az első szövetséget látta. Ismerte és tudta, hogy az Istentől elhajolt nép megbüntetésé után az Úr megbékélt, és mivel az első szövetség nem érte el célját, úgy döntött, hogy egy újszövetséget köt fia Jézus Krisztus által, annak vére árán. Ez a szövetség azonban már nem egy népre, hanem minden népre vonatkozóan kötött meg. Ez a szövetség egyben elévültté tette az első szövetséget. Péter teljes joggal aggódik. Ha ugyanis ez a második szövetség is kudarcot vall, megtagadja a nép Istent, szembehelyezkedik akaratával, Isten jogosan sújt le. Azt ki kell irtani a népek közül.

Mintha napjainkban realizálódna Péter aggódással teli szavai. Egyre jobban elhajlik a nép Istentől. Egyre kevésbé hallgatnak szavára, egyre kevésbé félik a nevét. Tudatos rombolása folyik mindannak, ami Isten akaratának megtartásából fakad. A pusztta földig lerombolták az erkölcsi korlátokat, nincs semmi, ami szent lenne. Pogánnyá vált a nép, méltó Isten ítéletére. Vajon nem Isten ítéletének kezdetét érezzük napjainkban életünkben és a világ életében?

Szent félelemmel hirdesd Isten igéjét

Prófétának lenni, Isten szövetségében járni, az ő igéjét hirdetni alázatra van szükség. Nagy a felelőssége mindenkinek, aki a Szent Isten akaratát tolmácsolni akarja. *„Ha pedig egy próféta elbizakodottan olyan ígét mond az én nevemben, amelyet nem parancsoltam neki, (...) az a próféta haljon meg!”* (5Móz 18,20) Az Ótestamentum nagy prófétái átérezték annak súlyát, mit jelent prófétának lenni. Amikor Mózes a Hóreb hegyénél megszólítja Istent, és azt parancsolja neki, hogy menjen el a fáraóhoz és vezesse ki a választott népet Egyiptomból, Mózes első reakciója egy hitetlenkedő kérdés: *„Ki vagyok én, hogy a fáraóhoz menjek, és kihozzam Izrael fiait Egyiptomból?”* (2Móz 3,11) Majd amikor Isten nem tágít, Mózes érezve a maga kicsinységét és méltatlanságát a feladat nagyságához képest, tovább akadékoskodik. *„Hátha nem hisznek nekem, és nem*

hallgatnak a szavamra, hanem azt mondják, hogy nem jelent meg neked az Úr?!” (2Móz 4,1) Majd még később még egy próbálkozást tesz, hogy kitérjen a szent feladat elől. Kérlek, Uram, nem vagyok én ékesen szóló. „Ezelőtt sem voltam az, de azóta sem vagyok, hogy szolgálóddal beszélj. Sőt nehéz ajkú és nehéz nyelvű vagyok én.” (2Móz 4,10) Mózes egyszerűen megretten attól a feladattól, hogy Isten embere legyen.

Ézsaiás próféta elhivatásakor így védekezik: „Jaj nekem! Elveszttem, mert tisztátalan ajkú vagyok, és tisztátalan ajkú nép között lakom.” (Ézs 6,5) Jeremiás is alkalmatlannak érzi magát arra, hogy Isten nevében szóljon. „Ó, Uram, Uram! Hiszen nem értek a beszédhez, mert fiatal vagyok!” (Jer 1,6) Mindhárman Isten komoly és hűséges szolgálói lettek, mégis szent félelemmel és alázattal közeledtek Isten igéjéhez.

És mi, ma? Hány ember vindikálja magának a jogot, hogy Isten igéjét hirdesse? A közelmúltban Budapesten a Keleti pályaudvar aluljárójában hallgattam önjelölt próféta „bizonyágtételét” és igemagyarázatát. Mosonmagyaróváron pedig meghívtak egy frissen alakult vallási közösség „szeánszára”, ahol egy néhány hete megtért, egyébként nagyon derék fiatalember hirdette az igét. De tovább megyek. Mi, felszentelt lelkészek, igehirdetők mindig kellő alázattal és felkészültséggel lépünk a szószékre? Hányszor hallani lelkészgyűléseken egy-egy jó poénként elmondott történetet olyan kollégákról, akik azzal büszkélkedtek, hogy készületlenül léptek a szószékre, találmányra felütött bibliai ígéről prédikáltak. Mintha ez volna a papi virtus. Nem csak hallgatni kell az Úr szavára, de alázattal és felelőséggel kell hirdetni is az Úr igéjét.

Térjetekek meg gonoszságotokból

Péter apostol bizonyágtévése végén még egy fontos dolgra figyelmeztet. Térjetekek meg gonoszságotokból. Az ige ebben van segítségünkre, mert az nem csak emberi gondolat, hanem erő. Isten lényege, élet és lélek. Tisztaság azok számára, akik elfogadják, boldogságot adó erő, ami istenfiúságra szüli újjá az embert és a hitet felébreszti bennünk. Az ige Isten eszköze, amely által ő hat és munkál. Isten szólt a próféták által, az ő fia által, és ma szól általunk. Isten igéje élő és ható, élesebb minden kétélű fegyvernél. A mi kezünkben vajon milyen fegyver? Olyan-e, amelyik elhat a szívnek és léleknek, az izületeknek és a velőknek megoszlásáig, és megítéli a gondolatoknak és a szívnek indulatát őszinte bűnbánatra és megtérésre indítva, vagy pedig életlen, kicsorbult fegyver, amit hiába használunk, mert az emberek nem veszik komolyan a benne élő erőt és nem térnek meg gonoszságukból, nem akarják alárendelni magukat Isten akaratának. Számot adni mindenki maga fog majd az igaz bíró ítélőszéke elé állva. Hallgass ezért az Úr szavára, hirdesd szent félelemmel és az igével szembeni

alázattal, hogy meghallva a bizonyágtételt, mindenki megtérjen a maga gonoszságából.

Kiss Miklós

BÖJT 3. VASÁRNAPJA (OCULI)

• 1Pt 1,17–21

Útegyenető a prédikációhoz

Böjt 3. – Oculi, a „szemek” – vasárnapján tekintetünket az Úrra, mint Isten Bárányára emelhetjük. Úgy nézhetünk rá, mint aki maga is ránk tekintett a megbocsátás szelídségével. Úgy áll előttünk, amilyen módon maga Pál apostol is egyedül ismerni akarta, mint akit megfeszítettek, mint aki érettünk szenvedett és meghalt. A páskabarány képrendszeréből kinövő „Jézus ártatlan Bárány” méltósági tulajdonnév, és az ő – zsidó hagyományba illeszkedő, mégis azokat felrúgó – áldozata tulajdonképpen kereszténységünk egyetlen és legfőbb mondanivalója.

Az első fejezet kontextusából kiderül, hogy a szerző olvasóit a mennyei Atyához hasonló és méltó szent életre buzdítja. Az első Péter levél alapvető nyitó biztatása után, miszerint a keresztényekre mennyei örökség vár, jön a lelki logikai folytatás, hogy erre előkészülve igyekezzenek szentek is lenni, de nem a maguk, hanem Krisztus erejével. Ennek a „szentségnek” egyik Péter által éppen kiemelt összetevője a textusunk előtti részben megfogalmazott „engedelmes gyermeklét” kívánalma (1,13–16), a második és harmadik komponens pedig a már a szakaszunkban megcsendülő „istenfélelem” (1,17) és a „Bárány drága ára” (1,18–20) motívum.

Hogy miért ez utóbbi kettőt emeli ki a szerző a megszentelődés hosszú kritériumlistájából? Nos, talán azért, mert tisztában van azzal, hogy bizony joggal tarthatunk Istenünk megítélő tevékenységétől. Urunk valamikor és valahol igazságosan és szigorral fogja elővenni bűneinket. Protekció, kivételezés működhet a világunkban, de Isten előtt ezen a téren sem lesz személyválogatás, ahogy a kegyelem bőséges osztogatásának terén sem.

Péter gondolatai szerint ezért kell egyrészt szent istenfélelemmel le-, illetve megélnünk a kapott lehetőséget: „jövevénységünk idejét”. Másrészt pedig sohasem feledkezhetünk meg arról, hogy megváltásunk mennyibe, milyen óriási árba került valakinek. Az egyik oldalon tehát ott áll a földi élettartamunk kötelességteljesítő betöltése és kereteink meglátása, hiszen csupán átmeneti zárándokok vagyunk, mondhatjuk a régi ószövetségi képpel: csak nomád módon, éppen ideiglenesen itt „sátorozunk”. (Javasolom elolvasni Papini, a neves olasz katolikus író *Városhullák* című, a jövevénység képének szemléletes leírását tartalmazó „turistakalauz” munkáját!) A másik oldalon pedig az a biztos tudat áll, hogy mivel Krisztus az életét adta oda értünk, ezért nem tehetjük meg, hogy

semmibe vesszük az ő mindenek felett való váltságát. Tehát mi is neki (legalább) azzal, hogy odaszenteljük a magunk életét, hiszen messze nem elhanyagolható csekélyeségről van szó, amikor Krisztus értünk való tetteit hangoztatjuk. Nem veszendően elfolyó ezüsttel, nem semmibe tűnő arannyal, nem elporladó holmikkal, nem molyrágta hatalmi eszközökkel váltotta meg a Bárány az életünket, hanem tulajdon vérével, áldozatával és életével. Valljuk meg őszintén, le vagyunk kötelezve, le vagyunk Krisztus által fizetve! Ahogy Luther költői formába öntötte a második hitágazat magyarázatában: ő az „aki engem, elveszett és elkárhozott embert megváltott. Nem arannyal, sem ezüsttel, hanem szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával”.

Ennek meglátásával válhat emberi belső békeségkeresésünk himnuszává a régi liturgikus szöveg: „Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis!” Elemi erővel tör fel bennünk a vágy, az egyetemes szükséglet Isten előzetes lépéseire a feláldozott Krisztusban, hogy mindnyájunknak vétkét órá vesse. (Ézs 53,6)

Péter ezért és ilyen alapokra helyezve, azaz Krisztus váltságára hivatkozva sürgeti bennünk a belső, erkölcsi változást, kívánságaink megzabolázását, szeszélyes vágyaink megfékezését. Jézus megváltói munkájának nyilvánvalóvá kell bennünk lennie egy új erkölcsi dinamizmusban és lelkünk megnemesedésében.

Mondandógazdag igénk utolsó verseiből még két epizódyszerű megfigyelés.

– A zsidó szokások kortörténetéből ismert, hogy az ünnepi leöleendő páskabarányt először is kiválasztották, azután elkülönítették, és csak ezek után vágták le. 1.20-ban ennek a tradíciónak a mennyei terv szerinti pontról pontra történő átültetését láthatjuk Jézus életére: a teremtés kori kiválasztásra, az utána való előkészítésre, egy ideig való „tartalékolásra” és a Péter szerint már nagyon remélt „világ végén”, azaz a megírás évszázadában történő megőlésére.

– Az 1,21 vers pedig végül belecsempészi böjtünkbe a húsvétot, Jézus feltámadásának győzelmét a halál felett. Ahogy a 40 napos böjtbe is tulajdonképpen a vasárnapok nem számolódnak bele, úgy a mai textusunk is mesze túlmutat a szenvedéstörténethez kapcsolódó kereteken. Ennek fényében húz a szerző már-már egyenlőségjelet a jelen hite és a jövő reménysége közé. Akikben megvan a hit, a büntudat, a jövőreménység-érzés és ráeszmélés, azok joggal reménykedhetnek abban, hogy Isten megadja nekik azt, amit Fiának is dicsőségben megadott. A Jézus-hit igazi többlete az, hogy az ember lelke megtelik a már 1,3-ban is emlegetett „élő reménységgel”. Az ilyen hitű ember életéből nem fog hiányozni az örökkévalóság távlata sem.

Végül Böjtös Sándor egy gondolatával zárom. „Elmúlás és Isten elé időző ítélet, igény és meg nem érdemelt megváltó szeretet egyaránt arra indítson minket, hogy »hiábavaló életünkben« felemelkedve Krisztusban való életért küzdjünk és könyörögjünk.”

Két, szinte egyfelépítésű vázlatomat a 25. (Introitus-) és

a 121. zsoltár néhány kiragadott gondolatával fogalmaztam meg. Mindkettőre fel lehet húzni a mai textusunk fő elveit.

„Szemem állandóan az Úrra néz” (Zsolt 25,15a)

1. Fordulj felém, könyörülj rajtam!

2. Lásd meg elesettségetem!

3. Őrizd meg lelkemet!

„Tekintetem a hegyekre emelem: Honnan jön segítségem?” (Zsolt 121,1)

1. Segítségem az Úrtól jön

2. Nem engedí, hogy lábam megtántorodjon

3. Megőriz az Úr jártodban-keltedben

Az első pontokban lehet szólni Istenünk előzetes hozzánk lépéseiről a Krisztusban, a 2. pontokban az Agnus Dei képet és a Fiú áldozatának fontosságát hangsúlyozhatjuk, míg végül a 3. pontokban megcsendülhet az Isten által kért és erre rá is segítő, ebben megőrző „szentek legyetek!” kérés.

Harmadik vázlatom egész más: A rebbenés címet is viselheti.

1. Rádöbbenek a jogos megítéltetésemre

2. Rádöbbenek a jövőreménységemre

3. Rádöbbenek a Krisztus általi lekötelezettségemre

Énekjavaslat: EÉ 385, 188.

Gabnai Sándor

BÖJT 4. VASÁRNAPJA (LAETARE)

• 1Kor 10,15–17

A vasárnapról

Vasárnapunk, Laetare vasárnapja mintha kilógna a böjt fogalmának általános képéből. Introitus-zsoltára (84), kifejezetten örömszoltár, noha az átlagember a böjthöz lehorgasztott fejet és állandó bűnbánatot kapcsol. Közelebb visz a megértéshez, ha arra gondolunk, hogy a közeledő nagypéntek nem csak gyásznapi (és a kereszténység számára elsősorban nem is az), hanem egyben az a nap is, amikor Jézus mindent odaadott nekünk/értünk, az életét is. A vasárnap Jézusra mint az élet kenyerére mutat. Óegyházi evangéliumunk, egyben mai lekiónk (Jn 6,1–15) az ötezer ember megvendégelésének története.

A textusról

Nemrég egy barátomtól kaptam egy kazettát, amelyen meditatív sámánzene volt hallható. Mint megrögzött zenegyűjtőnek, első gondolatom az volt, hogy átveszem magamnak. Csakhogy a zene, mint kiderült, esztétikailag értékelhetetlen (nem is annak szánták), egyetlen feladata a sajátos transzállapot előidézése. Mit tegyek most vele? Ha elsősorban zene lenne, semmi baj, elteszem mint kuriózumot. De ha ez csak arra jó, hogy egy sajátos

vallási élményben részesítsen, akkor nemet mondok rá, nem gyávaságból, hanem mert ez nem az én világom, én másban keresem a kapaszkodót, más koordinátarendszer szerint mérem magamat, életemet. A kazettát azóta nem hallgattam, egyszer (ha megtalálom) illenék visszaadnom a gazdájának... Ez a kis epizód jutott eszembe, amikor a szöveget, illetve a kontextust elolvastam.

Textusunk két különböző kérdéskör határán áll: a 10. fejezet 1–13. versei a pusztai vándorlásra utalnak: Pál arra figyelmezteti olvasóit, hogy noha az egész nép jelen volt a vándorlás csodáinál – a tengeren való átkelés, ital a kősziklából –, mégis sokan elhullottak útközben, mert hűtlenné lettek. Vagyis senki nem érezheti magát bebiztosítottnak, senki nem hiheti, hogy ha már egyszer részese a közösségnek, akkor már minden rendben van. „*Aki tehát azt gondolja, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék!*” (1Kor 10,12) – figyelmezteti Pál a gyülekezetet.

A textus utáni szakaszban visszatér a 8. fejezetben tárgyalt kérdésre. A korinthusi gyülekezet az egyik „legzűrösebb” azok közül, ahol Pál apostol szolgált: nagy kikötőváros, annak minden érdekességével és szennyével együtt – matrózok, bordélyházak, ezernyi nemzet fiai egy városban. A város hatása alól a keresztény közösség sem tudja kivonni magát. Pál leírása szerint olyasmi is előfordul a gyülekezetben, ami másutt a normális emberi erkölcsi érzéket is sértené, tudniillik hogy valaki saját anyjával vagy mostohaanyjával hál (5,1).

Ilyen háttéren nézve mulatságosnak tűnik, hogy mi a korinthusi gyülekezet egyik legfontosabb kérdése. Tanácstalanok voltak ugyanis amiatt, mert a piacon vásárolt hús lehet, hogy pogány áldozati szertartásból származott. Mit tegyen ilyenkor a keresztény ember? Ehet-e ilyen húsból, vagy sem? Nem botránkoztatok-e meg valakit, ha eszem ebből a húsból? Vagy nem botránkoztatom-e meg Istent?

Pál látja ennek a helyzetnek a súlyát, ugyanakkor látja iróniáját is. Ha ugyanis elmegyek vendégségbe, megtehetem-e a vendéglátóval szemben, hogy visszautasítom az ételt, amit élém rak? Ha a piac nyüzsgésében, rohanásában megállok húst venni, vajon örülnek-e a sorban mögöttem állók, ha kukacoskodok, és arra kérdezek rá, hogy hol vágta le ezt az állatot?

Pál praktikus e kérdésben: ne érdekeljen, honnan származik a hús: az étel az étel, arra való, hogy életünket fönntartsuk vele. Sőt – Pálnál semmi nincs teológia nélkül – megvan a teológiai magyarázat is: az Úré az egész föld, az áldozatként levágott állat is. S ha mi is tudjuk, hogy a fenti mondat ránk is vonatkozik, akkor felszabadulunk arra, hogy éljünk mindazzal, amit a föld adott.

Azonban határozottan azt mondja, hogy van, amikor nem szabad elfogadni ezt a húst. Egyik érve az, hogy ha valakit megbotránkoztatunk vele, valakinek a még gyenge hitét ássuk alá vele, akkor ne éljünk vele, a másik lelke többet ér, mint egy jó marhasült. A másik azonban most fontosabb a számunkra.

Ha valaki azt mondja nekünk, hogy „gyere, egyél, ez bálványáldozati hús”, akkor határozottan mondjunk nemet – mondja Pál. Vajon miért? Vajon akkor már nem érvényes az a mondat, hogy „*az Úré a föld és annak teljessége?*” (1Kor 10,26) Szó sincs róla! De az áldozati hússal való élés, ha hangsúlyozzuk annak áldozati jellegét, már több, mint egy egyszerű étkezés: az már közösségvállalás azzal a hittel, azzal a vallással, azzal a közösséggel, amely a maga istenéhez vezető úton ezt a szakrális étkezést fontos állomásnak tartja. Ekkor azonban már nem az a kérdés vetődik föl, hogy mit eszünk, hanem hogy milyen szellemiséggel vállalunk közösséget. Vállaljuk-e a közösséget például a perzsa eredetű Mithrász-kultusszal, ahogy az áldozatul levágott marha húsból ettek?

Ha valaki annak tudatában eszik az áldozati húsból, hogy azt áldozati húsként ajánlják fel neki, akkor tudnia kell, hogy részese lesz a kultusznak, még ha azt is hiszi, hogy Istent és embertársát be lehet csapni, tehet úgy, mintha vállalná a közösséget. Ha úgy tesz, részesevé is válik.

De mi szükség is lenne erre a rész-vállalásra? Miért kellene mindenütt otthon lenni? Talán csak nem azért, mert igazából sehol nem vagyunk otthon? Ha valaki minden kultuszt sajátjának elfogad, nem arról lehet-e szó, hogy ő maga nincs otthon sehol? Talán csak nem arról van szó, hogy identitászavarban szenvedünk, és ezért vesszük magunkra távoli kultúrák jegyeit, ideológiákat és izmusokat, mert azt hisszük, ezek által leszünk valakikké?

Pál határozott figyelmeztetése nem csak arra figyelmezteti a bizonytalankodó korinthusiakat, s így bennünket is, hogy mit ne tegyünk, hanem arra is, hogy mink van, mit kaptunk, s ez a mai nap központi kérdése.

Pál egy jellegzetes rétori fogással él, a szónoki kérdéssel: két párhuzamos kérdés hangzik el, és a megfogalmazásából kitűnik, hogy nem vár rá választ, olyan természetes, hogy az csak igen lehet. Sőt, szinte szégyen, hogy ennek a kérdésnek föl kell merülnie, hogy fától az erdőt nem látják, a legalapvetőbb közösségüket nem ismerik föl.

Mert nekik is, s nekünk is van egy rejtett, csodás közösségünk, amiről oly gyakran elfeledkezünk, s ami mai igénynek is központja: a Krisztus testében való közösség. Ennek igazi jele az úrvacsora, amikor láthatóvá, ízelhetővé válik számunkra, Krisztus teste, amiből élünk, ami a közösséget megadja nekünk.

Különös, láthatatlan, titokzatos közösség ez, s talán éppen ezért nem vesszük észre, s keresünk helyette másfajta közösségeket – politikai nézetten, zenei ízlésen, focicsapat iránti rokonszenven vagy más népek iránti ellenszenven alapuló közösségeket. Pedig ez a belső közösség valóságos, létező egységet hoz létre Jézus és miközöttünk.

Ha Jézus testéből részesülünk, akkor titokzatos módon az ő teste a miénk lesz. Ha megesszük a kenyeret, a táplálék felszívódik, a vér elviszi minden sejtünkbe, s az már nem a kenyér lesz, az már mi magunk vagyunk kielemezhetetlenül. Ha erről a közösségről elfeledkezünk,

olyan, mintha saját életünkről, létünkről feledkeznénk el. Jézus nélkül nem tudunk élni, az ő teste éltet minket.

De titokzatos közösség születik közöttünk is, akik ebből a közös kenyérből táplálkozunk. Ha ugyanaz a kenyér mindannyiunk életét fenntartja, ugyanaz a kenyér válik húsunkká és vérünké, mi is eggyé válunk egymással: eggyé az éhségben és a jóllakásban.

Ez a közösség egyrészt elég erős ahhoz, hogy ne féljünk örökké, ne féltsük mindenféle piacon vett hústól, ne kelljen az élet ezernyi ajándékát eleve gyanúsak tartani. Erős, mert nem mi tartjuk, nem mi hozzuk létre, csak benne élünk, mint akik egy ünnepi ebédre meghívottak. Másrészt vigyázni kell rá: ahogyan megtart, keretet is ad. Bármivel élhetek, ha én élek vele, hovatartozásom, azaz Krisztus testéhez való tartozásom biztos tudatában. De ha az,

amivel találkozom, úgy jelentkezik, mint ami igényli egy másfajta közösséghez való tartozásomat, inkább mondjak nemet neki.

Vázlat

1. Mindennel szabadon élhetünk, mert az egész világ az Úré.
2. Mindent elutasítunk, ami Krisztus helyett magához kötne bennünket.
3. Igent mondásunk és nemet mondásunk alapja ugyanaz, nevezetesen hogy Krisztus testéből élünk, annak tagjai vagyunk.

Hegedűs Attila

IMÁDSÁGOK BÖJT BEN

Urunk, élet Istene! Tőled kapjuk az ünnep és az öröm idejét. Te adod a csend és az imádság napjait is. Könyörgünk hozzád a most kezdődő hetekért. Segíts, hogy hittel ragadjuk meg, és így meg is értsük megváltó Urunk életét és halálát, hogy általa életet nyerjünk. Szeretetedben élünk minden időben: sírásban és nevetésben, tegnap, ma és a jövőben. Kezedből vesszük a most kezdődő böjti heteket, te töltsd meg őket tartalommal és áldással.

(...)

Istenünk, mennyei Atyánk, hálát adunk neked, hogy úgy lehetünk jelen ezen az istentiszteleten, mint gyermekeid közössége. Légy jelen közöttünk, és terjeszd ki ránk azt a békét, amelyet Megváltónk a Golgotán szerzett. Tedd szívünket vidámmá és bátorrá, hogy szembeszálljunk a csüggedéssel, fölvegyük terheinket, és bizakodva tekintünk előre, mert te élsz és uralkodsz örökkön örökké.

(...)

Urunk, Jézus Krisztus! Te odaadtad életedet a világ életéért. Kérünk, mutasd meg nekünk az igazi élet titkát. Taníts is, hogy elfogadjuk, és bátoríts, hogy vállalni merjük: csak az nyeri meg az életet, aki odaadja másokért. Mutasd meg nekünk az odaszánt élet értelmét: adj örömet és beteljesedést.